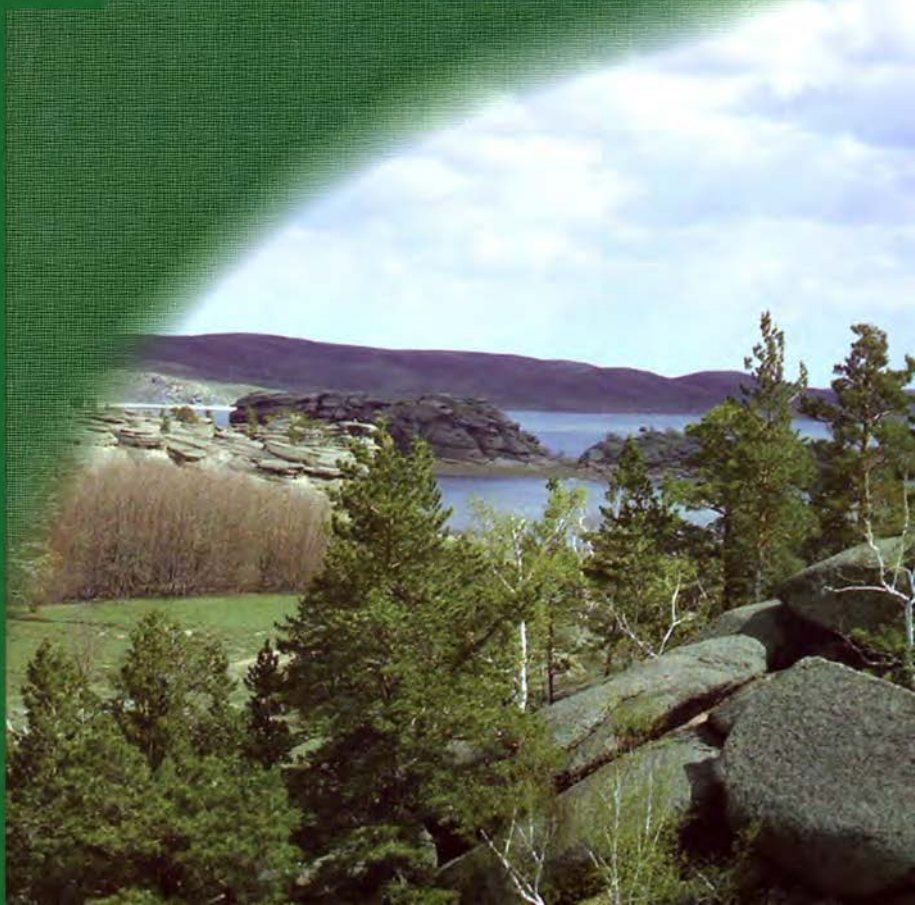

Серік Жақсыбаев

ҚАРЖАС ҰРПАҚТАРЫ

Жақсыбаев С.И.

Қаржас ұрпақтары

*Түзетіліп және толықтырылып
екінші рет басылуы*

Павлодар, 2018

ӘОЖ 929
КБЖ 63.2
Ж 21

С. И. Жақсыбаев

Ж 21 **Қаржас ұрпақтары.** /*Түзетіліп және толықтырылып екінші рет басылуы*/ Павлодар: – ЖК «Сытина Н. И.» баспаханасы, 2018. – 446 б.

ISBN 978-601-284-223-4

Экономика ғылымдарының кандидаты Серік Жақсыбаевтың «Қаржас ұрпақтары» атты еңбегі – соңғы 50 жылдық ізденудің жемісі.

Бұл кітапта XVIII ғасырдың 20-шы жылдарынан бері Байнаула өңірі мекендеп келе жатқан Аргын бабамыздың бесінші ұрпағы Қаржастың XXI ғасырдың басына дейінгі үрім-бұтақтарының таралымы және оның белгілі ұрпақтарының өміріне байланысты танымдық құнды деректер берілген.

Кітап ата-бабаларың білгісі келетін жастарға және жалпы жұртшылыққа арналған.

ӘОЖ 929.5
КБЖ 63.2

ISBN 978-601-284-223-4

© Жақсыбаев С.И., 2018

Қаржас бабамыздың
және оның бақилық
болған ұрпақтарының
аруақтарына арнаймын.

Автор

«Өзіңнің тамырыңды біл, бұл туыскандарыңмен қарым-
қатынас жасау үшін қажет».

*Хазіреті Мұхаммед Мұстафа
сәлләллаһу ғалайһи-уәсәллам*

«Түрік баласы ата-бабасын танып білген сайын ұлы
істер жасау жолында тек өз бойынан ғана күш-қуат табады».

Кемал Ататүрік

«Өзіңнің ата-тегіңді танып алмасаң, сен басқа жұрттың
да кім екенін еш уақытта танып біле алмайсың».

Қанатты қағида

Ру — қазақ халқының феномені. «Ру» деген атау басқа
ешбір халықта жоқ қоғамдық өмірдің рухани және әлеуметтік
қажеттілігінен туындаған бірегей құбылысы. Сондықтан,
әрбір қазақ бұрынғы кеңестік биліктің руға байланысты теріс
саясатынан арылып, рудың өзіндік өнегелі ықпалын дұрыс
пайдалана білгені жөн демекпіз.

Автор

**«Туысқандық қарым-қатынасты
үзіп алудан сақ болыңдар»
[97, 64, Ниса сүресі]**

СӨЗ БАСЫ

*Бісміллә-һір-Рәхмәһір-Раһим!
Аса қамқор, ерекше мейірімді
Алла Тағаланың атымен бастаймын!*

Ежелгі тайпалардың, бүкіл бір халықтың шығу тегін, өсіп-өрбуін, даму тарихын ұрпақтан-ұрпаққа жеткізетін жылнамалар мен шежірелер өркениетті елдердің бәрінде бары белгілі. Жасыратыны жоқ, кешегі «шаш ал десе, бас алған» науқан заманында бабаларым тарихын зерттегенім үшін басыма әңгір таяқ ойнатып жүрмесін» деп тайсақтағандар да болғаны рас.

Шүкіршілік қылайық, қазір ата-тек, рулар тархын зерттеушілерге жол ашылды. Кейінгі жылдары қазақ даласының ауызша рунамалары сұрыпталып, деректі жазба шежірелер түрінде том-том болып баспалардан шығып та жатыр. Мұндай шежірелер – бабаларымыздың тарихын зерделеп, тереңдеп білу үшін бүгінгі және келер ұрпақтар үшін аса қажет нәрсе. Өйткені, шежірелерден әрбір жаңа ұрпақтар: «Біз кімбіз, ата-тегіміз кімдер, олар қай жерді мекендеді, қандай ел болған, халқымыздың дамуына ата-бабаларымыз қандай үлес қосты, олардың арасынан қандай батыр, ақын-жырау, би, шешендер, елбастаған көсемдер шықты» деген сұрақтарына жауап алады.

Тарихи жазба әдебиетімізде «шежіре» термині арабтың «шажара» деген сөзінен шыққаны айтылып жүр. Бұл сөз қазақша – бір текті ұрпақтардың шыққан тегін көрсететін тізім [100—353]. Жалпы, «шежіре» сөзі қазақ, қалмақ, татар, башқұрт, ноғай, алтайлық және басқа көшпелі түркі халықтарына ортақ. Бұл сөз көрсетілген этностардың тіл ерек-

шелігіне байланысты өзгешелеу айтылса да сөз түбірі бір деуге болады. Мысалы, салыстырып көргенде олар былайша айтылады: «шежіре», «цэжээр», «шээжиллээр», «чезджер дасх», «шасар».

Енді шежірелерде ертеден қолданылып келе жатқан «ру» терминінің мағынасына тоқталайық. Ғалымдар бұл терминнің «руй» деген парсы сөзінен шыққандығын айтады. Бұл сөздің қазақ тіліндегі мағынасы – бет-келбет, түр-тұлға. Дегенмен, біздің түсінігіміздегі руды өз тілдерінде алтайлықтар «урен» десе, қазіргі моңғолдар «уре» дейді. Сірә, тіліміздегі «өркенің өссін» деген сөздің төркіні осы «урен», «уре» сөздерінде жатқан сияқты. Егер біреу бізге: «Қарағым, өркенің өссін» десе, оның «үрім-бұтағың (ұрпағын) көбейсін» деп айтқанын түсінеміз. Сондықтан «урен», «уре» сөздеріне ұқсас көне түркі сөзі қазақ тілінің үндестік заңына сәйкес «ру» деген сөзге айналып кетуі ықтимал. Демек, «ру» дегеніміз парсының «руй» сөзінен емес, көне түркі тілінде үрім-бұтақ (ұрпақ) мағынасын беретін сөзден пайда болған қазақы термин.

Сонымен, шежіре – қазақ халқын құраған толып жатқан ру-тайпалардың шығу тегін, кімдерден кімдер туып, қалай өсіп өрбігенін баяндайтын ерте заманнан атадан балаға мирас болып келе жатқан ауызша деректер, маңыздылығы зор бұл деректер бүгінде ел арасынан жиналып, халықтың өзіне кітап болып қайта ұсынылып жатыр. Қорыта айтқанда, ру-тайпалардың шежірелері – тарих ғылымының бір саласы.

Қазақтың байырғы шежірелік дәстүрі бойынша жеті атадан тараған ұрпақтар бір ата (әулет) боп саналады. Жеті атаның ішіндегі ұрпақтар бір-біріне жақын туыс саналады. Ертедегі ру ақсақалдары бір атаның үрім-бұтақтары жеті атаға жеткенде жиналып, мал сойылып баталасып, осы атаның өркен жайып өскен қабырғалы әулетке айналғанын, енді жеті атадан асқандар қыз алысып, қыз берісетін құдалыққа жол ашылғанын дүйім жұртқа жария етіп отырған. Бұл дәстүрдің

дені сау, таза ұрпақтың өсуі жағынан алып қарағанда үлгі боларлық зор қызметі мен маңызын халқымыз ерте түсінген. Дей тұрғанмен, тәлімі ерекше жеті ата ұғымы мен оның туысқандық, ағайындық үзілмес бірлікті, ынтымақты нығайту жолындағы маңызы туралы жас ұрпақтарымызға арналған оқу құралы жазылуы керек-ақ сияқты.

Қазақ халқы жеті атасын білуді жас ұрпаққа міндеттеген және оны үйреткен, жаттатқан. Мұның әлеуметтік зор мәні болған. Атап айтқанда, тегін білмегендік мәдениетсіздік пен мәңгүрттікке апарады. Бұрынғы адамдар бір-бірімен танысқанда, жүздескенде руын, тегін сұрауы осыдан шыққан. Сондықтан әр қазақ баласы өз ата-тегін білу тектілік әрі ұлттық тәртіп пен жөн білудің бір саласы болып саналған.

Қазақта: «Жеті атасын білген ер, жеті жұрттың қамын жер. Өзін ғана білген ұл, отбасында нанын жер», – деген мақал бар. Сондай-ақ: «Жеті атасын білмеген – жетесіз» деген ұлағатты сөз бар. Жетесіз – ата-баба тәрбиесін көрмеген деген сөз. Осы аталы сөз тіпті де жай айтылмаған. Ол – ұрпақтың жеті атасына дейін біліп, осы аралық ішінде (ағайындар арасында) жастардың бір-бірімен үйленбеуін, яғни қандарын араластырмай таза өсуін, көздеп айтылған. Мұндай шартты ілуде бір бұзған әдепсіз болса, бұрындары оны қатаң жазалап отырған. Бір қаннан тарағандардың некелесуінен әлжуаз, аурушаң, ақыл-есі кеміс ұрпақ өмірге жиі келетінін, яғни халқымыздың генетикалық табиғатына кері әсері болатындығын, замани медицина ғылымы да дәлелдеп отыр. Осы жерде мына бір мысалды айта кетудің артықтығы жоқ. Христиан мемлекеттерінде түпкі төркінінде тегіміздің тазалығын сақтаймыз деген ақсүйектердің тек туыстарымен қыз алысуынан қан құрамы бұзылып, ерадамдар гемофилия (қан ауруының ең ауыр түрінің бірі) ауруына душар болады. Бұрындары гемофилия дертімен көпшілігінде патшалардың отбасы жиі ауырғандықтан оны «ханзадалар кеселі» деп атаған.

Ғасырлар бойы дараланып келе жатқан ата дәстүріміз – қан тазалығын сақтау тек әулеттік деңгейде ғана жүзеге асып келді. Осы орайда Жүсіп Баласағұн: «Түпті білмеу – одан асқан сор болмас, білер болсан – одан даңғыл жол болмас», – деп тегін айтпаған. Демек, егер жастарымыз бүгінгі халықтың сапырылысып араласуы барысында ақшаның «құдіретті жетегінде» тірлік жасауға ұмтылып, бір-бірінің ата тегін білмей ағайындарымен некелесіп қалса, онда мүгедек ұрпақтардың дүниеге келуі өріс алары шүбәсіз.

Енді қан тазалығы жайына келейік. Дүниеге келген әрбір ұрпақтың жарты қаны әкесінікі де, қалған жартысы нағашы атасынікі болады. Осылай жартылай қан алмасып отырғанда жетінші атада туған баланың қанында бірінші атадан туған баланың қаны бір пайыздан да аз қалып, ал қалған жүз пайызға жуық қанды нағашы аталардың қаны құрайды. Сөйтіп, жеті атадан кейін ұрпақтың қанында арғы жетекші атасынан қалған қан таусылып бітеді. Міне, жеті атадан аспай қыз алысып, қыз беріспейтін дәстүрдің түпкі сыры осында жатыр. Бұдан шығатын шағын қорытындымыз, шежіре жай ғана ата-тек тізімі емес, ол – ұлтымыздың гендік тазалығын арттыруға тікелей қатысы бар геноэкологиялық құрал да болып саналады. Сондықтан жеті атаға толғаннан кейін ғана қыз алысу – қан тазалығы үшін халқымыздың дана ойынан туған бір асыл қасиет, жазылмаған заң. Дүние жүзінің басқа халықтарында мұндай шек жоқ. Бұл заң тек қазақ халқына ғана тән, бізді өзгелерден даралап тұрған ұлттық ерекше бір қасиетіміз, төл белгілеріміздің бірі.

«Ген» деген термин – грекше «genos». Бұл сөз орысша происхождение (адамның шығу тегі), ал, қазақша – тек деген мағынаны білдіреді. Ген таза болмаса, мал да, басқа жануарлар түгіл адамдар да қырылады. Сондықтан қазақ ұлдары мен қыздарын рулық жүйе бойынша үйлендіру мәселесін ерте заманнан қолға алған. Қыздарын жетіаталық туыстық қатынасы

бар әулетке беруді бүкіл қазақ даласында үзілді-кесілді тоқтатқан. Ұлттың болашағына тікелей әсері бар осы мәселені бабаларымыз казакты руға бөлу арқылы тиімді шешкен. Мұндай генетикалық жүйе, жоғарыда айтқанымыздай, басқа ұлттарда жоқ. Атап айтсақ, біріншіден, руға бөлу кемшілік емес, теңдесі жоқ жетістік деп бағалауымыз керек. Екіншіден, қазақ халқы руға бөлінбейді, халқымыз рудан құралады.

Тағы да бір ерекше айта кететін нәрсе – ертеде Әз Жәнібек хан елге аты шыққан емші Тілеуқабылұлы Өтебойдақтан: «Қандай дертке дауа жоқ?, – деп сұраған екен. Сонда емші: «Тұқым қуалаған ауруға ем жоқ», – деп жауап берген екен. «Оның алдын алуға бола ма?» – деген ханның екінші сұрағына Өтебойдақ: «Болады. Жеті атаға толмай адамдар өзара қыз алыспау керек», – депті. Содан кейін ғұлама шипагердің айтқанына тоқтаған Жәнібек хан: «Кімде-кім жеті атадан аспай үйленсе, өлім жазасына кесілсін!», деген қатаң жарлық шығарады. Бұл заң Тәуке хан тұсында жасалған «Жеті жарғы» деген казактардың байырғы ел билеу заңдарының жинағы бойынша да жеті ата ішінде қан араластыру өлімге не ағайындар белгілеген жазаға бұйырылатын болған.

Осы тұрғыда айта кетсек, мәселен, көршілес қырғыз елінде төрт атадан кейін қыз алысып құдаласып, құдандалы бола береді. Ал, еуропалық аксүйектерден шыққан король тұқымдары болса, өзара бір атадан туған немерелестерді үйлендіре берген, тұқымымыз караға қор болмасын деп. Сонда осы туыстас адамдардың қанынан жаратылған жандардың көбісі дауын синдромы гемофилия сынды жазылмас дертпен ауырғаны белгілі. Бұдан басқа қазіргі медицина дәлелдегендей жеті атадан аспай қыз алысу тұқым қуалайтын, психоневрологиялық аурулардың тудыруына сеп болады екен. Тұқым қуалаушылықтың заңдары тұрғысынан алғанда туыс адамдардың некелесуі дұрыс емес. Бүгінде сирек кездесетін сырқаттар негізінен генетикалық аурулар екендігі

анықталып, медициналық тілмен айтқанда орфандық аурулар проблемасын дәрігерлер соңғы жылдары дабыл қағып көтере бастады. Әсіресе, мутацияға ұшыраған нәрестелер санының көбеюі қоғамды алаңдатып отыр. Дамыған елдерде адамның тұқым қуалайтын 50—55 түрлі ауруларына тест жасайтын генетикалық консультациялардың жұмыс істеуінің өзі көп нәрсені аңғартады. Айтпақшы, еуропалық мәдениетте тек туралы түсінік жоқ, оларда отбасы ұғымы ғана бар. Жоғарыда айтылғандай дәйегімізге тағы бір мынадай мысал. Көне заман өркениетінің ошағы әйгілі Мысыр елінде біздің дәуірге дейінгі 59 жылы ХІ Птолемей перғауын бақилық болғаннан кейін тақ мұрагерлігіне 16 жасар қызы Клеопатра мен 13 жасар ұлы Птолемей қалған еді. Осы елдің Птолемей перғауындар әулетінің соңғы патшайымы, әлем тарихындағы белгілі тұлғалардың бірі Клеопатра сол замандағы Мысыр ғұрпына орай, өзінің туған бауырына тұрмысқа шыққаны белгілі. Жалпы, бұл әулеттің жер бетінен жоқ болып кетуіне ғалымдардың айтуынша, туыс адамдардың қан араласуы бірден-бір себеп болған.

Жазба деректерге сенсек, Оңтүстік Кореяның ғалымдары дүниежүзіндегі халықтардың қанының құрамын тексеріпті. Сонда, ең таза қан, қазақтың қаны деп тауыпты. Жеті атаны ұстанады екен деген. Осында қазақтың 43 руының қанын тексергенде, әлгі 43 рудың қаны бір әкенің қанындай болып шыққан. Бұл – жеті атаның қасиеті. Мына ұйғыр халқы немересін алады, өзбек немересін алады. Татар мен түрікпен де немересін алады. Немерені алғанымен адамның қаны бұзылады да, түрлі аурулар көбейеді. Нәсіл өзгереді. [101, 32]. Мұны ертеден білген бабаларымыз ұрпақтың саулығын о бастан ойлаған. Қош, сонымен ұлт денсаулығы алдымен қан тазалығынан басталатынын ескерсек, мұндай әлемді танқалдыратын өрелі салт ұстанған қазақтың төлтума мәдениетін **ұлттық бренд** десек артық айтқандық емес деу-

ге болады. Осы тұрғыдан алып карағанда қазақ халқы **классикалық ұлтқа** жатады. Өйткені, ұлтымыздың қаны саф алтындай таза, оған сәйкес жаны да сұдай таза.

Дегенмен де, қазақтың жеті атада қыз алып, қыз беріспейтін дәстүріндегі жеті санының неліктен болуына көзімізді жеткізе отырып, осы сан туралы аз да болса тоқтала кеткен артық болмас.

Адамзат баласына қасиетті рәміз саналған кереметті ұлы жеті санының қасиеті өте ерте заманнан белгілі болған. Табиғаттың айналым байланысындағы көптеген объективті заңдардың ішінде жетекші рөлге ие жетілік периодты заңның үстемдік сыры әзірге ашылмағаны анық. Алайда, біздер тек жеті санымен тікелей байланысты басқарылатын заңның табиғатта барын ғана білеміз.

Ғалымдар анықтаған табиғаттың төменгідей орныққан жеті қасиетті жүйесі бар: тылсым дүние, жалғасу, уақыттың өтуі, қысқарылу, жиналу, тұрақты қалып, бөліну. Сондай-ақ, адам да жеті элементтен құрылған.

Қазақтарда да ертеден «жеті қат көк», «жеті ғалам», «жеті жұт», «жеті жок», «жеті жетім», «жеті қазына», «жеті күн» деген ақиқатты ұғымдар бары белгілі. Осы мысалға алған сөздердің бәрі де жетілік ғылыми жүйеге негізделген деуге саяды. Тағы бір жай, Д.И. Менделеев ашқан табиғаттың негізгі заңдарының бірі – элементтердің периодты системасы да жеті жүйеден тұрады.

Жоғарыда айтылған жеті санына қатысты ұғымдарды зерделеп карағанда, арғы бабаларымыздың жеті атада қыз алыспайтын заңдылықты қалайша білген деп қайран қалмасқа лаж жоқ. Асылы, қазақ та осал халық емес деп түйіп айтуымызға әбден болатын сияқты. Осы пікірімізді айшықтай түсетін аса құнды деректердің бірі төмендегідей: 1917 жылдың 21—28 шілде күндері Орынбор қаласында өткен І Бүкілқазақтық съезі әйелдер мәселесін күн тәртібіне қойып,

8 баптан тұратын тарихи маңызы ерекше Қаулы қабылдады. Солардың ішінде «жеті ата ішіндегі туыстарға өзара некеге отыруға болмайтын көне әдетке заң күші беріледі», – деп жазылған.

Ерте кезде бір атаның ұрпақтары кең өсіп-өрбіп сегіз-інші атаға (буынға) жеткенде, бұл қауымға ру атауы берілетін болған. Осыған орай жеті атаға жеткен рудың ақсақалдары айналасындағы басқа руларға қазақ халқына тағы бір қосылғанын хабарлап, ер жетіп отырған қыз бен жігітке отбасын құруға рұқсаттарын беретін болған. Сонда үлкен той ұйымдастырылып, боз бие сойылып, жаңа үй болатын екі жастың қолдарын қанға матырып, жас жігітті ру басына тағайындап, оның есімімен руды атап, «іргелі елге айналыңдар, ендігі ұраның мен таңбаң мынау. Қонысын эне. Тек түбіміздің бір екендігін ұмытпай жүрелік» деп ақ адал бата беретұғын еді. Әр рудың өз биі бар. Жайлау-қыстау руластардың бәріне ортақ, бірлікте көшіп, қатарлас қонып жүретін еді, той-домалақ, қуаныш-қайғысы да бөлінбеген, құты да, жұты да бірге болған.

Қазір осы «ру» деген сөзге тітірене қарайтын адамдар арамызда жоқ емес. Себебі олар ру сөзінде «рушылдық» деген кертартпа сөздің нышаны бар деп ойлайды. Содан рушыл болған адамдар біртұтас елді жікке бөліп, қоғамның шырқын бұзады деген теріс пікірлер туындайды. Дегенмен, жұрттың санасын улап жүрген рушылдық сөзін ру сөзімен шатастыруға әсте болмайды.

Рас, кешегі Кеңестік заманда өзінің ата-тегін айтқан адамды рушыл деп жазғыратын-ды. Бұл кездегі саясаттың негізгі мақсаты – қазақтардың ата-тектерін мүлдем ұмыттырып жіберіп, оларды санасыз тобырға айналдыру еді.

Қазақтар байырғы заманнан руларға бөлініп келсе де ел арасында рушылдық (жікшілдік) тудырмады. Бұған көне та-

рихымыз, далалық ауызша тарихнама мұрасы (шежірелеріміз) нақты және деректі дәлел бола алады. Атап айтқанда, ел арасындағы кез келген дау-дамай ушықпай тұрған сәтінде белгілі билердің таразысына тартылды, олардың шешімдері бұлжытпай орындалды. Тентекке тұсау, асауға арқан, бассызға бұғалық, тексізге тыйым билердің бірауыз сөзі арқылы салынды. Билер ру ақсақалдарының теріс әрекеттерін де түзететін еді. Билер шешіміне халық тоқтады. Билердің әділ шешіміне орай қазақтарда рушылдық болмады. Ешкім рудың теріс мүддесін қолдаған жоқ, дұрыстық жолын, әділетті жақтады. Сондықтан дәстүрлі қазақ қоғамы тұсында руға бөліну – жікке бөлінуге ұрындырмады. Қазақ халқының осынау ұрпақтан-ұрпаққа тағылым, үлгі боларлық қасиетін бүгінгі үрім-бұтақ мақтанышпен айтуына болады. Жікшілдікке бөлінбеу керектігін қазақтың зиялы перзенттері әр уақыт халықтың есіне салып отырды. Мәселен, Сегіз сері Шақшақов (1818—1854 жж.) былай дейді:

Бөлінбе қазақ жік-жікке, Бөлінсең қазақ жік-жікке, Шіл боғындай бытырап, Шыға алмассың биікке.

Тағы бір айта кететін жайт: ата-текті білу – руға жіктелу емес, керісінше, қандас, рулас, құдандалы адамдардың басын қосу арқылы бүкіл қазақты ынтымаққа шақыру, ұлт тұтастығын сақтау жолына біріктіру болып табылады. Бұл – бір. Екіншіден, руласынды білмеу – адамды білімсіздікке, тоғышарлыққа әкеліп соқтырады. Мұндай бейтараптық пен мәңгүрттіктің салдарынан түптің-түбінде рулық жүйе жоғалады. Ал ру жойылса мейір-шапағат, адамгершілік, ағайын ішіндегі ынтымақ, ұйымшылдық, бірлік, туыстық сезім бірге жойылатыны сөзсіз.

Қазақ тек ру арқылы ғана тұтасқаны тарихтан белгілі. Сондықтан рудан айрылсақ, қазақтан да айырыламыз. Бұған қарсы пікір де бар. Ол – трайбализм. Бұл кереғарлық терминді қазақтың жаулары ойлап тапқан. Сөзімізді қорыта айтар

болсақ, қазақ бар жерде ру бар, оны жоймақшыларға тойтарыс беруіміз керек. Ал ру бар жерде шежіре де қатар жүретіні даусыз. Дегенмен, рулық ұйтқы өз міндетін орындады. Ол бізді қазақ жасады. Егер рулық ұран ұлттық мүддеден басым түссе, онда ол жікшілдікке алып келеді.

Енді, ру туралы әңгімені түйіндеп айтсақ, қазақ халқының жарқын болашағын ойлаған әр қазақ «ұлтшылдық» деген терминнің «рушылдық» сияқты сөзден өрбитіндігін ескеруі шарт. Дәлірек айтқанда, қазақтар үшін ұлтшылдық негізі рушылдықта жатыр. Демек, рулық таным арқылы ғана ұлттық деңгейге көтерілуге болады. Сондықтан, адам ұлтын сүю үшін алдымен өзінің кім екенін, қайдан шыққанын, яғни арғы ата-бабалар тізбесін білгені لازم. Әйтпегенде өзін сыйламаған, өзінің шыққан тегін (руын) сүймеген, яғни рушыл болмаған адам еш уақытта ұлтын сыйламайды да, сүймейді де, ендеше, ұлтшыл бола алмайды.

Сайып келгенде, ата-текті білуді жеке бастың жағымпаздық мансабы үшін саясатқа бұрмаламай, ұлтымыздың қан тазалығын сақтау дәстүріне, ата-бабаларымыздың ерлік, рухани-тәрбиелік, т. б. жаксы істерін бүгінгі ұрпақтарға паш етуге пайдалана білсек, халқымыздың ұтысы мол болады.

Енді қазақтың «жеті ата» дегенінің мән-жайына тоқталайық. Жеті атаның тізімі: бала өзі, әке, ата, баба, арғы ата, түп ата, тек ата. Сонда бірінші ата – баланың өзі, екінші ата – әке, үшінші ата – ата, төртінші ата – баба, бесінші ата – арғы ата, алтыншы ата – түп ата, жетінші ата – тек ата. Қазіргі кезде көптеген адамдар жеті атаны жеті ұрпақпен шатастырып жүр. Өйткені, **бел бала, немере, шөбере, шөпшек, немене, туажат** деген – атамыз емес, ұрпағымыз. Ал, сөз жеті ұрпақ емес, жеті ата туралы болып отыр. Сондықтан, жеті ата тізімі бел балаға дейінгі ата-бабалардан бастап таратылады, яғни: бел бала, әке, ата, баба, арғы ата, түп ата, тек ата.

Енді осы айтылған сөзімізді төмендегі кестеге салып көрсетелік.

Рет саны	Аталар	Ұрпақтар	Алғашқы атаның әр ұрпақта сақталған қан мөлшері, %	Ұрпақтардың рет саны
1	Бел бала	Әке	50	1-ұрпақ
2	Әке	Бел бала	25	2-ұрпақ
3	Ата	Немере	12,5	3-ұрпақ
4	Баба	Шөбере	6,25	4-ұрпақ
5	Арғы ата	Шөпшек	3,125	5-ұрпақ
6	Түп ата	Немене	1,5625	6-ұрпақ
7	Тек ата	Туажат	0,78125	7-ұрпақ

Жеті атаның мерзімді мөлшері үш ұрпақ жүз жылды камтиды деп есептегенде шамамен 233 $[(100 \times 7):3]$ жыл болады.

Бір атадан тараған жетінші ұрпақтың, яғни неменеден туған баланың, «туажат» аталу себебі – бұл ұрпақтың жеті атаның соңы ретінде дүниеге келуімен бірге, оның кейінгі «жүрежат» аталатын сегізінші ұрпаққа деген туыстық санасының төмендеп, онымен қарым-қатынасының алшақтап, жат бола бастағанын білдіретін ұғым. Сонымен, «жүрежат» деген – енді қыз алысып, қыз берісіп, бір-бірімен туыстық қатынастан құдалық қатынасқа көшуге жол ашық деген сөз.

Жеті атаның ішінен қыз алуға болмайды деген қағиданың басты сырын медициналық тұрғыдан қарапайым тілмен айтсақ, алғашқы ата өзінің зайыбымен ұрықтану кезінде олардың жазушалары қосылып, толық хромосома жиынтығы қалыптасады. Сосын бірінші ұрпақ дүниеге келгенде оның қаны құрамында 50 % әкесінің және 50 % анасының қаны болады. Ал, кейінгі ұрпақтарда алғашқы атаның қан мөлшері екі есеге азайып отырып, жетінші ұрпаққа жеткенде алғашқы

атаның кан мөлшері 1 % – төменге түседі. Осыдан кейінгі ұрпақтардың кан құрамын жаңарту мәселесі туындайды.

Өкінішке орай, бүгін жеті атасын білмейтін жетесіз ұрпақ қалыптасып келеді. Бұл – қазақ ұлтының қасіреті.

Кейбір аға буын өкілдері тарапынан шежіре деген неге керек, оны руға бөлінудің жолы деп қате түсінік беріп жүргендер де табылады. Бұл руға бөліну емес. Мұны тегінді, діңгегінді білу деп түсінген жөн. Осы орайда айта кетсек, қазіргі қазақша-орысша сөздіктерде «ру» деген сөз – «род» деп жазылып жүргені дұрыс емес. Себебі орыс халқында рулық жүйе ұғымы жоқ. Род – қазақша «тұқым (арғы ата, тегі)» деген сөз. Ендеше, ру – орысша да «ру» деп жазылуы керек.

Жеті атаның мөлшері шамамен 2—2,3 ғасырға созылады. Туажаттан ары өсіп-өнген ұрпақтар жүрежат, жекжат, жұрағат, жұмағат (бұл төртеуі – жамағайын); өркен, әулет, зәузат, жоран, калыс (бұл бесеуі – калыс ағайын).

Жеті атадан асқан ұрпақтар «жамағайын» аталып, яғни рулас болады. Ағайынмен қыз алыспайтын қазақ жамағайынымен қыз алысады.

Енді қазақ халқының біртұтас көшпелі қоғамының генеологиялық (тектік) түзілісі қалай дамығанына тоқталсақ, ол былайша болады: жеке адам, отбасы (ата-ана, бала), әулет (бір атадан тараған үрім-бұтақ), ру (бірнеше әулеттің жиынтығы). Содан кейін өз алдына ру-ру болып отырған жамағайындар мен калыс ағайындар бірігіп тайпа қалыптасады. Бірнеше көрші түбі бір тайпалар өзара бірлесе, қауымдаса келе белгілі бір табиғи ортада өмір сүретіндіктен тайпалар одағына (ұлысқа) бірігеді. Қазақтың «елу жылда ел жаңа дегені – ұрпақтардың елуінші буын дегені болса керек. Сосын бірнеше көрші түбі бір тайпалар өзара бірлесе, қауымдаса келе белгілі бір табиғи ортада өмір сүретіндіктен тайпалар одағына (ұлысқа) бірігеді.

Сәйкесінше, ұрпақтардың жүзінші буынында тайпалар бірлестіктері «жүз» деген атау қалыптасады. Бұл атау «жүз жылда – қазан» – дегенге балама болса керек, жүз құрамындағы туыстық ары қарай үш жүздің (ұлы жүз, орта жүз, кіші жүз) бірлестігі – «халық» деген атауға ұласады да қазақ қоғамында туыскандық атаудың жанаруы токталады. Сол себепті жүзінші буыннан кейінгі кезең қазаки ұғымда «казан» деп аталған. Айтпақшы, ары қарай халықтық сезімді дамыту басымдыққа айналады. Сөйтіп, тілі, діні, салты, дәстүрі, тіршілік көзі, кәсібі ортақ, ынтымағы жарасқан барша үш жүздің халқы бір мемлекет (ұлт) ауқымында шоғырланып, біртұтас халық болып қалыптасуы заңды құбылыс. Біздің арғы бабаларымыз жоғарыда айтылған жолмен 1465 жылы Қазақ хандығын құрып, қазақ халқын құрады. Демек, ежелгі қазақ қоғамының негізі туыстық жүйенің дамуымен құралған деуге әбден болады.

Сонымен, қазақ қоғамының құрылымы: түтін (отбасы) – ауыл – ру – тайпа – жүз – халық (ұлт) – ел (мемлекет). Отбасының тұлғасы – отағасы, берекесі – отанасы. Отбасы – елдіктің (мемлекеттің) кірпіші, яғни іргетасы іспетті ең киелі бастауы. Қазақ ауылы бағзы заманда 5—15 түтіннен аспаған. Әр ауылдың бас-көз болып отыратын аксакалы болған.

Қазіргі қазақтың хатқа түскен шежірелерінің басым көпшілігі негізінен 19—22 атаны (бұтақты, тармақты) қамтиды. Бұдан арғы аталары мәңгілік ұмыт болған.

Осы жерде бір сұрақтың басын ашуға тиіспіз. Ол сұрақ – шежірені білу керек пе? Әрине, білу керек. Кімге қаншалықты қажет болса, оған соншалықты білген жөн. Дегенмен, қазіргі жас ұрпақ үшін жеті аталық шежірені ресми түрде оқу бағдарламасы негізінде білдіру керек сияқты. Сонда шежіре жай ғана ата-бабалар есімдерінің тізімі емес, шын мәнінде генетикалық қорғаныс болуымен бірге ұлтымыздың гендік

тазалығын арттыруға қатысы бар геноэкологиялық құрал-да болады.

Сөз орайы келгенде айта кетейік, шындығында жеті ата-сын білетін қай-қайсымыз болмайық, бір-бірімізді сұрастыра келсек бәріміз қандас, жамағайын, нағашы, жиен, жезде, құдандалы болып шыға келетініміз айдан анық. Мәселен, мен біреуден: «Балам, қай рудансың?» – деп сұрағанда, ол: «Кіші жүздегі алшын боламын», – десе, сонда мен оған: «Е, бәрекелді, өзімнің нағашы інім екенсің ғой», – деймін. Өйткені, арғы бабам Қаржастың шешесі Бибігүл Кіші жүздегі алты ата Әлім ұрпағы Акша бидің қызы еді. Міне, осылай ру сұрасқанда бір-бірімізді қағып-сокпай жүйесін тауып парасаттылықпен бөтен еместігімізді білдіріп, жылы шырай беріп, іш-тарта сөйлескеніміз жөн.

Иә, біздер Қазақстанның қай жерінде жүрмейік, «қарағай тамырлы қазақ» екендігіміз рас. Қазақ халқы осы жүйемен өмір сүрді, әлі де сүре бермек. Сондықтан қазіргі Қазақстан Республикасында үш жүздің ұрпақтары қоян-қолтық араласып, бірлесіп өмір сүріп, еңбек етіп, бірліктің нышанын барша әлемге паш етіп келеді.

Енді оқырман қауымға айтылар бірер сөз. Бұл кітапта Қаржас ұрпақтарының төрт ғасырлық генеологиялық түзілісі назарға ұсынылып отыр. Жалпы, шежіре жазудың қиынның қиыны екеніне көз жеткендей болды. Сондықтан ескерте кетер бір жайт: кейбір аталардың таралымы бұрынғы-соңғы басылымдарда жария болған деректермен дәлме-дәл келмеуі мүмкін, оны кітап авторы білместіктен жасаған жоқ – соларды талдау арқылы түзету мақсатымен және автордың өз қолындағы нұсқаларға кәміл сенгендіктен болған. Дегенмен, «жаңылмайтын жақ, сүрінбейтін тұяқ жоқ» артық-кемі болса, оған кешіріммен қарауды өтінемін.

Оқырмандарға ескерту:

1. Адам атынан кейін қойылған сызықша белгісі «оның баласы» деген сөздің орнына жүреді.

2. Бір әкеден туған балалардың есімдерінің арасы үтірмен бөлінеді.

3. Жақша ішіне енгізілген адамдар – жақшаның алдында аталған кісінің бел балалары.

4. Абзацпен басталып жазылған кісі есімінен кейін жақша ішінде берілген есім – осы кісінің лақап аты.

5. Егер адам атынан кейін жақша ішінде «Т» деген әріп қойылса, ол адамның ер баласы болмаған, не болмаса ұрпағы тоқтаған деген мағына береді.

Қанша талпыныс қылғанмен кейбір аталар ақырына дейін таратылмады. Бұған себеп, қолда сол атаның шежіредеректерінің болмауы.

Осы кітаптың жазылуына көптеген деректер беріп, үлес қосқан Ұлы Отан соғысының ардагері, подполковник, аудандық шаруашылық орындарында көп жыл басшы қызметтерде істеген марқұм Ғисамиден Айтжанов (жаны жаннаттың төрінде болсын), Павлодар мемлекеттік педагогикалық институттың ректоры Алтынбек Нұхұлы, Павлодар облысының белгілі ақсақалы, полковник Едіге Қайырбеков, С. Торайғыров атындағы Павлодар мемлекеттік университетінің доценті Тілеукен Еңсебаев, Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университетінің профессоры Томан Жұмаділов, «Орталық Қазақстан» газеті редакторының орынбасары Аман Жанғожин, Қарағанды қаласының кәсіпкері Қаби Қошанов, Екібастұз қаласындағы зейнеткер Серікбай Бейсенбайұлы, Бұқар жырау ауданындағы Доскей ауылы мектебінің мұғалімі Ғалымтай Бақтияров, Ақмола облысы, Ерейментау ауданындағы Ажы ауылының тұрғыны, зейнеткер Ермек Әшімұлы Анафин және басқа азаматтарға ақ ниет алғысымды білдіремін.

Автор өзі туралы: Нәсілім – түркі, ұлысым – Арғын, ұлтым – казак, руым – Қаржас, тек атам Малкелді, түп атам – Есенбай, арғы атам – Дәкек, бабам – Шонтыбай, атам – Жақсыбай, әкем – Имантай.

Автордың ата-тегі былайша өрбиді: Біздің эрамызға дейінгі заманда Байкал көлінің оңтүстігінде өмір сүрген, қытайша «ғұн» деп аталған түркі халқының құрамындағы Арғын тайпасының перзенті, осы заманның шамамен 1334 жылы туған Қарақожа батыр – Арғын (шамамен 1352 жылы туған) – Қотан жырау – Дайырқожа (Ақжол би) – Қарақожа – Мейрам соны – Қаржас – Құлеке – Телі – Әлімбет – Дәулет – Байболат – Малкелді – Есенбай – Дәкек – Шонтыбай – Жақсыбай – Имантай – Серік.

I. ҚАРЖАСТЫҢ АТА-ТЕГІ

XV ғасырда қазақ халқының негізін қалаған түркі тайпаларының ең қомақтысы – біздің жыл санауымыздан бұрын Оңтүстік Сібірді мекендеген күн (ғұн) қауымдастығының құрамында болған арғын тайпасы. Қытай, мұңғол, парсы, араб, және Батыс Еуропа жазбаларында арғындар жайында мәлімет көп кездеседі. Мысалы, Орхон-Енисей жазба тас ескерткіштерінде «арғын» деген сөз жазылған, ал Қытайдың біздің замандағы V ғасырда болған уақиғаларды сипаттаған тарихнамасында да «арғын» деп аталған жұрттың бар екендігі айтылады. Иранның ғұлама тарихшысы Рашид ад – Диннің (1247–1318 жж.) «Жамих әт-тауарих» атты еңбегінде жауынгер арғын тайпасының қазіргі мұңғол жерінде V–VII ғасырларда болғандығы айтылса, ал орыс зерттеушісі Н.А. Аристов (1847– ө.ж.б.) Шыңғыс хан жорықтары кезінде арғындардың Батыс елдерін жаулап алуға қатысқанын жазады. Грек тарихшысы Геродоттың еңбегінен арғындардың¹ (аргиппейлердің [1, 193])² біздің жыл санауымыздан арғы заманда-ақ күн тайпалар қауымдастығының құрамында Оңтүстік Сібірден Дунай өзеніне дейінгі Ұлы қоныс аудару көшінің алдыңғы шебінде болғанын білеміз. Содан кейін арғындардың Еділ (Атилла) патшаның Батыс Еуропаға жасаған жорықтарына да қатысқаны тарихтан белгілі.

Арғындардың ежелгі күндердің ұрпақтары екенін және олардың біздің жыл санауымыздан арғы заманда болғанын В.В. Бартольд, А.Н. Бернштам, Әлкей Марғұлан, т.б. ғалымдар да айтады [3, 5–9].

¹ Арғындар – Геродоттың кітабында грекше «аргиппей» деп жазылған [2, 16–18].

² Квадратты жақшаның ішіндегі бірінші сан бұл кітаптың соңындағы «Пайдаланылған әдебиеттер тізімі» бойынша берілген әдебиеттің реттік нөмірі. Одан кейінгі сандар сол әдебиеттен дәйексөз немесе дерек алынған беттерді көрсетеді.

Арғын тайпасының VIII ғасырға дейін қазіргі Монғол Халық Республикасы аумағында, Түркі қағанаттары иелігіндегі жерлерде өмір сүргені тарихтан белгілі. VIII ғасырдан Шыңғыс ханның батысқа қарай жасаған жорығына дейін арғындар Балқаш-Алакөл алабын жайласа, кейін олардың біразы Қырым түбегі мен Солтүстік Кавказ өңіріне де жетеді. XIII ғасырдың бірінші жартысынан бастап арғын рулары мына хандықтарға қарасты жерлерді мекендейді: Алтын Орда (1243—1503 жж.), Әбілхайыр хандығы (1428—1469 жж.), Қазан хандығы (1438—1552 жж.), Астрахан хандығы (1465—1556 жж.), Қазақ хандығы (1465—1822 жж.), Ноғай ордасы (XV—XVI ғғ.), Қырым хандығы (XV—XVIII ғғ.), Сібір хандығы (XV ғ.) [4, 73—78].

Арғындардың ықылым заманнан Еуразия құрлығын кеңінен жайлап қоныстануларына байланысты сол жерлерде арғын тайпасының атына қойылған жер-су атаулары күні бүгінге дейін сақталып келеді. Мысалы, Байқал көлі сыртындағы Аргун тау жотасы, Ресей мен Қытайдағы Шилкамен қосылып Амурды құрайтын Аргуньөзені; Солтүстік Кавказдағы Аргун шатқалы, Аргун өзені және оның жағасына орналасқан Аргун қаласы; Армениядағы Севан көлінің батысындағы Арегуни жотасы; Эгей теңізіндегі Лесбос аралының оңтүстік-шығысындағы Аргинус аралдары; Франциядағы Эна мен Эр өзендерінің аралығындағы ұзындығы 40 шақырым, ені 20 шақырым, биіктігі 349 метр Аргони қыраты; Балқаш-Алакөл ойысындағы Лепсі мен Аягөз өзендерінің төменгі ағысы аралығында орналасқан Арғанаты тауы; Қарағанды облысындағы Ұлытау ауданының солтүстігіндегі Арғанаты тау сілемдері.

Енді арғындар туралы қазақтың жазба әдебиетінде бар деректерді қысқаша саралап көрелік. Қазақтың шежіре кітаптарының барлығында дерлік Қазақтан Ақарыс, Жанарыс, Бекарыс есімді үш бала дүниеге келеді. Содан кейін

осы үшеудің бірі — Жанарыстан аргын, найман, қыпшақ, коңырат, керей, уақ деген алты арыс ел тарайды. Ал Мәшһүр Жүсіп Көпейұлының шежіресі бойынша Жанарыстан Қарақожа, Аққожа, Ақтамбердіқожа, Дарақожа, Есімқұлқожа, Қасымқожа туады. Сосын Қарақожадан Арғын, Аққожадан Найман, Ақтамбердіқожадан Қыпшақ, Дарақожадан Қоңырат, Есімқұлқожадан Керей, Қасымқожадан Уақ туған [5, 14]. Екінші бір шежіреде Жанарыстан Қарақожа, Ақтамқожа, Есмағұлқожа, Қасымқожа, Дарақожа, Момынқожа туғаны айтылады [6, 4]. Үшінші автордың шежіресінде Жанарыстан жалғыз Қарақожа ғана туады [7, 86]. Сөйтіп, жоғарыда аталған екі шежіре бойынша Жанарыстың алты баласы болған. Алайда, олардың үшеуінің ғана есімдері бір-біріне сәйкес келеді (олар: Қарақожа, Дарақожа, Қасымқожа). Демек, өзара жанаспайтын аталмыш шежірелердің деректерін дұрыс дей алмаймыз. Өйткені, қазақ шежірелерінде мынадай қателіктер барын айту лазым. «Қазақ» деген сөз антропоним (кісі аты) емес, ол — этностың (халықтың, ұлттың) атауы. Сонда бұл атаудан қалайша бала туады? Сондай-ақ, «арғын» деген сөз де кісі аты емес, ол — этноним (тайпаның атауы). Демек, одан да Бәленше, Түгеншелер тумады.

Мысалға алынған шежірелерде Жанарыстан туды-мыс деген алты баланың ішінде тек Қарақожаның ғана тарихта болғандығына нақты деректер бар. Атап айтқанда, Қадырғали Қосымұлы Жалаиридін (1530—1605 жж.) «Жами ат-тауарих» атты шежіре кітабында: «Алтын Орда ханы Токтамыстың кеңесшісі Едіге батыр... қарауылға Ятым батырды, одан кейін Тобал батырды, одан кейін арғын Қарақожаны қойды», — деп жазылған [8, 252]. Осы дәйексөзде есімі аталған Қарақожа батыр 1405 жылы Ақсақ Темірге (1370—1405 жж.) Токтамыс ханның (т.ж.б. —1406 жж.) атынан елші болып келеді [9, 499—500]. Ұлы ғалым Шокан Уәлихановтың еңбектерінен де Қарақожа батырдың тарихи тұлға екендігін оқуға болады

[10, 232]. Шокан Уәлиханов «арғындар өздерін Қарақожадан таратады» дей келіп, ол туралы мына бір деректі айтады: «... Не известно где находится могила Токтамыша?.. Караходжа был посланником от Токтамыша к Тамерлану. Курганы этих героев находятся на правой стороне Ишима, могила ли это их или только памятники, определить невозможно до тех пор, пока эти курганы не будут раскопаны» [11, 19].

Академик Қ.И. Сәтбаевтың «Ер Едіге» жырын ел аузынан жазып алып, оны 1927 жылы Москвада жеке кітап етіп шығарғаны белгілі. Осы кітаптың алғы сөзінде ол: «Әңгіме Қара Қыпшақ Қобыланды батырды, арғын Қарақожа батырды Едігемен замандас етіп көрсетеді», – деп жазады [12, 355]. Осы «Ер Едіге» жырында мынадай өлең жолдары бар:

«Арғындардың³ басы едің, Қарақожа батырым» [12, 367].

Демек, Қарақожа батырдың арғын тайпасынан шыққандығы еш күмән тудырмайды. Және осы айтылған деректерден Қарақожа батырдың Алтын Орданың бірлігін, тұтастығын сақтау жолында белсене күрес жүргізіп, Токтамыс ханның Ақсақ Темірге сеніп жіберген елшісі, яғни сарай маңындағы ақылгөй адамдарының бірі, әрі жауынгер серігі болғанын білеміз. Бұдан шығатын тұжырым: орта ғасырда арғын тайпасына жататын есімі әзірге бізге беймәлім бір кісінің отбасында бір ер бала дүниеге келеді. Оған әкесі Қарақожа деп есім береді. Осы есімнің құрамында «қожа» деген сөздің болуына байланысты кейбір оқырмандар баланың әкесі арғын тайпасына жататын кісі емес, Мұхаммед пайғамбардың алғашқы халифтерінің ұрпағы, ертеде қазіргі қазақ жеріндегі тайпалардың арасында мұсылман дінін таратушы қожалардың бірі шығар деп ойлаулары мүмкін. Бұған қарсы айтарымыз: Орта Азия мен Қазақстан аймағына мұсылман діні тарамастан көп бұрын, атап айтқанда біздің заманның бірінші

³ Бұл жырда аталып отырған арғындар біздің жыл санауымыздан бұрынғы заманнан белгілі арғын тайпасының Едіге батыр өмір сүрген кездегі ұрпақтары.

ғасырында, Турфан өлкесінде күндердің (ғұндардың) астанасы Қарақожа қаласы болған [50, 15]. Осы көне қаланың маңында дүниеге келген баласын әкесі Қарақожа деп атаған шығар десек шындыққа жанасатын сияқты. Демек, «қожа» деген сөз көне түркі тіліндегі сөз.

Қарақожа ер жеткенде батыр атағына ие болады. Кейін осы Қарақожа батырдың бәйбішесінен Ақтанберді (лақап аты: Таракты⁴), екінші әйелінен Арғын туады [11, 17]. Жаңа туған балаға арғы ата-бабаларының есімдерін беру түркі халықтарында ерте заманнан бар дәстүр екені рас. Сондықтан Қарақожа батыр да өз баласына арғын тайпасын құрған арғы бабасының құрметіне байланысты «Арғын» деп ат қойған болуы керек. Жалпы, «арғын» деген антропонимдер түркі халықтарында көп кездеседі. Мысалы, 1284—1291 жылдары Персияны билеген, ислам дінін қабылдаған Шыңғыс ханның кіші ұлы Төле ханның шөбересі Арғын хан болған [13, 29]. XV ғасырда Сириядағы Халеб қаласының әмірі мен XV ғасырдағы Хорасан ханының да есімдері Арғын болған.

Арғын Қарақожаұлының шыққан тегіне қатысты казак шежірелерінің кейбірінде кереғарлық пікірлер бары байқалады. Енді осы мәселе төңірегінде шындыққа жанаспайтын екі пікір аясында сөз қозғап көрелік.

Бірінші пікір: Құрбанғали Халид (1843—1913 жж.) «Таурих хамса» атты кітабында Арғынның түп тегі жайында былай дейді: «Қазақтан Ақ Арыс, Жан Арыс, Бек Арыс. Бұл үшеуінен тараған ұлдардан үш жүздің елі қалыптасты. Жан Арыстың Орта жүзге таралған жүз ұлының бірінен Қара қожа туған. Қара қожа, Ұлы Қара Көбен сопы, Ұлы Мухсин сопы, Ұлы Уақаша сопы, Ұлы Арқұл қожа, Ұлы Дайыр қожа, Ұлы Арғын» [15, 235]. Осы деректерде жазылғандай Қазақ есімді кісінің тарихта болмағаны және одан үш арыс ұл

⁴ Кейбір шежірелерде Таракты Арғынның жиені Иманның баласы деп айтылады. Ал Әлихан Бөкейхановтың дерегі бойынша да Таракты Арғынның қарындасының баласы [14, 148].

тұмайтындығы жоғарыда айтылған-ды. Дегенмен, бірінші пікірде Қарақожа мен Арғынның есімдері аталады. Алайда, бұл жерде Құрбанғали Халид ешбір дәлелді дерекке сүйенбей Арғынды Қарақожаның алтыншы ұрпағы (неменесі) және оны Дайырқожаның (Ақжол бидің) ұлы дейді (бұлай еместігі төменде сөз болады).

Екінші пікір: Құдайбердіұлы Шаһкәрім қажының айтуынша Орта жүз құрамындағы арғындар ойраттардан⁵ шыққан Хорасан⁶ аймағының басшысы болған Арғын-ағадан тарайды [16, 77—78]. Бұл пікірмен де келісе алмаймыз. Өйткені, расына келсек, біздің жыл санауымызға дейінгі (б.ж.с.д.) заманнан белгілі арғын тайпасына енетін рулардың көпшілігі біздің заманымыздың VIII ғасырынан Қазақ хандығы құрылғанға дейін қазіргі Қазақстан аумағында өмір сүргені тарихтан белгілі. Ал Шаһкәрім қажы айтқандай Орта жүз құрамындағы арғындар ойраттардан шыққан Арғын-ағаның әулеттері болса, сонда қалай Қарақожа батырдың ұлы Арғынның әулеттері тегіс басқа жаққа ауып кеткені ме? Әрине, олар ешқайда қоныс аударған жоқ.

Сонан соң, Шаһкәрім қажы жоғарыдағы пікірін одан әрі дамыта отырып, мынадай деректі айтады: «...когда великим каганом⁷ (монголов – пер.) становится младший сын Чингис-хана Толы, он посылает в Хорасан человека из Тайфы ойрат по имени Арғын-ага, назначив его тамошним наместником. По мусульманскому летоисчислению это происходит в 440 г., или по русскому календарю – в 1262 г. Спустя десять лет умирает Арғын-ага, тогда на место его сын Толы-Мункэ-каган посылает брата своего Хулагу, по-казахски Алеке-хана, тем самым подтверждая, что Арғын-ага был из племени ойрат. Рансе, когда монголы, победив уйгуров и татаров, согнали их

⁵ Ойраттар – XIII ғасырда Батыс Монғолияны мекендеген тайпалардың ортақ атауы.

⁶ Хорасан – Түркіменстанның оңтүстігіндегі тарихи аймақ (қазіргі Мары облысы).

⁷ Каган – хан деген мағынада.

с насиженных мест, то некоторые из них, что остались, были прозваны ойрат-калмаками, и скорей всего, что наши аргыны-потомки Байергенов или иначе улуг аргынов – упоминаемых именно в числе этих «оставшихся калмыков» [16, 77]. Осы мысалға алынған дәйексөздегі деректерде, менің пайымдауымша, аздаған жансақтық бары байқалады. Ол жөнінде нақты тарихи деректерге сүйене отырып былай деуге болады.

Біріншіден, Арғын-ағаның тегі мұңғол. Ол – XIII ғасырда өмір сүрген жоғары дәрежелі мырза, яғни Әмірдің баласы [24, 339]. Дәл осы жерде ойраттар туралы бір сөз. «Ойраттар» деген этноним – Шыңғыс хан шапқыншылығы зардабынан аман қалған ұйғырлар мен татарларға қойылған атау емес. Ойраттар – XIII ғасырда өз еріктерімен Шыңғыс хан ордасына қосылып, оның қалың әскерінің сол қанатын құраған түркітілді торғауыт, чорос, хошоут, хойт, дүрбіт, баят, олет, захчин деген әлуетті рулардың ортақ атауы [17, 447]. Шыңғыс хан стратегиясында әскер оң канат (оңғар), сол канат (жұңғар) және маңдай сүбе болып үшке бөлінеді. Ойраттар Шыңғыс хан әскерінің сол жағында болыпты. Тұрған жерлері қазіргі Шығыс Түркістан – жұңғар (қазақша: жоңғар), яғни мұңғол ұлысының сол қанаты деп аталған. Сондықтан жоңғар сөзі этноним емес. Жоңғар сөзін ұлттың атына айналдырған орыстың империялық тарихи ғылымы. Мұңғол халқы үлкен екі арыс – халха және ойрат болып бөлінеді.

Екіншіден, шындығында Төле хан 1232 (жылан) жылы қайтыс болса [18, 367], онда оның, жоғарыда айтылғандай, 1262 жылы Арғын-ағаны Хорасанға жібергенін және Шаһкәрім қажының Орта жүз құрамындағы арғындарды Шыңғыс хан шапқыншылығынан аман қалған калмақтардың⁸

⁸ Калмақтар (өздерінің атауы – хальмг) – б.ж.с.д. 1-ші мыңжылдықта Солтүстік Қытайды мекендеген түркі тектес бэй-ди тайпасының ұрпақтары. Біздің заманымыздың (б.з.) XIII ғасырына дейін калмақтар дун-ху, сэнби, жужан, қидан, чжурьчжан деген тайпалар бірлестіктерінің құрамында болды. Ойраттар мен калмақтардың шыққан тегі бір. Сондықтан қазақтар арасында ойраттар калмақтар деп аталған. XIII ғасырдан калмақтар мен ойраттар Шыңғыс

ұрпақтары дегенін дұрыс деуге бола ма? Жок, мұны дұрыс дей алмаймыз.

Шаһкәрім қажы казак халқының құрамындағы арғындардың тегі туралы пікірін мынадай дүдәмалдау тұжырыммен аяқтайды: «Если аргыны (аргыно́т), известные среди тюркских народов мира, могут быть потомками вообще древних аргынов, то аргыны нашего Среднего жуза – потомки именно этого Аргын-ага. К тому же имя его точно соответствует имени казахского первопредка аргынов. И мой дед, покойный – ходжа, тоже упоминал хана по имени Аргын-ага» [16, 77–78]. Осы дәйексөз бойынша Орта жүз арғындарының нақ ойраттардан шыққан Арғын-ағаның ұрпақтары екендігін оның есімінің ежелгі арғын тайпасының атына сай келуі анықтайтын сияқты. Алайда, ол біздің арғындардың арғы тегі Арғын-аға екендігіне ешқандай дәлелді дәйектеме айтпайды да, «менің марқұм атам Құнанбай қажы да солай деуші еді», – деп айғақсыз сілтемемен сөзін аяқтайды.

Бұл пікір жөнінде белгілі ғалым, профессор Әуелбек Қоңыратбаевтың айтуына қарағанда, «аргуларды» ...Хулагу тұқымы Арғынханныан тараған деген сөздің шындығы жоқ» [19, 52]. Бұл тұжырыммен толық келісуге болады. Өйткені, жоғарыда Шаһкәрім қажы жазғандай, Төле хан Хорасанға әмірші етіп жіберген кісі Арғын-аға емес, өзінің баласы Хулагу еді [24, 11, 224, 255]. Ол Персияда 1256 жылы Шыңғыс хан әулетінің билігіндегі «Хулагу мемлекетінің» негізін сала-

хан империясының құрамына енді. XVII ғасырдың басында олар Жоңғар хандығының негізін салды. 1616 жылы (Есім хан заманында) қалмақтардың біразы казак жерін қак жарып өтіп Еділ өзені бойына жетеді [31, 27]. Сол жерде олар екінші қалмақ хандығын құрады. Қазірде олардың ұрпақтары – Ресейдің құрамындағы Қалмақ Республикасының негізгі халқы.

⁹ Аргу – Арғын тайпасының ең көне аталымы. «Аргу» атауы ең алғаш Білге қаған тас ескерткішінде жаңылған. Аргулар өздерін «арғын» деп шамамен X ғасырдан бастап атай бастаған. Бұл атаудағы соңғы «н» дыбысы көріні түркі руларының оларды солай атауынан пайда болған. Біз мысалға алған осы дәйексөзге профессор Ә. Қоңыратбаев, өз сөзінде Хулагуды айтуына қарағанда, «аргулар» деп Орта жүз арғындарын мезі еп отырған сынайлы.

ды [24, 240—241; 25, 60; 26, 578]. Бұл мемлекет «Ильхандар¹⁰ мемлекеті» деп те аталады [25, 60]. Осы тұста тағы да қайталап айтар болсақ, жоғарыда мысалға алған Шаһкәрім қажының дәйексөзінде Арғын-аға қайтыс болған 1262 жылдан он жыл өткесін, яғни 1272 жылы, Мөңке хан оның орнына інісі Хулагуды жібергені сөз болған-ды. Алайда, оның 1256 жылы Персияда өз атындағы мемлекетті құрғанын жоғарыда айтып өттік.

Хулагудан соң Ильхандар мемлекетіне 1265—1282 жж. оның үлкен ұлы Абаға (1234—1282 жж.) билік етеді [24, 224, 244]. Абағадан кейін 1284—1291 жж. бұл мемлекеттің ханы оның баласы Арғын болады [24, 224, 245; 26, 524, 727]. Міне, осы Арғын ханды XIX ғасырдағы француз тарихшысы М.Г. Потье итальян саяхатшысы Марко Полоның (1254—1324 жж.) кітабына жазған түсіндірмелерінде жаңылыс мұңғолдың жоғары дәрежелі бір мырзасы Арғын-ағамен ауыстырып жазып жібереді [24, 339]. Бәлкім М.Г. Потьенің осы түсіндірмелерін шетелдерде казактың тегіне катысты материалдар жинастырып жүргенде Шаһкәрім қажы да оқыған болар. Сондықтан ол жоғарыда сөз болған кателіктерге ұрынуы мүмкін.

Енді осы жерде ашығын айтар болсақ, мен Шаһкәрім қажының арғындардың шыққан тегіне катысты айтқандарын жіпке тізгендей сарапқа салып, індете зерделеп зерттегенде одан қандай да бір кемшілік тауып, оны жазғыру үшін жазып отырғаным жоқ. Хақ Тағалаға ондай күпірлі болудан сақтасын! Расында, жаңылмайтын жан болмайды. Дегенмен, менің де түпкі мақсатым – ата-тегімді дәлірек анықтап білу. Сөйтіп, мен де бүгінгі және кейінгі ұрпақтарға хал-қадеріме қарай Арғын бабамыздың кім екендігін айтып берсем деген ой жетегінде болдым.

¹⁰ Ильхан – ұлыс ханы деген араб сөзі. Сонда Ильхандар мемлекеті – ұлыс хандарының мемлекеті деген сөз.

Сонымен, Орта жүз құрамындағы арғындар – Қарақожа батырдың ұлы Арғынның ұрпақтары деп түйіп айтамыз. Мұнан соң, Мәшһүр Жүсіптің:

«Қарақожа бабамнан Арғын туып,

Дәулетке сондай толған айналасы», – деген сөзімен қорытынды жасаймыз [27, 143]. Сонда арғын бабамыздың әкесі Қарақожа батырдан арғы аталарының есімдері бүгінгі біздерге беймәлім екендігін үзілді-кесілді мойындауымыз керек. Сондықтан да Мәшһүр Жүсіп Көпеев:

«Арғыннан¹¹ әрі барсаң адасасың,

Ми жетпес көп дүниеге шатасасың.

Ол кезде сен де жоқсың, мен де жоқпын,

Несіне шежіреге таласасың?», – деп күн (ғұн) дәуіріне дейінгі Арғын аталарының (Қарақожа батырдан басқа) мүлдем ұмыт болғанын ескертеді [20, 149]. Содан соң, Мәшһүр Жүсіптің: «Біздің арғын ортасында Ерхожейкен аталған кісі аты жоқ. Қарақожа бар. Ол Қарақожа Арғын атасы деп сөйленеді», – дегені жоғарыда біздің Арғынның тегіне қатысты айтқан қорытынды сөзіміздің тарихи шындығын одан әрі айшықтай түседі [21, 75].

Осы тұста аз шегініс жасап айтар болсақ, қазақ халқының құрамына енген арғындардың ата-бабалары күллі түркі тектес елдердің ұлы тарихына өзіндік зор үлес қосқаны белгілі. Жалпы алғанда, арғындар қазақ хандығы құрылғанға дейін төрткүл дүниеге кеңінен тараған. Мысалы, олар алтайлықтардың, Қырым мен Қазан татарларының, түркімендердің, қырғыздардың, Кавказдағы түркі тілдес халықтардың құрамында бар [4, 103–104].

Ендігі айтылар шағын қорытындымыз, қазіргі қазақ халқының құрамындағы арғындар – ежелгі арғын тайпасына енген рулардан өрбіген аталар мен Қарақожа батырдың ұлы Арғынның ұрпақтары.

¹¹ Бұл жерде Мәшһүр Жүсіптің «Арғын» деп Қарақожа батырдың баласын айтқаны түсінікті болса керек.

Осы жолдардың авторы – Арғын Қарақожаұлының 17-ші ұрпағы боп саналады. Енді осы дерек негізінде Арғын бабамыздың туған жылын анықтап көрелік. Демограф ғалымдардың есебі бойынша үш ұрпақ бір ғасырды қамтиды [29 11]. Сонда Арғын бабамыздың туған жылы шамамен мынадай болып шығады:

$1934 - [100 \times (17 + 1)]$; $3 = 1334$ жыл, Мұндағы 1934 – осы жолдар авторының туған жылы;

17 – менен бастап Арғынға дейінгі ұрпақтар саны;

1 – Арғынның өзі есепке бір ұрпақ боп қосылады;

3 – 100 жылды қамтитын ұрпақтар саны.

Ал белгілі жазушы Медеу Сәрсекеев те Арғын Қарақожаұлын XIV ғасырдың басында туған деп есептейді [11, 9].

Сонда дәл осы кезде Қазақстанда тұратын әрбір Арғынның ұрпағы өзінің тегін не бары 21 ата-бабасына дейін ғана таратып бере алуы мүмкін. 21 саны былайша есептеліп шығарылды:

$(2017 - 1314) : (100 : 3) = 21$, мұндағы 2017 – биылғы жыл;

1314 – Қарақожа батырдың шамамен туған жылы (Арғын әкесінің 20 жасында дүниеге келді деп есептегенде).

Осы орайда мысал ретінде айта кетсек, жазушы Медеу Сәрсекеев өзін Таракты Қарақожаұлының 21-ұрпағымын деп санайды [11, 9]. Қарақожа батыр шамамен 1314 жылы туды дегеніміздің жобасы дұрыс екендігіне Ақсақ Темірдің 1336—1405 жылдары өмір сүргені де дәлел бола алады. Себебі осы жылдар аралығында 91 жастағы Қарақожа да тірі болуы мүмкін ғой.

Енді қазіргі кездегі арғындардың шамамен қанша аталарының мүлде ұмытылып қалғанын есептеп көрелік:

$(2008 + 500) : (100 : 3) - 21 = 54$,

мұндағы 500 – арғын тайпасының шамамен б.ж.с.д. пайда болған жылы (бұл жыл Геродоттың арғындар туралы жазғаны ескеріліп, оның туған жылына сәйкес алдынды);

21 – есімдері белгілі аталардың саны.

Сөйтіп, бүгінгі арғындардың кем дегенде 54 атасының есімдері белгісіз екенін мойындауымыз керек. Осы ұмыт болған аталардың есімдерін қайтадан жаңғырту – мүлде жүзеге аспайтын іс деуден басқа шара жоқ.

Сонымен, жоғарыда сөз қылған әңгімелердің токетер түйіні: ескілі-жаңалы Орта жүз руларының шежірелерінде өмірде болмаған «Қазақ» деген есімді кісіден Жанарысты туғызып, одан әрі Бәленше, Түгеншелерді тарату – ұмыт болған аталардың орнын амалсыздан ойдан шығарылған есімдермен толтыру деп түсіну қажет.

Арғынның Аргүл есімді бәйбішесінен Қотан¹², Ботан деген екі ұл туған. Ботан жас кезінде қайтыс болып, ұрпақ қалмаған [5, 14].

Қотан жыраудан Дайырқожа (Ақжол би) туады. Арғынның немересі Дайырқожа Әбілқайыр ханның қадірлі қазысы болған. Ол әділ билік айта-тұғын болғандықтан Ақжол би атанған. Кейін Дайырқожаның лақап аты «Ақжол» бүкіл арғындардың ұранына айналды. Ақжол би қазақтың атақты батырларының бірі – Қаракыпшак Қобыландының тұстасы және бітіспейтін бәсекелесі болған. Ал Қобыланды батыр да Әбілқайыр ханға ниеттес адам болғандығы тарихтан белгілі. Бір күні (1456 ж.) Қобыланды батыр бакталасты ала көздік себеппен Ақжол биді өлтіреді [16, 45].

Осы қайғылы жағдай жөнінде Шаһкәрім Құдайбердіұлының айтқаны [22, 34]:

«Ол биді Абылқайыр жақсы көрген,
«Ақжол» деп оң тізеден орын берген.
Қобыланды қаракыпшак батыр еді,
Намыс қып, күндестікпен сайтанға ерген.

¹² Қотан – кейбір әдебиеттерде «Қодан» деп кәте жазылады. XIII ғасырда мажарлар (венгрлер) елінде Қотан есімді хан болған [48, 186]. Сондықтан Арғын Бабамыз осы ханның есімін тұңғыш баласына беруі мүмкін. Қотан кейін жырау атағына ие болады.

Өлтірген анда жүріп Ақжол биді,
Қазаққа осы жұмыс ауыр тиді.
Қысасқа Қобыландыны өлтірем деп,
Жар салып Өз Жәнібек халкын жиды.

Жалынған үш кісінің құнын ал деп,
Алмаған керек емес бізге мал деп.
Бермеген Абылқайыр Қобыландыны,
Қалған ел мұны өлтірсем бұзылар деп».

Сол кезде Қотан жыраудың қаза болған баласының сүйегін айналып жүріп, жылағанда айтқан төмендегі жыры сан ғасырлар бедерінде өшіп кетпей, сақталып бізге жетті [30, 114]:

«Қаракыпшақ Қобыландыда нең бар еді, құлыным! Сексен асып, таянғанда тоқсанға,

Тұра алмастай үзілді ме жұлыным?!

Адасқанын жолға салдың бұл Ноғайлы Ұлының!

Аққан бұлақ, жанған шырақ, жалғыз күнде құрыдың!

Қаракыпшақ Қобыландыда нен бар еді, құлыным?!

Бұл жырды Қотан жырау 85—88 жасында айтты десек, онда ол 1368—1371 (1456-88=1368; 1456-85=1371) жылдары туған деп шамалауға болады. Ал оның 1460 жылы дүниеден өткені белгілі. Шаһкәрім Құдайбердіұлы мен жазушы Медеу Сәрсекеев Қотан жыраудың 1370 жылы туғандығын айтады [16, 46; 11, 9]. Олай болса ол 1370 жылы туып, 90 жасында 1460 жылы қайтыс болған. Демек, Арғынның 36 жасында (1370—1334) Қотан жыраудың жарық дүниеге келуі шындыққа жанасатын сияқты.

Дәл осы жерде әділдік үшін айта кететін бір жайт бар. Ол – жоғарыда Шаһкәрім Құдайбердіұлының Орта жүз арғындарының түп атасы ойраттардан шыққан Арғын-аға және ол 1272 жылы дүние салды деген күмәнді деректері [16, 77].

Енді Арғын-аға мен Арғын Қарақожаұлының туған жылдарын шамалап салғастырып көргенде, осы екеуінің туған жылдары арасындағы айырмашылық кемі 130 жылды құрайды. Бұл сәйкессіздікті ойымызда ұстай тұрып, мына бір даусыз шындыққа жүгінейік. Қарақожа батыр, оның баласы Арғын, немересі Қотан жырау, шөбересі Ақжол бидің өмірлеріне қатысты жоғарыда сөз қылған жылдарда өзара тарихи сабақтастықтар барын ескере отырып, Арғын-ағаны Орта жүз арғындарының түп атасы деу дүдәмал ғана емес, мүлдем қисынсыз пікір екенін айту лазым.

Тарихи деректер бойынша, Ақжол бидің XVIII—XIX ғасырлардағы ұрпақтары Қотан жырауды арғы атамыз деп санаған. Солардың ішінде Бұқар жырау, Көтеш ақын және Жанак ақын бар. Мысалы, Мәшһүр Жүсіп Көпейұлы Қотан жырау турасында былай деп жазады: «Бұқарекен айтыпты деген бір сөз бар [5, 14]:

Бәрімізді сұрасаң,
Қотанбайдың¹³ баласы,
Арғындардың сабасы.
Қарақожа бас болып,
Қабыл да болған дуасы».

¹³ Қотанбай – есте жоқ ерте заманда тарихи аңыз бойынша Сыр бойында казак қауымын құраған үш жүз жігітті бастап Алашты ақ киізге отырғызып, хан көтеріп, «Алаш хан» («Алаша хан») атандырған Үйсін, Болат және Алшын есімді үш баланың әкесі. Кейін Қотанбайдың үлкен ұлы Үйсін бастаған жүз жігіт (Ұлы жүз) Сырдарияның басындағы жерлерге, ортаншы ұлы Болат бастаған жүз жігіт (Орта жүз) Сырдарияның орта өңіріндегі жерлерге, кіші ұлы Алшын бастаған жүз жігіт (Кіші жүз) Сырдарияның төменгі сағасындағы жерлерге иелік етеді. Осыған байланысты казактар: «Атамыз Алаш, атымыз казак, Үш жүздің ұрпағымыз», – дейгін болған [38, 25—26].

Бұдан соң Мәшһүр Жүсіп:

«Біздердің түп атамыз акын Қотан,

Деушіге акын болған Мәшһүр қайдан», –

деп даусыз тұжырым жасайды [27, 143].

Қобыланды батырдың Ақжол биге өшпенділігі және оның Ұлытаудың құба жонында аңшылап жүрген Ақжол биді бұзау бас кара шокпармен дәл төбесінен ұрып өлтіргені Ілияс Есенберлиннің «Алмас қылыш» атты романында егжей-тегжейлі айтылады [23, 100–104].

Ақжол би өлген соң, Қотан жырау Жәнібек, Кереймен бірге Шу бойына қоныс аударып, Қазақ хандығының шаңырақ көтеруіне өз үлесін қосады [28, 7–8].

Дайырқожаның бәйбішесінен Қарақожа (бай болған), Айнамкөз есімді екінші әйелінен Тәнбі (сопы болған) туады [11, 18].

Осы арада мына бір жайтты айта кеткен жөн. Арғынның әкесі мен Ақжол бидің баласының есімдері бірдей «Қарақожа» деп аталғандықтан кейбір жазба шежірелерде, сірә, бұл қателікке саналып, екі Қарақожаның бірі ата-тек таралымынан алынып тасталған. Сондықтан бұл шежірелерде бірден-ақ Арғыннан Қотан туады, не Дайырқожадан Мейрам туған боп шығады.

Қарақожа Дайырқожаұлының Қарлығаш есімді бәйбішесінен Мейрам (сопы), Момын есімді екінші әйелінен Ақсопы, Қарасопы, Сарысопы, Арықсопы, Кенжесопы туады. Момын ананың бес ұлы ел аузында «Бес Момын» атанып кетеді. Осы тұста айта кетер бір дерек, Мейрамның әкесі Қарақожаекендігі 1897–1898 жж. Павлодар уезінің жерін зерттеген экспедиция басшысы Ф.А. Щербина (1849–1936 жж.) шығарған кітаптың 76-бетінде берілген 1-кестеде де көрсетілген [43, 76].

Жоғарыда аталған Тәнбі сопыдан бастап Кенжесопыға дейінгі жеті сопыға байланысты сырлы жұмбақтар бар секілді. Жалпы, «сопы»¹⁴ деген діни атақ болғанда, меніңше, Дайырқожаның екінші әйелінен туған баласы әу баста «Тәнбі» деп аталып, кейін ол ер жеткенде «сопы» атағына ие болған сияқты. Сондай-ақ Қарақожа байдың тұңғышы Мейрамға да сопылық атақ ер-азамат болғанда берілген деп білеміз. Сондықтан бұл екеуінің есімдері қағазға түскенде «сопы» сөзі олардың есімдеріне қосылмай «Тәнбі сопы», «Мейрам сопы» болып бөлек жазылулары керек. Әйтпегенде, шежірелерде көбіне «Тәнбісопы», «Мейрамсопы» деп жазылып жүр. Енді Момын ананың бес баласына келетін болсақ, оларға да алғаш қойылған есімдер басқаша деуге болады. Себебі ешбір адам жана туған баланың келешекте кім болатынын білмей, оны, мысалы, «Ақсопы» деп атамайды. Ендеше, кейін сопылық жолды қуған бес балаға былайғы жұрт олардың өңдеріне қарай «Ақсопы», «Қарасопы», «Сарысопы», ал арықтау келгеніне «Арықсопы», кенже балаға «Кенжесопы» (шын аты Нәдір болуы мүмкін) секілді лақап аттар берген деп жорамалдаймыз.

Қазіргі кездегі кайсыбір еңбектерде Мейрам есімі және оған қосып айтатын «сопы» сөзі, яғни «Мейрам сопы» атауы, бауырлас якут (өздерінше: саха¹⁵) халқының арасында да кездеседі деп жазылып жүр [3, 44; 20, 349]. Мұндай бірдейліктің бары рас. Алайда бұл қос сөзді атаудың қазақ пен саха халықтарының арасында қайдан және қалай пайда болғанын тарихи тұрғыдан анықтаған адам әзірге жоқ. Дегенмен, осы

¹⁴ Сопы (грек тілінен аударғанда) – ақылшы, ақылгөй. Сопы (мұсылман әлемінде) – Алла Тағаланың ақ жолына түскен адам. Сопылық – ислам дінінің негізінде VIII ғасырда мұсылман елдерінде пайда болған ағым. Мұнда бүкіл тіршілікті, бар дүниені Алла арқылы бағалау, тану бар. Бір Алла ғана хак, қалғаны екінші орында. Сопылық бағыттағы ағымның жарқын үлгісін Қожа Ахмет Йассауи өмірінен байқауға болады.

¹⁵ Саха – бұл этнос атауының түбірінде, менің ойымша, «сақ» фонасы бар сияқты. Демек, якут халқы өздерін сақ тайпасының бұтағымыз деп санайды.

атаудың «сопы» қосағы жөнінде жазба әдебиетімізде түрліше жорамал пікірлер бары байқалады. Мысалы, қытайдың Тан империясы¹⁶ дәуірінде жылнамалардың бірінде карлұқтардың¹⁷ бір ұлысы сопы аталса керек. Осы «сопы» сөзі қазақ рулары ішінде тек арғын тайпасының құрамына кіретін мейрам-сопы, аксопы, карасопы, сарысопы сияқты рулар аттарында сақталғаны туралы ұлттық энциклопедиямызда жазылған [32, 429]. Енді бір әдебиетте: «Қытайдың Тан әулетінің дәуіріндегі тарихшылар карлұқтардың... ұлысын «сапо» деп атаған. Сол «сапо» аты арғынның Мейрамнан тараған ұрпағында сақталған. Сопыны якуттар өздерінше «сұпы» деп атайтын көрінеді», – деп жазылады [3, 29–30, 44]. Тағы бір мақала авторы: «Ең көне ру аты сопо карлұқ тайпасында кездесетіні туралы мәлімет қытай жылнамасында айтылған. Бұл ру аты арғында... сопы атауы ретінде сақталған», – дейді [33, 200].

Осы айтылған ұлыстың немесе рудың аты болған «сопы», «сапо», «сопо» деген үш түрлі этноним кейбір шежіреші авторлардың пікірінше қазақ тіліне «сопы», ал саха тіліне «сұпы» болып енген сияқты.

Жоғарыда біз Қаракожа Дайырқожаұлы ұрпақтарының есімдеріндегі қосалқы «сопы» сөз тіркесі олардың ислам дініне берілгендіктерінің айғағы деген едік. Мәселе осылай болғанда мағыналары белгісіз «сапо», «сопо» деген сөздер нендей ұғымдарды білдіреді? Бұл сөздерді арғындар неліктен «сопы» деген және оны «Мейрам» есімінің қосағы ретінде неге қолданатын болған? Әрине, бұл сұрақтарға тап басып жауап беру әзірге оңай емес.

¹⁶ Тан империясы 618–907 жж. болған.

¹⁷ Карлұқтар – VII ғасырда Тарбағатай тауы қыркаларының қарлы басына дейін мал жайып жүрген көшпелі түркілерді көршілес жұрт «карлұқтар» деп атаған. Кейбір орта ғасыр деректерінде олардың бір бөлігі (болат карлұқтар) арғындармен этникалық жақын екендігі айтылады [34, 520].

Осы арада «Мейрам» деген есімнің сахаларда да барын қалай түсінуге болады? Енді осы сұраққа жауап іздеп көрелік. Ерте заманда біздің ата-бабаларымыз өздерінің ұрпақтарына б.ж.с.д. сақтар мен күндердің аса жоғары лауазымды хан, бек, би, батыр, сұлтан, мырза болған адамдарының есімдерін береді екен. Мысалы, Мейрамұлы Қаржас бабамыз үлкен баласына «Құлеке» 18 деп ат қояды. Ал осы Құлеке – б.ж.с.д. бірінші ғасырда өмір сүрген күн (ғұн) тәңірқұтының есімі екен [35, 27]. Тағы бір дәйек болар деректе: «641 жылы... Низектің алман сардары Құлскенің шабуылынан түрік қолы торғайдай тозды», – деп жазылған [36, 41]. Құлеке есімі тұрасында белгілі түркі халықтарының мәдениетін зерттеуші ғалым Н.Г. Потанин (1835—1920 жж.): «У Рашид ад – Дина 19 встречается имена беков Куликэ, это последнее и теперь еще встречается между личными именами у киргизов», 20 – деп жазды [37, 18].

Дәл осы айтылғандай деректер бабамыз Қаржастын немересі Телі²¹ туралы да сөз қылуға болады. Бұған мысал, б.ж.с.д. екінші ғасырда жасаған күндердің кемеңгер көсемі Мөденің бір ұрпағының есімі Телі болыпты. Сонсон, ертедегі түркілердің ішінде «телі» деп аталған тайпа да бар [38, 30; 34, 520]. Сонымен бірге, Түркі қағанатынан бастап Шыңғыс хан шапқыншылығына дейінгі кезеңде «котан», «телі» деген ру-тайпалар болғаны да тарихтан белгілі [39, 127]. Тағы бір дерек, шамамен XIII—XIV ғасырларда пайда болған қазақтың «Қозы Көрпеш – Баян сұлу» лиро-эпостық жырында «телі» сөзіне байланысты мынадай өлең жолдары да бар [10, 144]:

«Қарабайдың жайлауы Телі көлді,

Ауыл көшсе, сол Баян жорға мінді».

¹⁸ Құлеке – бұл есім Құлықе деп те жазылады. Менінше, дұрысы – Құлеке.

¹⁹ Рашид ад – Дин (1247—1318 жж.) – Иранның тарихшысы және мемлекет қайраткері.

²⁰ Киргиз – казак деп оқу керек.

²¹ Телі – бұл есім «Теле» деп те жазылады.

Осы жерде сөз ыңғайына орай айтпай кетпеске болмайтын бір дерек бар. Ол – саха халқының құрамындағы Қуандық, Сүйіндік деген этнонимдердің барлығы. Ал Сүйіндік деген ру аты найман, керей, үйсін тайпалары мен түркімен халқында да кездеседі [20, 348]. Сондай-ақ Мейрам сопы бабамыздың екі баласының да есімдері Қуандық, Сүйіндік деп аталады. Сонда қалай мұндай ұқсастықты да екі халықтың арасындағы этногенетикалық байланыстан болған дейміз бе? Жок, олай деуге болмайды. Енді бұлай деуіміздің себебіне тоқтала кетейік.

Бүгінгі казактар мен сахалардың б.ж.с.д. арғы ата-бабаларының мекендеген жерлері Байкал көлінің оңтүстігінде бірге болып, кейін біздің заманымызда (Түркі қағанатынан көп бұрын) олардың бірі батысқа, екіншісі Солтүстік мұзды мұхитқа қарай қоныс аударғандары әмбеге аян, сол себепті біздің заманымызда осы екі халықтың арасында ешқандай этногенетикалық байланыс болмағаны даусыз, жоғарыда айтылғандай, көне замандағы атақты адамдардың есімдерін кейінгі ұрпақтарға беру казактан баска түркі тілдес халықтарда да аз емес деп кесіп айта аламыз. Өйткені жалпы түркі халықтарының зиялылары даланың ауызша тарихнама-сын өте жетік білген. Сөз жоқ, мұндай қасиет көшпелілер мәдениетінің ерекше айғағы ретінде ден қойғызады. Әттегені, солардың білгені қағаз бетіне түспеді.

Осынау қысқа-қайырым тарихи айғақтар мен деректерден туындайтын ой: көне замандағы түркілердің ішінде Мейрам, Қуандық, Сүйіндік есімді тарихи тұлғалар болуы ықтимал. Осы есімдерді казак та, саха да жаңғыртып, өз ұрпақтарын Мейрам, Қуандық, Сүйіндік деп атайтұғын болған.

Мейрам сопының бәйбішесі Кіші жүздегі Мөңке бидің баласы Алау батырдың немересі Алшын ұрпағына жататын Құдысбайдың қызы Нұрпая екен [5, 15; 40, 101]. Нұрпаяны ұзатқанда жеңгесі Нұржамал және екі жетім қыз коса ере келсе керек. Оның бірі Қарқабат 13 жаста, екіншісі Әсем 10 жаста екен. Жоғарыдағы жеңгесі Нұржамал екіқабат екенін білмейді.

Нұрпая өз отауының алтын босағасын аттап, өмірдің жайсаң да жайраң жайлауында жүргенде Кіші жүзден қайғылы хабар келеді: Нұрпаяның ауылын жау шауып, Нұржамалдың күйеуі опат болды деп. Мейрам бұл хабарды естіген соң қайын жұртына үш үйір жылқы айдап барып, шабылған елдің көңілдерін сергітіп тастайды. Сонан соң Нұрпая «ағамның төсі тиген жеңгем еді, басқаға қимаймын, өзің ал» деп Нұржамалды Мейрамға қосады. Кейін одан ұл туады. Оның атын шапқыншылық шұбырындыда туған соң Шұбыртпалы қояды. Үш жылдан кейін Нұрпая «бір жұрттан келген төрт ұрғашы едік, енді өлсек те, тірі жүрсек те бір жерде болайық» деп Мейрамға Қарқабатты да алғызады [5, 16]. Мейрам Қарқабаттың басына үй тігіп беріп, Әсем деген қызбен бөлек шығарады. Бұл қыз Қарқабаттың өте жаксы көретін адамы болады.

Қарқабат Болатқожаға екі қабат болып, айы күніне тақанда Мейрамды Әсеммен байланыс жасауға үйлестіреді. Болатқожа туғаннан кейін бір жылдан соң Әсем босанып бір ұл туады. Қарқабат Әсемнің ұлының атын Балқожа қояды. Бұл ат кейіннен Қамбар деген лақап атпен атанып кетеді. Оның өзіндік мынадай себебі болса керек. Әсем Балқожаның 7—8 айлығында қайтыс болып, Қарқабаттың емшегі суалып қалған соң, емшекке жарымай, оны мал сүтімен қоректендіріпті. Содан баланың қарны өсіп, бәйбіше балалары келекелеп,

қамбардай қарны бар деп Қамбар атанады. Кейін Қарақабатқа тәнді үш бала: Болатқожа, Шұбыртпалы, Қамбар іргесі бөлінбеген, мал-жаны бірге өсіп, біте қайнап келе жатқан осы үш ата қосылып, шежіреде «Үш Қаракесек» аталады.

Мейрам сопы москалданған шағында Кіші жүздегі Ақша бидің²² қызы Бибігүлге үйленеді [41, 8—9].

Сөйтіп, Мейрам сопының Нұрпая деген бәйбішесі, екінші әйелі Нұржамал, үшінші әйелі Қарқабат, кенже әйелі Бибігүл деген төрт әйелі болған. Осылардан тараған оның ұрпақтары: Нұрпаядан – Қуандық пен Сүйіндік егіз туады [42, 298], Нұржамалдан – Бегендік, Шегендік, Қарқабаттан – Болатқожа, Бибігүлден – Қаржас (шын аты Кәріжас) туады.

Енді әр ғасырға орта есеппен үш буыннан (атадан) алып, Мейрам сопының шамамен қай жылдары дүниеге келгенін екі дерекке сүйеніп есептеп көрелік. Алдымен оны Бұқар жырауға қатысты дерекпен есептелік:

$$1787-(100:3) \times 7 = 1554 \text{ жыл,}$$

мұндағы 1787 – Бұқар жыраудың қайтыс болған жылы;

7 – Мейрам сопы мен оның ұрпағы Бұқар жыраудың арасындағы буын саны.

Енді осы есепті Серік Имантайұлы Жақсыбаевқа байланысты дерекпен шығарып көрелік:

$$2017-(100:3) \times 14 = 1551 \text{ жыл,}$$

мұндағы 2017 – биылғы жыл;

14 – Мейрам сопы мен оның ұрпағы Серіктің арасындағы буын саны.

Сонымен, Мейрам сопының туған жылы екі есеп бойынша шамамен 1554, не 1551 жыл болады. Демек, екі түрлі

²² Ақша би (1573—1659 жж.) – Қокан ханы [32, 228], алты ата Өлім ұрпағы, Өлімнен – Қарамашак, одан – Тортқара, одан – Ораз, одан – Токпак, одан – Сейіткүл би, одан – Ақша би мен Жалаңтос (шын аты Жалаң) батыр, Ақшадан – Байбек пен Бибігүл, Байбектен – Әйтеке би (1644—1700 жж.) [40, 119, 125—127].

есептеудің кемшіні – 3 жыл (1554—1551). Бұл сәйкессіздіктің бес ғасырлық ұрпақтар есебін жүргізгенде онша еленетін шама емес екенін ескерту керек. Ендеше Мейрам сопы 1551—1554 жылдардың аралығында туған деп жорамалдаймыз. Мейрам сопы шамамен XVI ғасырдың екінші жартысында туған деуге болады. Бұл кез Қасым ханның ұлы Хақназардың хандық құрған дәуіріне (1538—1580 жж.) сәйкес келеді. Қазіргі кезде Мейрам сопы мазары Маңғыстаудағы 360 әулиелер мазарларының бірі екені анықталып отыр [20, 349].

Енді Ақша бидің қызы Бибігүлдің Мейрам сопыға тұрмысқа шығуы тарихи тұрғыдан алып қарағанда шындыққа жанаса ма деген сауалға жауап іздеп көрелік. Жоғарыда Ақша биден Байбек пен Бибігүл, ал Байбектен Әйтеке би туғаны айтылған-ды. Сонда Бибігүлдің туған жылы шамамен былай-ша есептеліп шығарылады:

$$(1644-45)+14-16=1597 \text{ жыл,}$$

мұндағы 1644 – Әйтеке бидің туған жылы;

45 – Әйтеке би шамамен Байбектің 45 жасында тууы мүмкін;

14 – Бибігүл шамамен Байбектен 14 жас кіші;

16 – Бибігүл шамамен 16 жасында Мейрам сопыға тұрмысқа шығады.

Бибігүл шамамен 1597 жылы туған болса, сонда Мейрам сопының оған үйленгендегі жасының мөлшері:

$$1597-(1554+1551):2=45 \text{ жас,}$$

мұндағы 1597 – Бибігүлдің шамамен туған жылы;

1554, 1551 – Мейрам сопының шамамен жоғарыда анықталған туған жылдары.

Сонымен, Мейрам сопы 45 жасында 16 жастағы Бибігүлге үйленуі әбден ықтимал.

Ескілі-жаңалы Орта жүз шежірелерінде әдетте Мейрам сопы ұрпақтарын «Үлкен арғындар», Момын ананың «Бес Мо-

мын» аталған ұлдарының ұрпақтарын «Ортаншы арғындар», Төнбі сопының ұрпақтарын «Кіші арғындар» деп атайды.

Арғындардың ұраны – «Ақжол», таңбасы – «ОО» (көз таңба). Бұл таңбаны бабаларымыз темірмен қарып, тек жылқының оң жанбасына басады екен. Сонда атқа мініп келе жатқан адам арғын тайпасынан екендігі мінген атының таңбасынан белгілі болған.

XVI ғасырдың екінші жартысы мен XVIII ғасырдың басында арғындар қыста Қаратау таулы жотасы мен Сырдария өзенінің оң жағасын қыстап, жазда Сарысу өзені бойы мен Ұлытау атырабына дейінгі ұлан-ғайыр өңірді мекен қылған [4, 78]. Сол кезде арғындар Тәуекел хан мен Есім ханның Ферғана, Самарқан, Бұқара және Ташкентке жасаған жорықтарына қатысады.

Есім ханның 1628 жылы Ташкент және оның төңірегіндегі жерлерді билеген дербес қазақ ханы Тұрсын ханға²³ қарсы жасаған жорығы кезінде арғын батырлары 40 бойжеткен қызды өз елдеріне алып кайтады [4, 77]. Солардың ішінде Тұрсын ханның Қызбике, Айбике, Нұрбике, Жолбике, Қоңырбике деген бес қызы бар. Осы бес бике қыздың алғашқы үшеуін Болатқожаның ұрпағы Шаншар алады. Осы Айбикеден Келдібек туады, одан қазақ қауымына аты белгілі Қаз дауысты Қазыбек би туады. Жолбике Мейрам сопының немересі Суғыншының қатыны болады. Кейін Жолбикені Қаржас алады [5, 19]. Қоңырбикені Абай Құнанбаевтың жетінші атасы Сары алады [4,77].

Орынбор генерал-губернаторы Болконскийдің дерегі бойынша XIX ғасырда Орта жүзді құрайтын 100 руда шамамен 159 мың отбасы болыпты. 1917 жылы 6 миллионға жуық

²³ Тұрсын ханның билігінде казактың катаған және қаңлы тайпаларының рулары болған.

қазақтар ішіндегі сан жағынан ең көбі (890 мың) арғындар²⁴ болған [45, 63; 15, 234].

Сонымен, ұзын сөздің қысқасы, Қаржастың б.ж.с.д. дәуірінен бастап біздің заманымыздың XVII ғасырына дейінгі тікелей ата-баба таралымы мынадай болады: сақтар – күндер (ғұндар) – арғын тайпасы... – (бұл арада кемі 54 ата ұмыт болған)... – Арғын Қарақожа батыр (XIV ғасырдың басы) – Арғын – Қотан жырау – Дайырқожа (Ақжол би) – Қарақожа – Мейрам сопы – Қаржас.

²⁴ 890 мың – бұл санның ішінде күн (ғұн) дәуірінен бергі белгілі арғын тайпасына жататын адамдардың ұрпақтары мен осы тайпадан шыққан Қарақожаұлы Арғынның ұрпақтары бар.

II. ҚАРЖАС МЕЙРАМУҰЛЫ

Қаржас деген кім? Ол жөнінде бүгінгі ұрпак не біледі? Енді әңгіменің желісін осы сауалдар төңірегінде өрбітейік.

Қаржастың дүниеге келуі турасында ертеден ел аузында қалыптасқан мен білетін үш түрлі әңгіме бар.

Бірінші әңгіме. Мейрам сопы Бұхара қаласына жыл сайын керуендетіп барып, сауда істейді екен. Бірде одан сол қаладағы бір сарттың бойжеткен қызы жүкті болып қалады.

Мейрам сопы еліне қайтарда қызға: «Сені келесі жылы әкетемін. Мен келгенше босана қалып, ер бала тапсаң атын Кәріжас қойғыз, өйткені мен кәрі, сен жассың ғой», – дейді. Алайда, Мейрам сопы Бұхараға сапар шегетін кезде қатты науқастанып қалады. Дүниеден өтерінде ол ішіндегі құпия сырын бәйбішесі Нұрпаяға айтып, егер сарт қызынан ұл туған болса, оны өз қолыңа алғайсың деп өсиет қылады.

Мейрам сопының өсиетін Нұрпая бұлжытпай орындап, Кәріжасты сарт пен оның қызынан анттасып елге алып келеді. Елге келгенде Нұрпая: «Қарсы алыңдар, Мейрамның көзі келді (кенже – әкенің көзі). Бұл балаға «Кәріжас» деп ат қойып кеткен», – дейді.

Кейін Қуандық пен Сүйіндікке енші берерде Нұрпая дәстүр бойынша анасыз ұлды (Кәріжасты) екеуінің біріне қосып бермек болады. Сонда Нұрпая: «Ал, енді екеуің балаға таласпай, асық қаржасып ұтқаның ал», – дейді.

Алайда, жаратылысында тақаппар, ұрт мінезді Қуандық: «Ендеше асықтың алшысы мен бүгі де менікі, тәйкесі мен шігесі де менікі», – деп шатақ шығарады. Сол жерде сасып қалған Сүйіндік: «Апа-ау, мен енді несін аламын», – деп мөліседі. Сонда Нұрпая: «Балам, бағыңды сына, асықтың омпа дегені болады. Сен соны-ақ алшы», – деп төрелік айтады. Ағасының

қисайған жағынан қайтпайтын әдетін жақсы білетін Сүйіндік анасына: «Апа, мен айтқаныңызға көндім, иіріңіз асықты», – дейді. Нұрпая иіріп жіберген асық омпа тұра қалып, Кәріжас Сүйіндіктің еншісіне тиеді [45, 43–44].

Екінші әңгіме. Кіші жүзде Ақша бидің Бибігүл деген қызы бар екен. Қалмақтың бір мықты батыры, сен қызыңды маған бер, бермесең сенің ауылыңды шабамын деп маза бермепті Ақша биге. Содан әкесі қызына жағдайды айтқан соң, қызы әкесіне «мен қалмаққа бармаймын, маған пана, өзіңе қамқоршы болатын ер бар ма?» – деп сұрапты. Сонда қыздың әкесі: «Мынау Орта жүзде өзіңнің жезден Мейрам сопы деген бар, балалары мықты, тұрақты жер. Сол болмаса», – депті. Сонда Бибігүл; «Мен сол жездемнің еліне кетейін. Мен сол елге жетті-ау деген кезде қыз қашып кетіпті деп қалмақ батырына хабарла», – дейді. Қыз қашып кетті деген хабарды естіген қалмақ батыры біраз жігіттерімен қыздың ауылына келіп, ауылдан шыққан ізімен қызды қуа жөнеледі. Екі күн жүргеннен кейін соң қалмақтың бір жігіті: «Мынау қыз Орта жүз Мейрам ауылына бара жатыр. Біз осы бетімізбен жүре берсек Мейрам балалары бізді ұстап алып, бәрімізді өлтіріп тастайды, одан да осы жерден қайтып, елге барып, қол жинап қайта келейік» дегенді айтады. Осыған келісіп олар кейін қайтады. Бірақ, артынан Мейрам ауылына келе алмапты қалмақтар.

Енді Бибігүлдің жайына оралайық. Сүйіндік жылқы ішінде жүргенде алдынан бір салт атты бойжеткен қыз шығады. Өзара амандасқаннан кейін Сүйіндік қыздан жөн сұрағанда ол: «Апам мен жездемді іздеп келемін, шаруамды тек соларға ғана айтамын», – дейді. Бибігүл ауылға келіп, дем алып тыныққан соң мән-жайын Мейрам сопы мен Нұрпаяға айтып, «Мен осы келгенде кейін өз еліме қайтып барам деп келгенім жоқ» деп әңгімесін аяқтайды. Осы әңгіменің астары-

нан Мейрам сопы жас қыздың көңілі өзінде екенін түсінеді. Сөйтіп, Бибігүл Мейрам сопының төртінші әйелі болады.

Бибігүл аяғы ауыр болып жүргенде Мейрам сопы ауырып қалады. Содан ол бәйбішесі Нұрпаяға Бибігүлдің көзінше:

«Байқаймын, сырқаттан айығып кетер түрім жоқ. Ертең мен о дүниелік болып кетіп, Бибігүл босанып ұл бала тапса, атын Кәріжас қойыңдар, себебі мен кәрі, Бибігүл жас. Тағы бір айтарым – екі әйелдің баласы екі рулы ел деген және Бибігүл әлі жас қой, кім біледі, сендермен бірге отыра алмас, төркініме кетемін десе еншісін дұрыстап бер де Кәріжасты ризашылықпен алып қал. Ал, Бибігүл саған айтарым – Нұрпаяның ақылымен бол, Кәріжасты Нұрпаяға бер. Әйтпегенде күндердің күнінде өзіңе де, балаға да қиын болар», – деген екен.

Сол науқастан Мейрам сопы қайтыс болады. Бибігүлдің күні жетіп босанып, ұл балалы болады. Жұрт жиналып баланың атын қоймақшы болғанда Нұрпая: «Сіздерге берілетін жоралғы дайын, ал бұл сәбидің есімін «Кәріжас» деп отағасы көзінің тірісінде өзі қойған еді», – дейді.

Мейрам сопының жылы өткесін абысын-ажындар арасында Бибігүлді әжуа қылған күңкіл сөздер шыға бастайды. Мұны сезген Нұрпая Бибігүлге: «Саған ризамын. Өзің жайында өсек-аянның шет жағасын естіп жүрген боларсың. Енді осы жағдайдың артын насырға шаптырмай, еншінді беріп мен сені төркініңе жіберейін. Ал, мына Кәріжасты алып қалар едім, ол әлі өте жас қой, есейген соң жіберерсің бізге. Мен өлсем, пана болар ағалары бар ғой. Енді мына сақаны торғын орамалға ораймын, сосын екеуіміз саусағымыздан қан шығарып, осы орамалға жағамыз. Өстіп құдай алдында анттасамыз. Түбінде Кәріжас бізді іздеп келе қалса, одан не мен, не ағалары белгісін көрсетуді сұрағанда ол осы орамалды берсін», – деп Бибігүлді құшақтап бетінен сүйеді.

Сонымен, ұзын сөздің қыскасы, Нұрпая Бибігүлді төркініне шығарып салады. Кәріжас нағашыларының қолында ер жетіп қалады. Алайда, сол елдің жастары оны қаңғып келген жетімек деп түрткілей бастайды. Мұны білген Бибігүл Кәріжасқа: «Сен атыңды әбден бапта, содан соң мен саған құпия сырымды айтамын», – деп тапсырма береді. Кәріжас атын баптап болған соң анасының алдына келіп: «Апа, мен атты баптап болдым», – дейді. Сонда Бибігүл: «Балам, сенің әкең Орта жүздегі белгілі Мейрам сопы болады. Ол сен тумап қайтыс болған. Сол елде Нұрпая деген үлкен шешен, Қуандық, Сүйіндік, Бегендік, Шегендік, Болатқожа деген ағаларың бар. Сен енді еліңді тап. Мына түйілген орамал бойыңда болсын. Сен еліңе барған соң сенен шын Кәріжас болсаң, ал кәне белгіңді көрсет деп үлкен шешен сұрар. Ол кісі о дүниелік болса, ағаларыңның бірі сұрар. Сонда сол кісіге осы орамалды бересің», – дейді.

Сонсоң, Кәріжас анасынан баратын жерінің бағытын сұрап алып, еліне аттанып кетеді.

Кәріжас аман-есен әкесінің ауылына келіп, ойламаған жерде көктен түскен олжа баладай боп, туған-туыскандарын қарық қылады.

Содан кейін бірінші әңгімедегідей Кәріжасты еншілеу үшін Қуандық пен Сүйіндіктің арасында егес туады. Осы дауды асық иіріп шешпек болғанда Қуандық асықтың омпасынан басқа төрт жағы да менікі деп отырып алады. Сонда Сүйіндікке тек омпқа ғана қалады. Бұған ол көнеді. Нұрпая асықты иіріп жібергенде омпқа тұрады. Сөйтіп, Кәріжас Сүйіндіктің еншісіне тиеді. Сүйіндік Кәріжасты өз баласынан кем қылмай тәрбиелеп, өз қолынан үйлендіріп отау қылып шығарады. Осыдан келіп былайғы жұрт Кәріжасты бірде Сүйіндіктің баласы, бірде асыранды баласы, бірде жол-жөнекей келе жатқанда табылған олжа бала деп сан саққа жүгіртіп сөз етеді.

Осы әңгіменің соңында Кәріжас Мейрам сопының бел баласы және оның шешесі Кіші жүздегі Ақша бидің қызы екені айтылады [41, 8—12].

Үшінші әңгіме. Мейрам сопының жас әйелінен туған баланың атын Кәріжас деп қойған. Мейрам өлгеннен кейін жас әйел төркініне кетуге айналғанда қарт бәйбіше (Қуандық, Сүйіндіктің шешесі) баланың мойнына тұмар қылып алтын сақа кигізген. Сонда оның жас әйелге айтқаны:

– Бұл Кәріжас ер жеткен соң тұқымын тапсын, сенің күйеуге барған жерінде кірме-күл болып жүрмесін. Түбінде осы тұмар «алтын сақа» тұқымын табуға куә болсын деген. Кейін бала ер жеткен соң шешесінің күйеуінің жерінен қағажу көре бастаған соң, Кәріжасқа:

– Қарағым, сенің тұқымдарың Орта жүздегі Мейрам сопының балалары Қуандық, Сүйіндіктер. Сол ауылға мына адамдар бара жатыр. Сен осылардан калмай, еліне барып, тұқымдарыңды тап, – деп, соларға баласын қосып жібереді. Бала сол адамдармен бірге еліне барып, бәйбішеге сәлем беріп, оған алтын сақаны көрсетіпті. Сонда Нұрпая сақаны танып, баланың бетінен сүйіп, жанына алып отырғанда Сүйіндік келіп:

– Апа, інімді маған беріңіз, мен еншілес етіп алайын-деп шешесінен сұрап алады. Мұны Қуандық естіп ашуланып, шешесіне келіп: «Неге Сүйіндікке бересің? Жол менікі, менің жасым ұлкен», – деп таласады. Шешесі: «Олай болса Сүйіндік алып қойып еді, алайда асық иіріп ұтқаныңа берейін. Асықтың алшысы мен шігесін аласың ба, тәйкесі мен бүгесін аласың ба? Таңдаған жағыңды алшы», – дейді. Сонда Қуандық: «Асықтың алшысын да, тәйкесін де, шігесін де, бүгесін де бермеймін, менікі», – дейді. Бәйбіше: «Олай болса Сүйіндікке омпасы мен шомпасын қиясың ба?», – дейді. Қуандық: «Қидым», – дейді. Сол жерде бәйбіше қолына асықты алып, шаңыраққа

дейін жіберді. Асық жерге шомпасынан түсе қалады. Бәйбіше Қуандыққа енді таласты қой деп, баланы Сүйіндікке береді. Содан Сүйіндікпен еншілес болып, Сүйіндіктің баласы болып есептеліп кетеді [20, 351—352].

Енді, әлбетте, жоғарыда сөз қылған үш әңгіменің қайсысы шындыққа жатады деген сұрақ туындайды.

Бірінші әңгімені түйіп айтсақ, Мейрам сопының Бұхара қаласына жыл сайын сауда жасауға баруы және оның бейтаныс сарттың бойжеткен қызын жүкті қылуы – мүлде адам нанғысыз оқиғалар. Өйткені, сопылардың әдеттік ғұрпында сопы болған кісі саудамен айналыспайды. Бұл – бір. Екіншіден, Алла Тағаланың ақ жолына түскен сопылар некесіз қыз түгіл, басқа әйелдермен де жыныстық қатынас жасамайды. Сондықтан бірінші әңгімені қаперге алуға болмайды.

Ал, екінші мен үшінші әңгіменің бір-біріне ұқсас екенін аңғаруға болады. Дегенмен, бұларда да, өз пайымдауымша, мынадай жалған оқиғалар бар. Біріншіден, Кәріжасты еншілемек оймен ағайынды Қуандық пен Сүйіндіктің өзара қаржасуын үзілді-кесілді болған оқиға дей алмаймыз. Себебі Кәріжас Мейрам сопының жасы алпыстан асқанда дүниеге келгенде, сол кезде жасы шамамен қырықтан асқан Қуандықтың Есенқарт, Аманқарт, Алтай, Қарпық, Баршы, Тимеш деген алты баласы болса, ал Сүйіндікте жалғыз ғана Суғыншы есімді бала болған. Рас, Қуандық, ел аузындағы әңгімелерге сүйенсек, табиғатында оғар, мейлінше қатал, бірбеткей кісі болыпты. Осылай дей тұрғанмен, алты баласы бар Қуандықтың қандай қыңыр, қикар болса да Сүйіндікпен асық иіріп қаржасуы дау туғызбас шындық емес.

Екіншіден, үшінші әңгімеде айтылғандай нағашысына кетіп бара жатқан жас баланың мойнына тұмар ретінде алтын сақа байлауды, менінше, дұрыс деп құптауға болмайды. Себебі

бөтен елде жүрген жас бала алтын сақаға ие болып қалуы неғайбыл. Мұны Нұрпая секілді ақылды бәйбіше білмеді дей алмаймыз. Сонда соңғы екі әңгімеде жұрт сенетіндей нендей оқиға қалды? Менің ойымша, екінші әңгімеде біраз шындық бар сияқты. Олар нықтап айтқанда, мынадай оқиғаларға саяды. Мейрам сопының жылы өткесін Нұрпая бәйбіше Бибігүлдің баласымен бірге төркініне кетуін жөн көреді. Оның себебі екінші әңгімеде айтылады. Сонда Нұрпая асықты орамалға түйіп Бибігүлге береді. Кейін осы белгімен ер жеткен Кәріжас ата жұртына келеді. Содан кейін жалғыз баласы бар Сүйіндік Кәріжасты еншілеп өз қолына алады. Міне, сондықтан болар Кәріжастың ел аузында асыранды бала атануы.

Сөзіміздің осы тұсында айта кетейік, «Кәріжас» деген есім кейін қазақтың ауызша сөйлеу жүйесіне икемделіп «Қаржас» боп өзгеріп кетеді.

Бұрынғы-соңғы шежірешілер Қаржасты асыранды бала дегенде көбінесе Мәшһүр Жүсіп Көпеевтің мына жазғандарына сүйенеді:

1. «Нұрпая бәйбіше Сүйіндікті, Бегендік, Шегендікті, Олжакелді деген асыранды бір бала – төртеуіне өз қолынан қатын алып беріп, енші беріп, сол төртеуін төртуыл атаған, Бегендігі – Қозған, Шегендігі – Қақсал, Олжакелдісі – Қаржас...

Қуандық, Сүйіндік енші алысқанда қарабауыр²⁵ қылып аламыз деп таласып, асық қаржысып²⁶ алғандықтан Олжакелді Қаржас атанған» [5, 18].

²⁵ Қарабауыр – бұл сөз, меніңше, аталмыш кітапты [5] баспаға әзірлеген Сәрсенбі Дәуітұлының жіберген қатесі болуы мүмкін. Қазақта мұндай сөз жоқ. Ал «қара бауыр» деген тіркескен сөз бар. Мұның мағынасы – тасбауыр, мейірімсіз, қара жүрек. Сондықтан бұл сөйлемде «қарабауыр» емес, «қара» деп жазылуы дұрыс сияқты. Өйткені, «қара» деген сөздің мағынасы – ес, тірек, серік, сүйеу.

²⁶ Қаржысып – бұл сөзді де С. Дәуітұлы қате жазып жіберген сынайлы. Дұрысы – «қаржасып». Өйткені, осы сөздің түбіріндегі «қаржас» деген сөздің мағынасы – егесу, тартысу, тайталасу, алысу, жұлысу.

2. «Қаржастың шын аты Олжакелді. Асықтың қаржауына²⁷ түскеннен Қаржас атанған» [5, 59].

Мәшекең жоғарыдағы деректерді ел аузынан жазып алғанымен, кейін оларды түзетпеген. Себебі ол, өзі айтқандай, ел аузынан естігенін ешбір өзгертпестен қағазға түсіре беріп, «біздің айтатұғынымыз естіген құлақтың жазығы жоқ» [5, 12] дейді де «мұнын бәрін шұбыртып жаза беруге (әрине, бұрынғы жазылғандарды түзетуге де. – С.Ж.) өзім кәрі, қағаз қат» [5, 23] деп ағынан жарылады. Содан соң, Мәшекең жалпы қазақтың шежіресі жөнінде: «Шежіреге жүйрік, ата білетұғын жанды таба алмадым. Бұрын жазып алып жүргендер кім көрінгеннен сұрап, айтқанын жазып ала берген», – дейді [5, 49]. Дегенмен, ол: «Қағаз жүзінде жазылған қазақта шежіренің нұсқасы жоқ. Естіген құлақтың жазығы жоқ... Естігенді жаза бергендіктен шежіреші атандым», – деп жазады [5, 51].

Жоғарыдағы әңгімелерден байқалғандай, Қаржасты асыранды бала, оның аты «Олжакелді» [5, 18], [20, 351] деген әр қилы әңгімелердің шығуын әлдекімдердің қаржас руын кемсіту үшін ойдан шығарған қыңыр аңызы деп, бұған нүкте қойылуы керек. Мұндай қыршаңқы әдеттің біздің қазақтар арасында ертеден барын айту лазым. Мысалы, Баянаула өңірінде: «Қозғандардың атасы суыр жеген», «Мәмбеттердің атасы – қотыр Мәмбет»²⁸ деген әңгімелер бар.

Сонымен, қорыта айтқанда, Қаржас (шын аты: Кәріжас) – Бибігүлден туып, ағасы Сүйіндіктің қолында өсіп ер жеткен Мейрам сопының төл перзенті. Олай болса, ол неліктен «Бес Мейрам» санатына енбей қалған? Иә, бұл да орынды сұрақ. Бұған былай деуге болады. «Бес Мейрам» деген атау – Қаржас дүниеге келген кезден көп бұрын қалыптасқан атау. Анықтап

²⁷ Қаржауына – қазақ тілінде «қаржау» деген сөз жоқ. Әйтпегенде баланың аты «Қаржас» емес, «Қаржау» болар еді. Сондықтан бұл сөздің дұрысы – қаржасуына, яғни. «қаржас» деген сөзден пайда болған.

²⁸ Мәмбет – Қаржас руының бір бұтағы.

айтар болсак, Қуандық, Сүйіндік, Бегендік, Шегендік, Болат-кожалар туғаннан кейін жұрт осы бес баланы «Бес Мейрам» деп атайтұғын болған. Бұл – бір. Екіншіден, Мейрам сопышамамен пайғамбар жасына келгенде туған оның Кәріжас есімді баласы Сүйіндіктің еншісінде болып, «асыранды бала» аталғандықтан бұрыннан ел ішіне кеңінен тарап кеткен «Бес Мейрам» атауы «Алты Мейрам» боп өзгермей қалғаны артық дәлелдеусіз мәлім дүр.

Қаржас Мейрам сопының төртінші әйелі Бибігүлден туған жалғыз бала екендігіне Мәшһүр Жүсіптің төмендегі өлең жолдары шүбәсіз дәлел [46, 97]:

«Тақ болып жеке туған Қаржас еді,
Аксүйек, алтын сандық алмас еді.
Бақ қарап, қыдыр дарып, дуа қонған,
Бабанның Оразкелді баласы еді».

Бұл өлеңнің төртінші жолындағы деректің шындыққа жанаспайтынын үзілді-кесілді айтуымыз керек. Өйткені, бұл жерде Мәшһүр Жүсіптің «бабанның» деп отырғаны – Мейрам сопы. Солай болғанда оның «Оразкелді» есімді баласының жоқтығы көпшілікке белгілі. Ал Мәшекеңнің

«Қазақ шежіресі» атты еңбегіне сүйенсек, Оразкелді – Бегендік баласы [5, 18]. Мәшекең осылай десе де, баска бір басылымдарда «Оразкелді – Сүйіндік баласы» деп те жазылып жүр [43, 76], [45, 49]. Сонымен, дұрысы қайсы? Бұл сұрақтың жауабы Мәшһүр Жүсіптің: «Бегендік қыршын жас күнінде өліп, қатыны онан бір бала туып, мұнын атын Суғыншы қойған. Оразкелді, Суғыншы Сүйіндіктің баласы есепті болып, Оразкелдіге қатын алып беріп, енші берген», – деп жазғанында бар сияқты. Осы дәйексөздегі деректерге қарағанда, Оразкелді Мейрам сопының баласы еместігі және былайғы жұрт Бегендіктің баласы Оразкелдіні де Сүйіндіктің баласы санатында есептегені түсінікті болса керек-ті. Демек,

жоғарыдағы өлеңде «Олжакелді» деп жазылудың орнына, әлбетте, «Оразкелді» деп жаңсақ жазылып кеткенге ұқсайды. Бұлай деуіме себеп, Мейрам сопы қайтыс болғаннан кейін Қаржасты Сүйіндік өз қолына алғандықтан жұрттың оны «Олжакелді» деп атағаны белгілі [5, 18], [20, 351].

Дегенмен, бұлай жазылу – тікелей Мәшһүр Жүсіптің қателігі деуге болмайды. Сонда бұл өлеңде «Бабаның Оразкелді баласы еді» боп жазылғаны, менің ойымша, Мәшекеңнің қолжазбасынан аталмыш өлеңді алғаш көшіріп жазып алған кісінің, не болмаса кейінгі кезде оның шығармаларын баспаға әзірлеген кісінің жіберген қателігі болуы анық. Ол арасын анықтау тыңғылықты зерттеуді қажет етеді.

Соңғы жылдары кейбір шежіре жазушылардың еңбектерінде де Қаржас Мейрам сопының баласы екендігі айтылады [20, 351, 362], [41, 8], [45, 99].

Қаржас шамамен 1608 (мешін) жылы²⁹ Қаратау мен Сыр өңірлерінің, бүгінде бізге беймәлім, бір жерінде дүниеге келген. Сонда ол Есім және Жәңгір хандардың заманында өмір сүрген болады.

Қаржас Тұрсын ханның бесінші қызы Жолбикеге үйленеді [5, 19]. Қаржастың бәйбішесі саналған осы қыздан туған баласы – Құлеке, ортаншысы – Бегім, екінші әйелден туған кенжесі – Ерім [47, 104].

«Құлеке» деген есім туралы белгілі жерлес ғалым, Шоқан Уәлихановтың досы Г.Н. Потанин: «У Рашид ад – Дина встречается имя Бека Куликэ (қазақша: Құлеке. – С.Ж.). Это имя и теперь встречается между лияными именами у киргизов» (читай: казахов. – С.Ж.) – деп жазады [106, 18]. Бұған мысал ретінде қазақтың халық ақыны Шалдың (1748–1819 жж.) әкесі Құлекені айтуға болады. Шындығында, «Құлеке» деген есім түркі халықтарында ертеден бар екен. Бұл жөнінде атап айтсақ, біздің заманнан бұрынғы II ғасырдың басында Бай-

²⁹ Бұл жыл былайша есептеліп шығарылған:

кал көлінің оңтүстігін мекендеген ғұндардың (түркілердің. – С.Ж.) Құлеке есімді Тәңірқұты (ханы) болыпты [107, 27].

2017-(100:3)х12=1617 жыл, мұндағы 2017 – биылғы жыл;
100:3 – 100 жылда үш ұрпак ауысады;

12 – Қаржас пен осы кітап авторының арасындағы атабуын (ұрпак) саны. Жоғарыда Қаржастың шешесі Бибігүл шамамен 1597 жылы туған деген едік. Сонда Қаржас анасының 20 жасында (1617—1597) туған боп шығады.

Қаржастар 1723 жылы қазақ халқының тарихындағы қасіретті «Ақтабан шұбырынды, алқа көл сұлама» басталғанда оңтүстіктегі Қаратау өңірінде өмір сүретін-ді. Сол кезде қаржас руының жасақтары Қаратаудың ішіндегі шатқалдардың бірінде Жонғар әскерінің бір тобының жолына камал боп тұрып, жауды қоршап, қырып мерейлері үстем болады. Содан кейін шатқал «Қаржас камал» деп аталып кетеді. Арғы бабаларымызға өшпес белгі болып қалған бұл жер қазірде де осылай аталады [49, 4].

Қазақтар жөнінде Ресейде алғашқы монографиялық еңбек жазғандардың бірі А.И. Левшин (1797—1879 жж.): «1723 жылғы соғыстан кейін қазақ халқы бас сауғалап, Ұлы жүз бен Орта жүздің бір бөлігі Ходжентті, қалған бөлігі Самарқанды, Кіші жүз Бұхар хандығы мен Хиуа хандығын жағалап тарап кетеді», – деп жазады [85, 69]. Міне сонда, Ходжентке қоныс аударған қазақтардың ішінде қаржастар да бар болатын-ды [86, 142].

XIX ғасырдың 30-шы жылдары Баянаула өңірін мекендеген қаржастардың үй саны (түтіні) 1720 болған [20, 246]. Егер әр үйде орта есеппен алғанда 5 жан бар деп есептесек, сонда қаржастардың жалпы саны 8600 (1720х5) адамға жетеді.

1910 жылы қаржастар Баянауыл округінің Ақкелін, Алексеев және Баянауыл болыстықтарында мекендеген [71, 2—123]. Қаржас руы тармақтары қай болыстықта және қай ауылда тұратындығы I-кестеде көрсетілген.

1-кесте

Болыстардың атауы	Әкімшілік ауылдардың нөмірі	Осы ауылда тұратын қаржас руының тармақтары (аталары)
Ақкелін	1	Ақмырза, Құл, Алтынторы
	2	Талас
	3	Мырзақұл, Сатылған, Қаксал (Шегендік)
	4	Жәдігер
	5	Өтен, Баян, Ақмырза, Қожа, Мырзақұл
	6	Бабас
	7	Алтынторы, Тасболат, Жолымбет
	8	Шолак, Есназар
	9	Бабас, Ақмырза, Анай, Алтынторы, Жәдігер, Қаржас
Алексеев	1	Құл, Анай
	2	Талас, Анай
	3	Анай, Төлен, Сатылған, Қаржас
	4	Жәдігер, Ақмырза, Алтынторы
	5	Бабас
	6	Алтынторы, Тасболат, Қаржас
	7	Алтынторы, Жолымбет
	8	Есназар, Қозған (Бегендік), Қозыбак
Баянауыл	1	Ақша
	2	Ақша, Байболат
	3	Қожамберді, Әйтiмбет, Қожамбет, Есенаман, Сатылған, Жаркын
	4	Анай
	5	Анай, Жаулыбай
	6	Жансары, Танат
	7	Сатылған, Мәмбет
	8	Сатылған, Өтеу, Мәмбет
	9	Малкелді, Жылкелді

III. ҚҰЛЕКЕ ҰРПАҚТАРЫ

(Құлеке – Ойым, Телі, Тілеу³⁰)

А. Ойым ұрпақтары

Ойым – Жанат (Өтен, Баян), Жаулыбай, Сақау.

Өтен – Жақау (Құнан, Дөнен, Сазан, Бұланбай), Бөрібай (Бестібай), Теке, Байеке, Қасқыр, Тиес, Жайыл, Бұзаубай.

Құнан – Жетпіс (Оспан, Сыздық, Сауғабай), Дауылбай, (Бақыр, Әлжан), Сексен (Тілеш), Жүнісбек (Бөкей).

Оспан – Мәди (Қабыкен, Шабал), Иманқари (Мардаш), Руби.

Мардаш – Маулет, Мәулен.

Сыздық – Ақан.

Сауғабай – Жұмакелді (Иман), Қаржаубай (Орал), Рүстем, Рахметолла.

Әлжан – Әбікен, Құттыбай, Кенжебай.

Әбікен – Кәмәли (Нүркен, Сағаш, Қуантай, Оразбек), Рахымғали (Айтқали).

Нүркен – Төлеген.

Сағаш – Тимур (Батырбек) Қуантай – (т).

Оразбек – (т).

Тілеш – Қазал, Егінбай (ғалы), Ерканат, Дүйсен, Ғалым, Шоғалас, Аманжол.

Ғалы – Қаз.

Дөнен – Қожамжар (Шүршіт, Байтік).

Шүршіт – Қазанбай (Шаймұқан, Баймақан, Нұрмағанбет), Балқазан (т), Әбдірайым (т), Сыздық (т), Әбділда (т).

Шаймұқан – Айтмағанбет (Дүйсетай), Шайкен, Бозкен, Ырымтай, Кенжетай.

³⁰ Мәшһүр Жүсіптің дерегі бойынша Құлекенің үлкен баласы Үйімбай екен [20, 359]. Тегі ол ертерек қайтыс болса керек.

Дүйсетай – Сапарғали, Сәуле (қыз), Ахметкали (Аян),
Әлі (Мадн, Нұрмағамбет, Бақыткали).

Байтық – Алпыс (Абен), Қармыс қажы (Ахмет, Әбжан)
Ахмет – Бакон (Рашит, Мансұр, Фазыл, Қабылда).

Мансұр – Рашитбек (Шахназ) Фазыл – Орынбай (Дина-
ра, Гүлжайна), Зақыр (Рамазан), Шахморан (Нұрдәулет, Ал-
тынай), Мапруза, Анар, Жанар, Сандыгүл, Данагүл.

Қабылда – Замиржан, Гүлмира, Алма, Темірболат (Әну-
арбек).

Шахназ – Төлеутай.

Әбжан – Әбдікәрім (Мұхамеджан, Олжабай, Кәрім, Төле-
ген, Бақытжан).

Мұхамеджан – Самат (Ахмет, Нұрасыл), Жанат (Ару-
жан), Марат (Әділет, Мухамедғали), Медет.

Олжабай – Танат (Әбжан, Бекжан), Талғат, Бекзат (Ғалы,
Ерасыл).

Кәрім – Бекзат.

Төлеген – Қанат (Алан), Манат.

Сазан – Құлыншак (Сәду, Алтайбай, Әлмен, Әлібек,
Атабай, Нұрпейіс, Ботбай), Сағындық, Көлбай, Торыбай,
Уарақұлы.

Сәду – Қауан, Ақтан.

Әлмен – Жанпейіс (Иманқари, Қасен, Құсайын, Жаман-
тай, Мұқан), Жүніс (Есен, Қатай, Қасымбек, Құмшек), Нияр,
Түсіп, Омар, Нығман.

Қатай – Әбдіуахит.

Құмшек – Мұхтар, Мағауия, Нығмет.

Омар – Зейлекбар.

Бұланбай – Тұйғын (Кеңбас, Қарабас), Далкожа, Шыман
(Ыбырай).

Кеңбас – Жаудат, Шәмкен.

Қарабас – Балкожа (Сейдахмет, Қаныш, Зейнелқабиден.

Ыбырай – Жұмаділда.

Бестібай – Шалабай (Төлеміс, Бердібек).

Төлеміс – Мақаш (Көшке, Сапар), Жәми.

Теке – Тәттімбет (Сұрау, Көжек, Бекбау), Байтерек, Жеңіс, Каша, Жаз.

Сұрау – Бежен.

Дерек. Өтеннен тараған ұрпақтардың біразы ХІХ ғасырдың соңы мен ХХ ғасырдың басында Омск қаласындағы «Ауыздағы Қаржас» деген ауылда тұрады. ХХ ғасырдың 20-шы жылдары жаппай саяси қуғын-сүргін басталған кезде олар көршілес Көкшетау уезіне қарасты Қызылту болыстығына көшіп кетіп, сол жерде «Текедегі Қаржас» деп аталған ауылды құрайды.

Қармыс қажы жерленген Бұқар жырау кесенесі жанындағы Қайнар бұлақ басында ұрпақтары орнатқан ескерткіш тас бар.

Баян – Досбол, Асан (Сайдалы, Жолай, Тоғанбай, Төтенкара), Үсен (Әбдіғалым, Бәдіғұл, Адамтүсіп), Досымбет (Алпыс, Сұңқар, Мешел, Омар), Шора³¹.

Тоғанбай – Жанан (Бейсен, Қартқожа).

Дерек. Жазушы Жүсіпбек Аймауытовтың 1926 жылы Қызылорда қаласында жеке кітап болып басылып шыққан «Қартқожа» романының негізгі кейіпкері жазушының өзімен дос болған Қартқожа Жананұлы Тоғанбаев (1895—1938 жж.).

Бейсен – Мәден, Ақлима қыз.

Дерек. Бейсен ертерек қайтыс болып, Мәден мен Ақлима Қартқожаның қарамағында қалады. Осы екі баланы Қартқожа 1922 жылы Омск қаласына апарып, интернатқа орналастырады. Кейін Мәден Тоғанбаев Қарағанды облысы, қазіргі Бұқар жырау ауданындағы Пушкин совхозында көп жылдар мұғалім болып қызмет істейді, ал Ақлима Бейсенова Қазақ КСР-інің еңбек сіңірген дәрігері [84, 240].

³¹ Баян жеті ағайынды болған. Олардың біркатары 1729 жылы қаржастар Сарыарқаға қарай қоныс аударғанда Жиделібайысында қалып қояды.

Қарткожа – Майқы (Тәшім), Шолпан қыз, Төлеш (Марат).

Тәшім – Махмет (Ақтай).

Ақтай – Нұрлан (Қуаныш, Нұрқан), Ерлан (Дидар, Нияз), Ақтан.

Дерек. Ақтай баласы Ақтанмен бірге Екібастұз қаласында тұрады.

Дерек. Майқы – Москвада электро-техникалық және байланыс институтын бітіріп, Қарағанды, Шымкент, қазіргі Тараз қалаларында еңбек етті. Шолпан Қарағанды педагогикалық институттың физика-математика факультетін тәмамдап, сол қаладағы бұрынғы Киров ауданында бір орта мектептің мұғалімі, директоры болып қызмет істейді. Ол «Құрмет Белгісі» орденінің иегері, Қазақ КСР-інің Халық ағарту ісінің үздігі белгісімен марапатталған. Төлеш Алматыда ауылшаруашылық институтын бітірген соң, 1962 жылы Дондағы Ростов қаласындағы ауылшаруашылық институттың аспирантурасына түседі. Сонда 1967 жылы диссертация қорғап, техника ғылымдарының кандидаты деген ғылыми дәреже алады. 1967—1997 жж. Төлеш кезінде әкесі істеген Алматы Ауылшаруашылық институтта доцент, кафедра меңгерушісі болып, зейнеткерлікке шығады.

Жаулыбай – Соқыр (Қапен, Жапен, Жайық, Қозғанбай, Байдалы, Көрпембай), Қараша (Бәйімбет), Қабаш (Қозыбақ), Бөрібай (Қашаған, Қосағыл, Тастыбай).

Қапен – Мырзалы (Таубай, Дүйсенбай), Екібас (Майлыбай), Өтебай (Сыздық қажы, Омар, Оспан, Әубәкір), Қыстаубай.

Таубай – Бектұрсын. Дүйсенбай – Төлеубай. Майлыбай – Дайырбек.

Сыздық қажы – Жұмабай (Мәкіл). Омар – (т).

Оспан – Сәрсенбай (Арынтай, Момынтай, Айтмағанбет).

Арынтай – Солтан (Тілеген, Нұрлан).

Тілеген – Арман, Қаһарман, Арыслан.

Нұрлан – Азамат, Арыстан, Құралай (Ғалия, Максим).

Дерек. Азамат Қазақстан Республикасының Сыртқы істер министрлігінде жауапты қызметкер, Құралай Мәскеуде тұрады.

Момынтай – Сағия қыз.

Әубәкір – Мұқыш.

Жапеп – Өздембай (Хамит), Кенебай (Шұғай).

Хамит – Боқыш (Балаулы, Текебай).

Балаулы – Мұқан (Сәдуақас).

Сәдуақас – Хамзе.

Жайық – Түсіп, Ыбырай.

Қозғанбай – Байқоныс, Бейсен.

Байдалы – Мұса (Ишанқұл, Ахмет, Махмет, Аңқабай), Иса, Дүйсен, Әбділда.

Ишанқұл – Рахманқұл (Мұқан), Әкімқұл, Кәрімқұл (Болат, Қайрат, Амангелді), Ырысқұл.

Мұқан – Жанат, Шоқан (Уәлихан, Дархан), Тілеухан.

Болат – Марат, Нұрхат.

Аңқабай – Иманғали.

Көрнебай – Итқұлақ, Балтабай.

Бәйімбет – Майлау (Алтыбасар, Қуан), Тастан (Бейсенбай, Ермек), Төлеген (Сүлеймен, Сәбит).

Алтыбасар – Әбіл (Әлтай, Құлтай, Құрман), Әбіш (Төлеутай), Әлкей (Еркебұлан, Қыңыртас), Ырымбек (Қаболла, Нәсір).

Әлтай – Қамал, Орал, Мұрат, Қабиден (Мүслім, Ерлан, Ербол).

Ерлан – Әділхан.

Құлтай – Нәжмиден (Рафағат, Мерхат, Асхат).

Рафағат – Азамат.

Құрман – Мейрам (Рашат, Қазбек, Тимур), Бақытжан (Әсет), Мақсұт (Марат).

Дерек. Мейрам Құрманұлы Алтыбасаров (1937 ж.) – физика-математика ғылымдарының кандидаты, С. Торайғыров атындағы Павлодар мемлекеттік университетінің профессоры, 60-тан аса ғылыми еңбектің авторы.

Марат – Арыстанбек, Арман.

Қуан – Бекен, Бектеген.

Бейсенбай – Әбди (т), Жұмабек (т), Молдақан (т), Қожақұл (Әушәріп молда), Құлахмет, Қожахмет (Қанапия, Мұқан, Тыйышбек, Орынтай).

Дерек. Әушәріп молда Қасым ишан Құрманбайұлының медресесінде оқыған.

Әушәріп молда – Сағындық (Мұрат, Марат, Қанат, Жанат).

Мұқан – Назымбек.

Тыйышбек – Марат.

Ермек – Әбдікәрім, Қасым (Қабыкен, Тетай), Тәшім (Қабиден).

Қабыкен – Айдын (Әділ, Думан, Дәулет, Нұртас), Нұрбол, Еркін (Тілеужан), Бейбіт (Алмас, Олжас, Диас).

Тетай – Нұрлан (Думан), Ерлан (Ұлан, Сырым, Олжас), Ербол (Рүстем, Дастан).

Қабиден – Асқар.

Сүлеймен – Тәукел (Сағымбек), Қарабай.

Сәбит – Тасырбай (Зікірия).

Қашаған – Қосай.

Қозыбақ – Құлбас (Әлкей).

Әлкей – Нығмет, Құтжан (Сәбит).

Сәбит – Бауыржан, Ержан.

Қосағыл – Сәрсен, Іңкәрбай, Баймағанбет, Беку.

Тастыбай – Иса, Ералы, Құсайын, Елубай, Мәулет.

Сақау – Найза (Сарымсақ, Бөлымсақ, Қалымсақ).

Сарымсақ – Есжан (Алдаберген, Смағұл, Әбділда), Досжан (Сүлеймен, Салық, Саспан), Дүйсенбай (Әуелбек, Ахмет, Молдахмет, Сейсенбек, Бейсенбек), Жаманкелді (т), Байкелді (т).

Саснан – Шалабай (Опаш, Сапар, Тілектес).

Опаш – Амангелді, Нұрлан (Ержан, Нұржан), Ерлан.

Тілектес – Серік (Ерасыл), Ернұр (Ернир, Ерсұлтан).

Әуелбек – Ғалия қыз.

Ахмет – Мұқыш (Мұрат, Болат, Азамат, Қуат).

Мұрат – Мерғали, Нұрғали.

Қуат – Ерғали.

Сейсенбек – Сәрсекей, Мүлкібай (Төленберген, Мейрам, Рамазан), Кенжебай (Мақсұт, Марат, Шайхыбек).

Төленберген – Абай.

Мақсұт – Азамат.

Бейсенбек – (т).

Болымсақ – Бошан, Беліс, Әбдірахман, Мұқан.

Қалымсақ – (т).

Б. Телі ұрпақтары

Телі – Әлімбет (бәйбішеден: Дәулет, екінші әйелден: Үмбет, Қасаболат), Анай (Нияз, Құл, Мырзақұл, Құдайқұл, Жәдігер)³².

Дәулет – Ырысқұл (Бекше, Акша, Бекболат), Байболат (Малкелді, Байкелді, Жылкелді, Сұлтанкелді).

Дерек. Дәулетұлы Байболаттың ауылы шамамен 1750—1770 жж. Баянаула өңіріндегі Қандыадырда болған.

Бекше – Есенаман.

Дерек. Бекше жас жігіт кезінде қайтыс болып, артында екі қабат әйелі жесір қалады. Сонда Ақшаның баласы Жиенәлі Бекшенің әйеліне үйленеді. Осы әйелден бес айдан соң ер бала туып, оның атын Есенаман қояды. [96, 185].

Акша – Жиенәлі³³ (жеңге алған әйелінен: Жолшора, тоқалдан (Бөлкеден): Алдысүгір, Бердісүгір), Манақ (Байқасқа,

³² Анайдың бәйбішесінен – Нияз, сарт қызы әйелінен – Құл, үшінші әйелінен – Мырзақұл, Құдайқұл, қалмақ қызы әйелінен – Жәдігер туалы.

³³ Жиенәлі – кейбір шежірелерде бұл есім «Жиналы» деп те жазылады. Мемінше, дұрысы – Жиенәлі.

Қиял, Қарағай, Бердібай, Боранбай, Қотыраш), Маман (Атан, Татан, Аманжол, Арал, Шүрек, Оды).

Есенаман – бәйбішесі қалмақ қызы Көкіштен: Қарашора, Төлеп, Беген, Байшағыр; екінші әйелден: Бокбасар.

Қарашора – Қужан (Әбікей, Бек, Дәстер).

Әбікей – Зікірия (Қалайдар, Мұхаммедкали, Мұхаммедкасым, Нұртай, Ертай, Ермағанбет, Мұрат).

Қалайдар – Жұмабек.

Мұхамедкали – Серікбек (Мұстажан, Мұхадес).

Мұхаммедкасым (Қажымұрат), Нұртай (Ерлан, Нұрлан), Ертай (Қайрат), Ермағанбет (Қазбек, Әлібек), Мұрат (Мәдін).

Қажмұрат – Нұрсұлтан (Бағайдар).

Қазбек – Данияр.

Әлібек – Аспандияр.

Төлеп – Осырақ (Тастанбек, Исабек), Жұмабай (Темірказық, Қайырбек, Дайырбек, Рахымбек), Ерназар (Есбай, Қанжағам), Алақожек (Асқанбай).

Тастанбек – Тайлак (Тәшім).

Тәшім – Алтынбек (Айбол, Төлеген) Темірказық – Теміршот (Абай, Жабай, Шапай, Қапай, Болат, Танат, Мерхат, Талғат), Аманжол (Саят, Тілек, Баянбек).

Абай – Мереке.

Қапай – Олжас.

Дайырбек – Тұрсынқұл (Хамит, Совет, Алтыбай).

Есбай – Әбіш (Тұрсын).

Өтеке – бәйбішеден: Қарабас (Құсайын, Жүніс, Ыбырай), Тоқай (Сәмен, Түсіп), Қарсақбай (Омар, Оспан, Айдарбек), Жартыбай (т), Сексенбай (т), Шүкей (Екібас қажы, Әбахан, Әбен), екінші әйелден: Құттыбай (Жақсыбай, Наршабай, Жанысбай, Досмағанбет қажы), Еркебай (Жетпіс, Шомақ), Сақау (Алпыс), Темешбай (Батық, Дүйсекей), үшінші әйелден: Сартай (Зарқын, Смағұл), Кешебай (Ақберген).

Дерек. Екібас қажы Шүкейұлы Түркістандағы Қарнак медресесінде оқыған [87, 3].

Досмағанбет хазірет Құттыбайұлы Троицк қаласында Зейнолла хазіреттің медресесінде оқыған, өзінің туысканы Акбесік Жанысбайұлының ауылында медресе ұстап, бала оқытқан.

Құсайын – Сейіткали.

Жүніс – Дулатбек (Төлеухан, Рақыш, Байдүйсен), Кенжебек.

Ыбырай – Шәмкен.

Сәмен – Сейсен, Кәбіш, Бейсен (Сапыш).

Омар – Әлтай, Нұрғали (т).

Оспан – Қалкен (Мұрат), Сарбас.

Мұрат – Марат, Сағат.

Екібас – Әубәкір (Құсайын), Садық (Тәшкен, Үсейін).

Әбен – Қасен (Теміржан), Шоқан (Назымке).

Назымке – Қанат (Әсет), Жанат, Манат, Жомарт, Қуаныш.

Жаксыбай – Мақау (Мәстай, Төлеген), Мақұлбек (Шаяхмет).

Мәстай – Ғалымжан, Дархан, Бауыржан.

Шаяхмет – Қайыр.

Төлеген – Бауыржан.

Наршабай – Кәрім (Дәмеш).

Жанысбай – Акбесік (Нәзипа), Сәмет, Кәдір (Максұт).

Максұт – Асыған, Максат.

Досмағанбет – Ақымбек (Қазыкен).

Қазыкен – Қожа.

Шомак – Исабай (Нұрмағанбет, Есілбай), Айсабай (Балташ, Аманбек), Қайрақбай (Тыныс, Ііс).

Тыныс – Қали (Қуан), Қайрат, Небіл, Қалмиден.

Ііс – Қабиден (Аманжол, Нарғыз), Төлеген, Қажымиден.

Алпыс – Көшекбай (Ақберген), Асылбек.

Ақберген – Қырықбай.

Батық – Әділбек (Бекішбек, Бейісбек, Сақа), Қожан (Тұрсын), Әшірбек (Тәукен, Әукіш).

Бекішбек – Ерғали, Ыбырайым, Сапарғали (т), Мүлкіш, Балтай, Зәрубай (Серік, Ерік).

Дерек. Зәрубай Бекішбекұлы (1933—2008 жж.) – биология ғылымдарының кандидаты, халық ағарту ісінің озық қызметкері, өлең де шығаратын, 1998 жылы Қарағанды қаласында шыққан «Өмірім саған туған жер» атты кітаптың авторы, Қарағандыда тұрған.

Серік – Ұлан.

Ерік – Жарқын.

Бейісбек – Төлеутай (Рамазан, Марғұлан, Жасұлан). Сақа – Дәрібай (Алтынбек), Теміртай (Жарқынбек, Жанат, Бөпежан, Ринат, Ерболат, Қуат, Ойрат), Танатар (Мирас, Жеңіс).

Алтынбек – Әлішер, Омбытай, Жаскайрат, Асхат, Еркнат.

Тұрсын – Серікбай (Қабиден), Айбалта (Әсігат), Жанбалта (Нұрсұлтан).

Дүйсекей – Бүкір (Сентай, Сембай), Сыздық (Шөкен, Мұсабек, Әли), Камер (Қырықбай).

Сентай – Сартай (Аллаберген, Қайырбек, Ерік, Абай, Уәлихан).

Сембай – Нұрғали.

Шөкен – Ермек (Серік, Жұмабек, Бақыт), Жұмаш.

Жұмабек – Ерсін, Ерлан, Ринат.

Мұсабек – Елтай (Болат, Руслан, Асқар), Телтай, Әрміш (Нұрлан, Ерлан).

Әли – Сағат, Рақат (Фаркат), Берік, Ерік, Еркін.

Зарқын – Ермекбай (Берік, Айтбай), Сартай (Ержан, Нұржан, Бекжан, Бауыржан, Серік).

Ботыш – Жәнібек (Ниязбек).

Ниязбек – Зейтін (Қаршыға), Мұса.

Жолшора – бәйбішеден: Таңқара (Тоқай, Шоқай, Елеусіз), Бәкі (Бактыбай қажы, Ботбай, Жұмабай), Жолдас (Ортаң-

бай, Тайбай, Табан, Дүйсенбай, Мүсірәлі), Қарауыл (Боқыш, Әлден), Бекбай (Байсерке, Жансерке, Акқожа, Жетпісбай), екінші әйелі Жәніштен: Жарылқап (Алдабек, Молдабек қажы, Әбділла қажы).

Тоқай – Молдабек (Бәзіл), Байболсын (Сыздық, Кәмен), Баймолда, Ырымбай (Оспан, Қырықбай), Қымбат, Аңғалбай, Сабырбек, Садық.

Сыздық – Мәкан, Мәуия, Бекмағанбет.

Шоқай – Сейсен (Әмір, Ахмет, Смағұл, Дайра).

Әмір – Асарбек (т), Бұқарбек (Рақым, Рәтай, Балақ).

Рақым – Төлеутай, Темкен.

Дайра – Есмақай (Құдайберген, Тәңірберген), Тәшту.

Құдайберген – Ербол.

Тәңірберген – Ержан, Айдын, Бауыржан, Бақытжан, Мәди.

Елеусіз – Жол (Мәкан, Биман, Құлман).

Мәкан – Рақымбек (Шарапат, Шапағат, Махаббат, Рапағат, Кенжеболат).

Шарапат – Қаныш (Бекболат).

Шапағат – Манарбек.

Махаббат – Аралбек, Дәурен.

Биман – Қасен (Қырықбек), Қасым (Топан), Әбдірәсүл (Амантай).

Қырықбек – Серік.

Амантай – Сержан (Жандос).

Құлман – Мұқан (Назым, Қазым), Ешту, Майтан (Адай, Абай, Жанат, Анай).

Назым – Жәстілек, Үрүстем, Саян.

Абай – Төлеген.

Бақтыбай қажы – Игібай (Ермағанбет), Бұғыбай (Нұрмағанбет, Бәтеш), Төртшеке (т), Жаңқа (Мәзен).

Дерек. Бақтыбай қажы – ел ішінде өте беделді, дәулетті, жарлы-жақыбайларды қатты қорғаған адам. Оны Мәшһүр-Жүсіп былай суреттейді [67, 243]:

«Жарыстан бұл Бактыбай кашан қалған?! Байланып жас-
тан аруак, ат атанған.

«Ерден иман құтылмас» деген сөз бар, Дүниені шашып-
төгіп Мекке барған.

Жалғыздық жарасыпты бір Құдайға, Ондай алыс жол
түгіл, елде оңай ма?! Таптан – жеке, рудан жалғыз барған. Не
деп айтсаң, жарасар Бактыбайға!»

Ермағанбет – Мәтай, Мұхамедияр (Шәһдат, Әсет).

Бәлтеш – Мәрмәрғыз.

Мәзен – Алтын (Данияр, Дәурен, Аспандияр), Ғизат, Мұ-
каш, Алпыс.

Ботбай – Жұмағұл (Болжыр, Бәсібек, Қасай, Түсіпбек),
Жақып.

Болжыр – Қалдыбай.

Бәсібек – Кәмал (Сенбі).

Жұмабай – Әбу, Олжабай (Ораз).

Ортанбай – Алтайбай (Ермекбай, Байтоқа), Мүсәпір, Мә-
жікен.

Ермекбай – Қайыржан (Орда, Құрмаш, Омаш).

Құрмаш – Сәбит.

Омаш – Қуаныш, Жұбаныш.

Байтоқа – Әбілқайыр (Қанат, Жанат, Марат, Болатбек,
Талғат).

Жанат – Төлеген, Асқар.

Марат – Абылай.

Болатбек – Танат.

Дүйсенбай – Қасен (Рақымтай, Башар, Жанұзақ).

Башар – Ыбырай (Бектемір, Шынтемір), Жұман (Омар).

Мүсірәлі – Жүніс.

Боқыш – Қамзе (Амангелді).

Әлден – Байпейіс (Тастыбай), Бәшім.

Тастыбай – Нүриден (Қашербай).

Жетпісбай – Мадия.

Алдабек – Нұрым (Шахмет, Зәкір), Нұржігіт (Рақым), Тәбәрік (Амантай, Төлеген, Жаңбырбай, Улан, Ертіс).

Шахмет – Елубай.

Рақым – Рахат.

Төлеген – Бауыржан.

Жаңбырбай – Өскенбай (Нұржан, Бөкіш, Қанат, Жанат), Батылжан, Ербол.

Ертіс – Жасұлан, Аслан, Ерулан.

Әбділда қажы – Жұбаныш (Нариман), Әбіш (Әміржан, Айтыбай), Иден (Пұшай), Шақым (Қани).

Дерек. Әбішұлы Айтыбай – ауылшаруашылығы ғылымдарының кандидаты, көп жылдар бойы Алматыдағы Ауылшаруашылық институтында сабақ берді, КСРО Жоғарғы кеңесінің депутаты болды.

Әміржан – Марс (Әнет), Ардагер, Еділ.

Айтыбай – Әсет (Ержан), Әділ (Рүстем), Алма қыз.

Пұшай – Әлібек.

Алдысүгір – Жомарт (Дүйсенбай, Оңалбай, Шекшек, Смағұл), Мәйек, Жалаңтөс, Сағындық.

Дүйсенбай – Өкпе (Мұхаммеджан, Ахметжан, Кәрімтай).

Дерек. Кәрімтай Өкпеұлы көлемі 312 беттік «Арғын: Мейрам шежіресі» атты кітап жазып, оны 2001 жылы Павлодар қаласында бастырып шығарды. Бұл кітапта шежіреден басқа саяткерлік және күсбегілік жайындағы дәйекті әңгімелер де берілген.

Кәрімтай – Мәулет (Совет, Жүсіп).

Жүсіп – Мәди, Мәуия.

Өмірбай – Кейкі (Қуат, Мақсұт, Қайырбай).

Қайырбай – Мақсат (Сәбит, Сәкен).

Қуат – Қуаныш, Дәулет, Ернар.

Оңалбай – Елубай (Дәртай, Қазтай), Мәнтай (т).

Дәртай – Қанафия (Бактияр, Ернар), Мұхаммедсейіт (Құрмет), Еркебұлан, Баянбек.

Қазтай – Құсайын, Қабиден, Еркін, Ерден.

Шекшек – Жұмжұма (Нығыш, Дауылбай, Тыныштықбай).

Нығыш – Балташ (Серік, Марат).

Марат – Данияр.

Дауылбай – Қажымұрат, Қажырақым.

Смағұл – Есжан (Көшер).

Көшер – Қалқаман (Қорғанбай, Есенбай, Иса), Сейілхан (Құрманбай, Дархан, Уәлихан, Кенжебай), Қырымбай (Маралбай, Жомарт), Құнанбай (Дулат).

Құрманбай – Олжас.

Мәйек – Атығай, Бақабас, Ағыбай, Қуандық (Исатай, Мұсатай, Дабыр), Асқанбай (Нүркен).

Исатай – Сыздық (Мүсәйіп), Бәкір (Жеңіс, Игілік, Еркін, Еламан, Руслан).

Мұсатай – Құшак (Ермек), Қара (Зәмзи, Төлеутай), Әбдіріс (т).

Дабыр – Батыр (Төкен, Қабду), Аман, Ғизат.

Төкен – Нұржан, Біржан.

Қабду – Ержан, Ерлан.

Мүсәйіп – Мұсатай.

Нүркен – Төкіш (Қанат, Жанат, Марат).

Қанат – Қуаныш.

Жанат – Ермек, Ерлан.

Марат – Асан, Әділ.

Жалаңтөс – Бекболат (Пендем, Мәндем, Босаға), Тоқты.

Пендем – Әжібай, Абзал (Масығұт), Темірғали (Сұңғат, Солтан, Сәбит), Майдан, Ғизат.

Сағындық – Құдайберген (Бейсен, Нұрғали, Сары).

Нұрғали – Әділхан (Ермек).

Ермек – Ернар, Ерден.

Бердісүгір – Үкібай (т), Тоқбай (Ораз, Жакып, Жақыпбек), Мейірман (Балтабай), Темешбай (т).

Ораз – Тұрсын (т), Тұрсынбай (Шариполла, Рамазан, Серік, Олжабек).

Жақып (Пірәдар) – Жұмаділ (Жоңқабай, Томан), Ибәділ (Қоңқабай).

Дерек. Жұмаділ Жақыпұлы (1892—1968 жж.) – күсбегі, саятшы, ағаштан, темірден түйін түйе білген шебер болған.

1963 жылы Қызылтаудағы Жосалы ауылында осы кісінің үйінде болғанымда, ол менің атам мен әкемді білетіндігін айтып, күшақтап бетімнен сүйген еді.

Жоңқабай (1922—1998 жж.) – Екрам (Арғын), Қалиаскар.

Томан – Бауыржан (Тимур), Сержан, Миржан (Ілияс).

Дерек. Томан Жұмаділұлы – философия ғылымдарының кандадаты, Қарағанды мемлекеттік университетінің профессоры (2001 ж.).

Жақыпбек (лақап аты: Қалмақ) – Молдақаш (Сапар).

Сапар – Төлепберді, Руслан (Серікбол), Абылан, Аслан (Әмір, Мансұр).

Байқасқа – Сапақ (т), Алтыбай (Құлынбет, Мәмбет, Бодан, Іңкәрбай, Бүкір, Топай), Құнанбай (Көккөз, Молқы, Қимыл), Дөненбай (Жолдасбек).

Құлынбет – Қали (Таһар).

Таһар – Қанат, Нұрлан, Жанат, Ерлан.

Мәмбет – Рақыш (Қуанышбек).

Қуанышбек – Балбек, Талғат.

Іңкәрбай – Салықбай (Мұрат).

Мұрат – Талғат.

Молқы – Көшім (Ерсінтай), Исахан, Төлеухан.

Ерсінтай – Мұрат, Жасұлан (Әмірхан), Асылан.

Қимыл – Оспан (Рақымғали, Төлеуғали, Сапарғали).

Төлеуғали – Нығметолла, Қыдырбай.

Рақымғали – Айтбай (Саят, Дастан, Самат), Абай.

Сапарғали – Серік, Берік, Ерік.

Қиял – Әтеке (Манабай, Жанабай, Жұмабай, Танабай), Жүген (Торғай, Садық, Ыбырай, Бәшерлен, Балғабек), Қыстаубай (Кеншікбай, Қоңырқай, Боқай, Жұмабек).

Манабай – Мәмила (Балкен, Қашжан, Әбіл, Мағұл), Қанапия (Сейсенбай, Сағындық), Тыйыштығұл (Төлеу).

Төлеу – Бүркіт.

Жанабай – Ақыбай, Кесеу.

Торғай – Әбжан (Тәнтай, Ыдырыс, Санат), Қантарбай (Ахмет, Жүсіп, Смағұл, Жонкашбек).

Садық – Түсіп, Манап (Армия).

Бәшерлен – Қабылда.

Ыбырай – Сәрсенбай, Сенбай.

Балғабек – Кенжебай (Серік), Кенжекей, Сембай (Мұсатай), Сентай.

Серік – Бактыбай, Қазбек, Жанат, Медет, Дархан, Дәурен.

Мұсатай – Сағынтай.

Қашжан – Серік (Рахман).

Әбіл – Амантай (Аманжол, Құрмаш, Бабай).

Аманжол – Алмас, Асан, Аман.

Құрмаш – Еркін, Айтуар.

Бабай – Ырымбек.

Мағұл – Сыпатай (Еркебай), Бәдіхан (Отан, Марс, Нұртас, Манас, Асуан), Қасым (Ырымтас).

Еркебай – Тілек.

Кеншікбай – Жолымбет, Мүкеш, Иманқұл.

Қоңырқай – Айтқожа, Ғалымжан, Оразбек.

Боқай – Дүйсенбай, Желдос, Бекболат, Жұмабек.

Тәнтай – Жасқайрат.

Ахмет – Мұкатай (Оразбай), Ақтай (Ертарғын).

Оразбай – Ермек, Ырыспан.

Ертарғын – Абай, Ислам.

Жүсіп – Иса (Қасен), Исатай (Төлеутай, Көшербай).

Қасен – Мұрат (Мирас), Қайрат, Болат.

Төлеутай – Амангелді (Дулат), Бейбіт (Аңсар).

Көшербай – Мұрат.

Смағұл – Дөрбеуіл, (Елтай, Данияр, Балтай, Мұрат).

Елтай – Рамазан (Аблай, Бақтияр, Алдияр), Қанат (Қайрат, Сұңғат, Самат), Амангелді (Айсұлтан), Талғат (Ермек, Нұраддин), Аблайхан (Аңсар).

Дерек. Елтайұлы Талғат – ҚР-ның мәдениет саласының үздігі төсбелгісінің иегері (2011).

Жоңқашбек – Законбай, Мейзенбай, Көшкенбай (Қайыржан, Серік, Болат, Қуат (Нұрсолтан), Баян (Нұрғиса), Рамазан.

Дерек. Тыныштығұл Манабайұлы ақын болған. Оның өлеңіне асқақ әнші, композитор Жұмабайұлы Жарылғапберді «Шама» әнін шығарған. 1929 жылы белгілі әнші, ақын Жаяу Мұса қайтыс болғанда оның бейітінің басында Тыныштығұл ақын өлеңмен былайша сөз сөйлейді:

Сен едің асқар тауы Сүйіндіктің, Өлеңмен бай, болыстың
үйін жықтың. Жасыңнан зәбірлінің камын ойлап, Өткіздің
өміріңді қиындықпен.

Ұлы едің Орта жүздің даңқың шыққан, Әніңмен дұшпаныңды жерге тыққан. Адамды бұл жиһанда құтқармайтын, Саған да жетті міне ажал бұққан [76, 147].

Қарағай – Өтеміс (Байсымақ, Дерментай, Отар), Қонысбай (Байғабыс, Жанғабыс, Шотақай, Қабыран), Жатақ (Жексен, Тыным), Шәтен.

Байсымақ – Жұмағұл (Тұрғынбай), Сүлеймен (Қырымбай), Шалғынбай (Кәрібай), Шүленбай (Алпысбай, Жетпісбай, Сембек, Дүйсенбай), Қоқымбай (Сарай).

Дерментай – Тұтқыш (Кенжебай).

Отар – Жәмпейіс, Қаден, Ақбеде (Сайдолла), Қаткен – Жексен (Баймағанбет, Кедебай, Шопай).

Шопай – Омар, Етекбай, Өрікбай.

Шотақай – Қожабай (Арғын), Сармантай (Көрпесбай, Көтекбай), Бестенбай.

Қабыран – Тілеуқабыл, Қожақұл (Темірбек), Молдақұл, Қатығұл, Алдағұл, Кенжебай.

Кенжебай Тұтқышұлы – Бейсенбай (Болат).

Болат – Шархан, Дархан, Ерхан (Сарай, Алпысбай, Жемітбай).

Темірбек – Қайыржан (Жомарт, Сұңғат), Теміржан (Мұрат, Бейсен, Мәрлен, Ержан).

Тыным – Ыбырай, Қайырбай, Ботабек, Қадырбек.

Бердібай – Медеубай, Манабай (Бояубай, Асаубай), Бұланбай (Омар, Қошқарбай), Мойнақ (Шайхымбек, Кәміш, Тайлақ, Слан, Лаубек), Иман (Малдыбай, Ошақбай), Танабай (Жақай, Аяған), Жанқара (Пұсырман).

Слан – Болат, Қанат.

Жақай – Байтемір (Қасым, Досым).

Аяған – Әлжан (Нәукебай, Сәкен, Елубай).

Нәукебай – Айтжан, (Ғазиз, Болат, Қарлығаш, Қаракөз, Жанғазы, Айғазы).

Ғазиз – Сұңғат, Дәулет, Ардақ, Жанат.

Болат – Серік, Берік.

Жанғазы – Қанат.

Айғазы – Арай.

Елубай – Аман.

Боранбай – Арба (Аққозы, Бітібай, Жарбол, Көпбай), Арыс (Алакөшек, Бексейіт, Балық, Байша), Өмірзақ (Итбай, Рысбек, Тоғайбай, Тойбазар), Шолжақ (Маханбет, Нуржан), Бәлтен (Өскелең, Бәйті, Жәңті), Ерторы, Жанторы, Беркінді (Шақпақбай, Бейсекей, Сейіт).

Аққозы – Есжан, Арыстан.

Бітібай – Сқақ (Ақылбай).

Ақылбай – Нұрмағанбет.

Жарбол – Орынбай (Жүкіш), Жадыра (Тұрсын).

Көпбай – Түсіп.

Алақошек – Егеубай (Әлік, Қасым), Ілдебай (Бекмағанбет, Балмағанбет, Ыбырай).

Әлік – Бәкіш (Әубәкір), Солтанмахмет (Тортай).

Әубәкір (лақап аты Бүкір) – Серік (Ардақ, Алмас, Абылай, Дархан), Берік (Уахит, Талғат, Азамат).

Тортай – Айтмұхамед, Темірхан (Дамир, Азамат), Теміртас (Азат).

Алмас – Диас.

Балмағанбет – Нұрмұқан, Айтмұқан.

Ыбырай – Шалқыман, Шолқыбек.

Тойбазар – Шолғабай (Шахмет), Жұмат, Елубай (Тілеубек, Совет, Кенжебек).

Шахмет – Қаракұл. Мүрсәлім.

Тілеубек – Мұрат, Қуат (Қаныш), Канат.

Тоғайбай – Қыздарбек, Айдарбек (Балташ).

Маханбет – Жапар (Шаймерден, Тұрсын), Қапар, Қанафия, Әмзебай, Қамзе, Шәкірат, Иманмәлік (Ыбрайым, Қалыш), Кәмәли (Қабылқайыр), Әлтай (Қабыкен).

Қалыш – Әбутәліп (Арман), Әбуғали (Қайыркелді), Кенжехан (Нұрхан).

Қабылқайыр – Мұратбек, Сембек, Қадырбек, Баянбек.

Қабыкен – Құсайын, Хасен, Бекен, Алмас, Қанағат.

Оскелең – Түсіпбек (Рахым, Кәмелтай), Омарбек (Айтжан), Сыздықбек (Сәлкен, Ақмұқан), Жүнісбек (Қабыш, Боқыш).

Рахым – Базарбек (Бейсенбек, Сейсенбек, Абайбек).

Абайбек – Рахат.

Айтжан – Ғисамиден (Қанат, Марат, Жанат), Қажмитден (Жайнат, Сара).

Дерек. Айтжанов Ғисамиден (1925—2005 жж.) – соғыс және еңбек ардагері, подполковник. 1943—1948 жж. Кеңес олағы армиясының катарында болды. 1948—1957 жж. Баянауыл аудандық мәдени-ағарту бөлімінің меңгерушісі, аудандық

партия комитетінің нұсқаушысы, Павлодар облысы Ішкі істер басқармасының инспекторы, бұрынғы Михайлов ауданындағы «Озерный» совхозының партия бюросының хатшысы болып қызмет атқарды; 1958—1962 жж. Алматы Жоғарғы партия мектебінде оқыды; 1963—1972 жж. Баянауыл совхозының партия комитетінің хатшысы, Баянауыл ауданындағы «Жаңажол» совхозының директоры, Железинка ауданындағы «Червоно-Украина» совхозының бас агрономы болды; 1972—1985 жж. Екібастұз аудандық ауылшаруашылығы басқармасы бастығының орынбасары болып істеді. Зейнеткерлікке шыққаннан кейін Ғ. Айтжанов 1994 жылға дейін Екібастұз ауданының «Қазақ тілі» қоғамының төрағасы болып қызмет істеді.

Айтжанов Қажмитден (1928—1999 жж.) – Абай атындағы Қазақ мемлекеттік педагогикалық институтын қазақ тілі және әдебиеті мамандығы бойынша бітірген, КСРО Журналистер одағының мүшесі (1959 ж.). Ол 1965—1974 жж. Павлодар ауданы атқару комитетінің мәдениет бөлімін басқарды, 1974—1983 жж. облыстық «Қызыл ту» (қазіргі «Сарыарқа самалы») газетінде бөлім меңгерушісі болды. Қажмитден өлең шығаратын, домбырамен ән айтатын, баян және мандолинде жаксы ойнайтын асыл азамат еді.

Қанат – Абай, Шыңғыс.

Марат – Жанат.

Сәлкен – Сағын (Мейрамбек, Ақылбек, Қуанышбек, Асылхан), сағат (Жасұлан), Ерғали (Сейітқали, Жанғали), Баянбек (Қабыш, Боқыш)

Дерек. Ленинград гарнизонының 14-ші атқыштар полкі ротасының саяси жетекшісі Ақмұқан Сыздықбекұлы Ұлы Отан соғысы кезінде Ленинград майданындағы 310-шы Ақмола мен 314-ші Павлодар калаларында құрылған атқыштар дивизияларының егде тартқан қазақ жауынгерлерінің орысша жете білмейтіндіктерін ескеріп, қазақ тілінде аптасы-

на екі нөмірі жарық көретін «Отанды қорғауда» атты газетті құрушылардың бірі және осы газеттің белсенді тілшісі болды. Газеттің шығуына зор үлес қосқандар: Түймебай Әшімбаев, Бисен Жұмағалиев және сол кездің өзінде-ақ 100 немістің көзін жойған мерген Ақмұқан Сыздықбеков. Сол жылдары осы үш офицер тілшінің әрқайсысы «Қызыл Жұлдыз» орденімен марапатталды [51, 6]. «Отанды қорғауда» газетінің 1942 жылғы 6-шы қарашадан 1945 жылғы 2-ші тамызға дейінгі барлық нөмірі Алматыда академик Түймебай Әшімбаевтың жеке мұрағатында сақтаулы. Осы газеттің үш тігіндісін Ақмұқан ағай 1981 жылы қайтыс болғаннан кейін жеңгеміз Павлодар облыстық тарихи-өлкетану мұражайына тапсырғанды. «Отанды қорғауда» газеті 1943 жылы «Қызыл ту» орденімен марапатталды. 1953 жылы Ақмұқан Ленинград қалалық атқару комитетінің шақыруымен Нева жағасындағы қаланың құрылғанына 250 жыл толу тойына барып қайтты. Сонда ол осы мәнді оқиғаға байланысты шығарылған медальдің иегері болды.

Бәйті – Әнапия (Шілікбай, Ақан, Нұржан), Айтбек.

Жәнті – Тыныбай (Шақтай, Ахметжан, Амантай).

Шақтай – Мәтай (Төлеген, Жаксыбай, Бейсен), Қадыркеш (Арман), Қызкен (Ардақ).

Төлеген – Жаксылық, Жасұлан.

Жаксыбай – Медет.

Бейсен – Арлак.

Ахметжан – Төлеубек (Тілеухан).

Амантай – Төкен (Бөкен).

Шакпақбай – Қасейін (Шамшиден, Балташ), Асайын (т), Жұмжұма (Күмісбек), Ешмағанбет.

Шамшиден – Марат, Жанат.

Балташ – Серік (Ерқанат), Берік (Ерсін).

Күмісбек – Алтынбек (Саябек, Дәуренбек, Балтабек), Манарбек (Жанарбек).

Сейіт – Жұмабек (Алтынбек), Жұматай (т).

Қотыраш – Шолжақ (Жапар), Жүндібай (Оразбай, Сәкен, Сүлкей, Құлатай), Шүкей (Іргебай, Сіргебай), Жұмабай, Мойнақ (Сорпабай).

Сүлкей – Нұрғали (Рақымжан, Ахметжан), Нұртаза (Нығмет), Көлбай (Хамит, Қаби, Әбен), Махмет.

Хамит – Жақан, Айдын, Абай, Ақмұқан.

Қаби – Зайролла (Мейрам), Қайролла (Қаныш, Данияр), Бейсенбек (Самат, Азамат, Фархат, Бекзат), Қалилолла (Мержан, Мадияр), Бауыржан.

Қаныш – Рауан, Ильхан.

Әбен – Марат, Мұрат (Расул), Жанат, Балапан.

Сәкен – Шылбай (т), Шайхым (т).

Құлатай – Кабен (Мұрат, Көкеш), Қамзе.

Іргебай – Шахмет (Нәжімиден, Дүйсенбай), Әбжан (Секен, Сейпілдән), Шайкен, Жылқыбай.

Дүйсенбай – Ташмағанбет.

Секен – Рашат (Ринат), Ракат, Кебек (Қасым).

Ринат – Архат, Арнат.

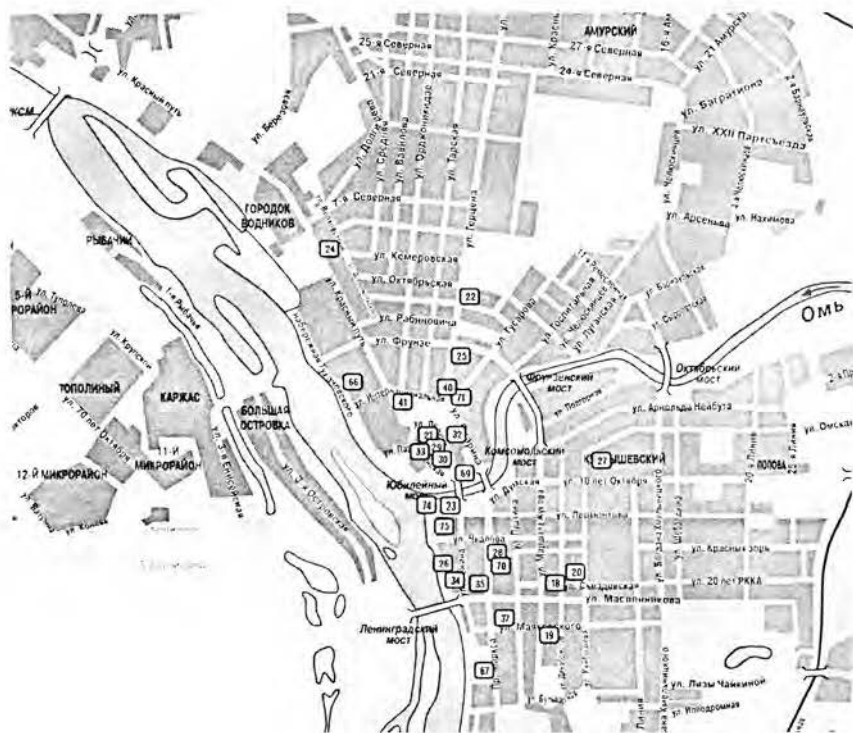
Сейпілдән – Ғинаят (Серік, Берік, Ерсайын), Мүбәрак (Бауыржан).

Серік – Аян.

Сорпабай – Қасен (Мұқташ).

Дерек. Бізге жеткен өтірік-шынды әңгіме бар. Маман баласы Атанның әйелі көп уақыт бала көтермей жүреді. Соған оған түсінде ақ шалмалы карт адам: Табангер, Жамангер, Балпангер, Кемеңгер, Дөненгер, Шабангер, Құнангер деген жеті балаң болады деп аян береді.

Атан – Табангер (Сәменбек), Жамангер (Үркінбай, Бақатай), Балпангер (Айымбет, Қыпшақбай, Сәрсенбай, Байқошқар, Орсак, Дүйсен, Түсіп), Кемеңгер (Дүйсенбай, Дүйсебай қажы), Дөненгер, Шабангер, Құнангер.

Бұл картада Ертіс өзенінің сол жағасында Омск қаласындағы Қаржас мөлтек ауданы көрсетілген

Дерек. Кемеңгердің ата қонысы Баянауылдың оңтүстігіндегі Сарытау, бейіті де сонда. Дүйсебай Кемеңгерұлы ерте жастан хақ жолына түсіп, бойдақ күнінде-ақ Меккеге барып қажы атанады.

1849 жылы Баянауыл округінің заседателі (қазысы) Мұса Шорманов Батыс-Сібір генерал-губернаторы Г. Х. Гасфордқа: «Омбыға келгенімде тамақ ішетін, намаз оқитын жерім жоқ. Сондықтан ат басын тірейтін үй саламын» деп өтініш жасап, кадет корпусына қарсы Ертіс өзенінің сол жағындағы аңыздан 250 сомға жер сағып алады. Сосын осы жерге бөренеден қиып үй салдырады. Осы үйге Сарытаудағы Дүйсебай қажының отбасын орналастырады. Кейін бұл жер көп үйлі ауылға айналады. Ауыл «Ауыздағы Қаржас» деп аталады.

Бүгін де бұрынғы «Ауыздағы Қаржас» ауылының орнында 11-ші және «Большая островка» деген шағын аудандардың аралығында «Қаржас» деп аталатын көп қабатты үйлер салынған шағын аудан бар.

Сәменбек – Айтмағанбет (Нүркіш, Нұртаза, Төлеу, Құсайын, Асайын).

Нүркіш – Нарданбай.

Құсайын – Токболсын.

Бақатай – Әбіш (Бостанбай, Болатбай).

Бостанбай – Құлан, Елкезер.

Болатбай – Рамазан (Серік).

Серік – Садыр, Насыр.

Айымбет – Зәркеш (Сәду).

Сәду – Садыр, Зәбір, Базар.

Қыпшақбай – Бәкір (Сағат, Тәшімбет), Ысқақбек (Айтмұқанбет, Мұқашбек, Жанмұқанбет, Айтахмет, Жармұқанбет), Кәрім (Зәкірмұхаммед, Қадырмұхаммед, Сүлей, Сағидолла).

Сағат – Ғалымжан (Бүркітбай, Тастыбай, Сәлімжан).

Тәшімбет – Алтай.

Бүркітбай – Әлімжан.

Айтмұқанбет – Майдан, Мардан, Әсет, Абылай, Әділет.

Байқошқар (лақап аты Қойата) – Айдархан (Әділхан),
Әмірхан (Хамзе, Шәкір), Омархан (Сағынтай).

Әділхан – Шәкірат (Тасболат, Баянбек), Азамат (Жанболат, Жеңіс, Амангелді, Құрманғазы).

Тасболат – Қуаныш.

Жанболат – Әділет.

Сәрсенбай – Әбілда (Төлеутай).

Төлеутай – Нариман (Есқанат, Сағынбай, Жақсылық),
Ерсін, Есмұрат (Марғұлан, Серік), Есболат (Еркебұлан, Асқар,
Дархан), Бақытжан (Нұрлан, Жұман), Ерсайын (Арсен).

Есқанат – Қуаныш.

Сағынбай – Олжас, Елжас.

Жақсылық – Серік.

Ерсін – Сайын, Нұрлыбек.

Хамзе – Халел кажы, Қанат, Марат, Жомарт.

Шәкір – Қайрат, Мұрат.

Орсак – Әли (Ахметжан, Баймұкамбет), Әрімбек (Бәрімбай), Досмак (Әскербек, Дүйсен).

Ахметжан – Әзжан.

Бәрімбай – Ислям, Исляммағзам.

Дүйсен – Адам (Жалел, Арын), Қанафия.

Түсіп – Сағынбек (Тәукел, Тәубел), Ахметбек (т).

Тәукел – Қуаныш, Нәби, Нұрсейіт.

Тәубел – Мұрат (Мереке), Мақсат (Мерхат, Жансары),
Сүйіндік (Саясат), Аян, Айдын, Кенже.

Дүйсенбай – Досмағанбет (Ботанай), Тәшмағанбет (Шәлке, Бәйке), Нұрмағанбет (Қайыржан, Зәйніш, Әмірбек, Қадыр),
Есмағанбет (Сейсен, Оспан, Тұрабай), Мақыш (Бактыбай).

Шәлке – Әлмағанбет (Малай, Амантай).

Малай – Мұхтар (Дина), Әсет (Ерлік).

Ерлік – Жанат.

Амантай – Ержан.

Қайыржан – Өмірсерік, Таңқара, Асыл.

Зәйніш – Нәдіржан, Сансызбай, Асқар, Амангелді (Гауһар қыз), Абай (Қуаныш, Қаныш).

Қаныш – Өмірәлі.

Өмірбек – Темірболат, Есболат (Талғат), Оралды.

Қадыр – Қуандық (Диас, Шыңғыс), Баян (Тимур).

Сейсен – Абылай (Ақыш).

Оспан – Барлыбай (Келден, Жаксылық, Қайдар, Дәурен, Бекболат, Жанболат).

Тұрабай – Оралбай, Қайырбай, Асқар, Рақым, Қуаныш.

Бактыбай – Қуандық, Дәулетбек, Жолдасбек (Гүлмира қыз).

Дүйсебай қажы – Бекмағамбет (Бейсен, Қожахмет), Жармағамбет (Күлбарам қыз), Құлмағамбет (Олжабай, Орманбет), Қошмұхамбет (Нарманбет), Өсербай (т).

Бейсен – Кәукен.

Қожахмет – Бакберген (Бекжан), Тәнірберген (Лейла қыз), Құдайберген (Болат).

Олжабай – (т).

Орманбет – Мұратбек, Әділбек, Азамат.

Нарманбет – Ризабек (Бейбіт, Максұт, Қайырбек), Қаршыға.

Қайырбек – Қуатбек.

Дерек. Дүйсенбай мен Дүйсебай қажы Омск қаласындағы «Ауыздағы Қаржас» деген ауылда тұрады. Кейін олар Омскіден 100 шақырымдай жерде «Қисықтағы Қаржас» деп аталатын ауылдың тұрғындары болады.

Дүйсебай қажының баласы Көшмұкамбет (лақап аты Қошке) – Алаштың асыл перзенті. Нармағанбет (лақап аты Нартай) Омск облысының Шарбаккөл ауданында «Томар» мектебінде орыс, қазақ тілдерінен сабақ беріп, сонда мектеп

директоры болды, баспа беттерінде жарық көрген өлеңдері бар, «Омбы маңындағы қаржастар» атты шығарма жазған. Қошқе шөбересі Қайырбек – филология ғылымдарының кандидаты, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия университетінің доценті, ақын, өлеңдер жинағы жарық көрген. Орманбет Құлмағанбетұлы – техника ғылымдарының кандидаты, профессор, Астана қаласында тұрады.

Татап – Сарт (Төлеубай, Мейрам, Тезекбай, Смағұл).

Мейрам – Жұманбай (Бимұханбет, Күнмұханбет, Күрлеубай, Төлеубай).

Күрлеубай – Сайдолла (Айдын).

Тезекбай – Айбалта (Сабыр), Жанбалта.

Сабыр – Қабылбек (Төребек, Оспанбек, Әлібек), Манарбек (Қаныш), Жанарбек (Дәулетбек), Асылбек, Боранбай.

Смағұл – Кәлі (Қаби, Қаболла), Молдакәлі, Мұса, Төлеуғали, Қосжан, Қасым (Қуат), Төлеген (Суат).

Қаби – Қабжан (Саят, Әсет, Қайырбек), Қасым (Қуат), Төлеген (Суат).

Қабдолла – Ғаббас (Мұхаммед – Қанапия), Хамзе (Қуаныш, Қанағат).

Әсет – Жамел.

Суат – Айдынбек.

Қуат – Ернар (Данияр).

Мұхаммед – Қанапия – Қаныш.

Аманжол – Байтелі (Әтке, Берден), Жантелі (Таңбай, Үйші), Тілеуақым (Ілдәбай, Серікбай), Шүршіт (Көбей, Шөбей, Керейбай).

Әтке – Әркен. Берден – Сағынбек.

Таңбай – Қожахмет (Әнтай).

Әнтай – Тоқтасын, Тоқмағанбет.

Үйші – Сәтбай, Рақым (Тоғайбай).

Көбей – Смағұл (Балтабай).

Керейбай – Күшікбай (Сүмбебай, Күмбебай).

Шүрек – Қонақбай (Садық, Қалдыбек, Төкен).

Садық – Қабікен (Айтжан, Сейітжан), Әнікен (т), Теміржан (Марат).

Айтжан – Жеңіс, Әсет.

Сейітжан – Нұрқанат, Ерқанат.

Қалдыбек – Егенбай (Айып), Солтанбек.

Айып – Дулат (Сәкен, Асылхан), Болат (Асқар), Самат (Данияр).

Оды – Иса (Омар), Мұса (Оспан).

Омар – Кемелбай, Рамазан, Шәмен, Шаймұрат (Сейсен), Шайзада (Жұмақан, Шаймерден).

Оспан – Рақмет, Ахметбек.

Сейсен – Дәурен, Дәулет.

Бекболат – (т).

Малкелді – бәйбішесі Қазынадан: Қашқынбай; екінші әйелі Қоңырдан: Мәnten, Тұтан, Тәнтібай, Есенбай, Күлбай (т).

Қашқынбай – бәйбішеден: Жарқынбай, Сәрсенбай, Оразбай; екінші әйелден: Сартынбай, Жұмабай қажы, Өтелбай, Дөрбеуіл.

Дерек. Жұмабай молда Қашқынбайұлы Жыржыс қажы медресесінде оқыған [87, 3].

Жыржыс қажы хазіреттің тегі қожа. Ол 1845 жылы Көкдомбақ, Бүркітті елді мекендерінің аралығындағы Ақөзек деген жерде, Жүсіп ишан ауылында дүниеге келген. Мәшһүр-Жүсіп Көпеевпен сыйлас адам болған. Көріпкел әулие, үш жылғы болатын жақсылық пен жаманшылықты дөп басып айтып отырады екен. 1929 жылы Қотыр Қызылтаудың күн батысындағы Ақжар ауылының маңында дүние салған, зираты сонда. Көзі тірісінде медресе ұстап, бала оқытқан. Ол жерді Медресе деп атайды. Қаныш Сәтбаевтың әкесі Имантай осы Медресе үйінде 1928 жылы қайтыс болыпты [87, 2].

Жарқынбай – Досан, Тышқанбай (Мақажан, Мақан, Мақыш), Ордабай (Шайхы, Миқы, Диханбай, Шайхыбек, Балқыбек, Сақым).

Мақажан – Сүлеймен (Рамазан, Еркін, Ертай, Ғалым, Қадырбай, Жаңаталап).

Рамазан – Талғат.

Еркін – Ерлан, Данат.

Ертай – Нұрлан, Нұржан, Ержан.

Қадырбай – Марат.

Шайхы – Мүбәрак (Серік).

Балқыбек – Құрал (Ермек, Ерсайын, Мейрам, Еркін, Аманжол, Ертай), Сарбас.

Ермек – Руслан, Арман (Темірлан).

Ерсайын – Нариман, Рүстем.

Еркін – Базылбек.

Дерек. Құрал Балқыбекұлы Екібастұз әкімшілігіне қарасты Құдайкөл (дұрысы Құдайкүл³⁴) ауылында тұрады.

Сәрсен – Әуен (Сыздық), Шолақ (Ыдырыс, Көшім, Хамза), Ахмет (Асан, Үсен, Қасен), Оспан (Қасым, Досым, Молдақаш), Ақылбек (Жақан, Болат, Қосман).

Сыздық – Іргебай (Сансызбай, Борансок).

Сансызбай – Мұхаммедзәкір (Айдын, Медет, Алмас), Байтанат (Алғын, Айдос), Марат, Болат.

Көшім – Нәби (Мақтан), Елубай (Алик).

Досым – Балғабек.

Жақан – Жасұлан, Шоқан.

Болат Ақылбекұлы – Абылай.

Оразбай – Мағзұм, Мақы (Дәкен, Кемер).

Дәкен – Сапарбек (Әнуарбек, Темірлан).

Әнуарбек – Әмірхан.

Кемер – Ерлан, Нұрлан (Арғын, Бауыржан), Ержан (Жәмила, Батыр, Оразәлі), Нұржан (Ерлен, Астан, Дәмелі, Шоң).

Ерлен – Таймас.

³⁴ Құдайкүл – Басентіін ішіндегі Сырым руына жататын байдың есімі.

Дерек. Кемер Мақыұлы ресми құжаттарда «Әшімбетов Қожахметұлы» деп жазылады. Оның себебі Мақы ағамыз 1932 жылы қазақ халқының басына түскен нәубет кезінде отбасымен елден ауып Ресейдегі Кемерово қаласына барғанда жұмысқа түсу үшін ешқандай құжаты болмағандықтан сол жерде қайтыс болған Қожахмет Әшімбетов деген кісінің құжатын пайдаланады. Содан ол осылай аталып кетеді. 1935 жылы Кемерово қаласында туғандықтан оны «Кемер» деп атаған.

Сартынбай – Молдабай (Сымайыл, Ермағамбет, Бек), Омар (Қазыбек, Шаймерден), Әубәкір (Қашкен, Шарапиден, Шарапат).

Дерек. Сартынбай Қашқынбайұлы 1854—1857 жж. Құлеке-Қаржас болысына қарасты Байболат ауылының ауылнай басы болады. Ал Құлеке-Қаржас әкімшілігінің болысы Мұстафа Шорманов (Мұса Шормановтың інісі) еді [52, 30].

Сымайыл – Ғылым (Бауыржан, Тәуіржан, Қайрат).

Бауыржан – Ықсан.

Тәуіржан – Дәуірбек.

Қайрат – Жанат.

Қашкен – Сембай (Дәулет, Серік, Қайрат, Сәуле), Мақзам (Ерлан), Шайзат (Мейрам).

Дерек. Сембай Қашкенұлы Әубәкіров (1938 ж.) – Семейдің зооветеринарлық институтын бітірген (1978 ж.), Екібастұз ауданы «Қарасу» совхозының бас экономисі, «Комсомол» совхозының директоры, аудандық ауылшаруашылығы баскармасының жобалау бөлімінің бастығы, аудандық атқару комитеті төрағасының орынбасары, Екібастұз ауданы әкімінің бірінші орынбасары, Екібастұз қаласы жұмыспен камтамасыз ету орталығының директоры боып қызмет істеді.

Сәуле Сембайқызы Әубәкірова (1963 ж.) – Екібастұз қаласындағы Қосым Пішенбаев атындағы № 18 кәсіптік-техникалық мектебі директорының орынбасары.

Серік – Аманкелді, Әділ.

Ерлан – Әділ.

Мейрам – Еламан.

Шарапиден – Құсайын (Жанат, Асқар).

Жанат – Тимур.

Асқар – Әділхан.

Жұмабай қажы – Сапар, Қапар, Жапар, Ұлтарак, Уәйіс (Ағынтай, Топай).

Ағынтай – Дәкен, Арғын, Алғын.

Топай – Әскер.

Дерек. Ағынтай Уәйісұлы XX ғасырдың 60-шы жылдарына дейін Алматыда қалалық банкіде жоғары лауазымды қызметте болды. Содан кейін Орал қаласында облыстық банктің бастығы болып істеді. Сол жерде қайтыс болды. Оның ұрпақтары Оралда тұрады.

Өтелбай – Иса (Асайын, Шама, Зияда, Әушахым, Шақтай), Нұрیمان (Әбікен), Шот (Рахат), Бекен, Жармағанбет (Ахат).

Асайын – Сақан (Тікен).

Шама – Тақан (Серік).

Серік – Иса.

Зияда – (т).

Шақтай – Төкен, Қанат, Жанат, Марат.

Дөрбеуіл – Шаншарбек, Баймағамет, Ниязбек, Келдібек, Кенжебек.

Дерек. Дөрбеуіл балалары ұрпақтарының деректері қолға түспеді. Қашқынбайұлы Дөрбеуіл ұрпақтарын Сатылған бабамыздың Таңатынан тарайтын Қожамберді атамыздың ұрпақтары ішінде өскен «Дөрбеуіл Қаржастар» болып көп жылдар саналып келген Найман руына жататын Дөрбеуіл байдың немересінен тараған ұрпақтарымен шатастырмауымыз керек.

Екібастұз қаласында өзін Дөрбеуіл ұрпағымын деп санайтын көмір өндірісінде 30 жыл жұмыс істеген Ерған

Әутәлімұлы Оспанов деген азамат тұрады. Бұл кісі Оспаннан арғы аталарын білмейді.

Ерған – Ерсайын (Ерғанат).

Бір деректер бойынша Ерғанның әкесі Оспан Матайұлы болуы керек.

Мәnten, Тұтан – (т).

Тәнтібай Малкелдіұлы – Әліп (Шұжықбай), Түсіп, Түйеші.

Шұжықбай – Есім (Қанафия), Қасен.

Қанафия – Азамат, Талғат.

Есенбай Малкелдіұлы – Байбол (Бағаналы), Болымсақ (Шеге), Салымсақ (Жауынбай), Қолымсақ (Әлжан), Қарамырза (Күржіман, Тілеуберген, Құдайберген), Дәкек (Сеңкібай, Шонтыбай).

Бағаналы – Жами (Шақан), Мәді (Қаби), Мәлетай (т), Әлтай (т), Құрман (Тұранәлі).

Шақан – Берікбай (Қайрат, Арман), Кәріпбай (т), Қойшыбай (Ержан), Түлкібай (Ермек, Ерлан), Кенжебай (Бауыржан).

Ермек – Азамат.

Ерлан – Әділ.

Дерек. Шақанұлы Қойшыбай (1944—1992 жж.). 1963 жылы Куба халқы Кариб дағдарысына ұшырағанда Кеңес үкіметі әскерінің қатарында жүрген кезінде атом сүңгуір қайықпен Солтүстік мұзды мұхиттан Куба Республикасын қорғауға барып, үш жыл сонда болған еді. Сонымен оны Куба жерінде болған алғашқы Қаржас ұрпағы деуге болады.

Қаби – Қасқырбай, Нәбиолла.

Тұранәлі молла – Сламбек (Ырымтай).

Ырымтай – Бақыт (Қанат, Жанат, Талғат, Нариман), Дәулет (Мұрат).

Шеге – Көрпебай (Несіпбек, Мәшім).

Несіпбек – Шәшім (Шарапат, Қонақбай).

Шарапат – Сұңғат (Тілекбол, Серікбол, Марат, Асығат, Ардақ, Бауыржан).

Қонақбай – Әсет, Айтымат.

Жауынбай – Ысқақ (Сағынған, Бақыртан).

Сағынған – Сартай.

Күржіман – Қибат (Бейсекей, Дүйсекей).

Бейсекей – Төлеутай (т).

Дүйсекей – (т).

Тілеуберген – Өкпе (Сатыбалды).

Құдайберген – Мүсәпір (Қайрақ, Шайхы).

Дерек. Сатыбалды Өкпеұлы (1921—1989 жж.) қазіргі Баянауыл ауданының Жаяу Мұса ауылы жеріндегі Қорғантас деген елді мекенде дүниеге келеді. Бес жасында ата-анасынан айырылады. 1932 жылғы ашаршылық кезінде өзі сынды жетім балалармен Ақмола облысына қарасты Ақкөл балалар үйіне түседі. Сонда ол онжылдық мектепті бітіріп, бір жылдай мұғалім болып қызмет істейді. Кейін Макинка деген ауылда бір орыс қариясының үйінде тұрып, еңбекке ерте араласады. 1941 жылы майданға аттанып, Сталинград қаласындағы сұрапыл соғысқа қатысады. 1943 жылы ауыр жараланып, госпиталға түседі. Ақыры ауыр жараның себебімен елге оралады. Отан қорғаудағы ерлігі үшін екінші дәрежелі «Отан соғысы» орденімен, медалдармен марапатталады.

Соғыстан келген соң, Айша есімді қызбен отбасын құрады. Сосын ауылшаруашылық мамандарын даярлайтын Оңтүстік Қазақстан облысындағы Қапланбек техникумына оқуға түседі. Оны 1958 жылы аяқтағаннан кейін, Ақмола облысы, Қорғалжын ауданы, Арықты совхозына бас агроном қызметіне жіберіледі. Сонда жүргенде сол жаққа қонақтап келген Павлодар қаласының бір адамымен кездесіп, одан өз туыстарын сұрастырады. Сол бейтаныс кісі Павлодардан 10 шақырым Тортан деген жерде тұратын Сатыбалдымен немерелес Қибатұлы Бейсекейді білетінін айтады. Содан кейін ол Павлодарға жол тартып, туыстарымен қауышады. Енді ол

туған еліне оралуға бел буып, отбасымен Павлодар облысы, бұрынғы Ермак (қазіргі Ақсу) ауданына қарасты Потанин атындағы совхоздың бір бөлімшесіне көшіп келіп, осы бөлімшенің басқарушысы қызметіне орналасады. Көп ұзамай осы совхоздың бас агрономы болып ауысады. Осы жерде қайтыс болады. Сатыбалды Өкпіннің бейбіт күндегі еңбектері еленіп, бірнеше ордендер мен медалдарға ие болды.

Сатыбалды мен Айшаның отбасында үш қыз тәрбиеленді. Тұңғышы Клара Ақмола қаласындағы медицина институтында оқып жүргенде 21 жасында қайтыс болады. Гүлбарам мен Күлбаршын есімді қыздарынан тараған ұрпақтар Ақсу қаласында тұрады. Сатыбалдының әйелі Айша 2009 жылы дүниеден озды, бейіті Айнакөл (бұрынғы Потанин атындағы совхоздың орталығы) ауылындағы зиратта.

Сеңкібай – Бөкет, Бөжік (Ыбырайым, Биғади), Кенжебек, Молдабек (Шәкей, Қонақ), Мүсейін (Болатай, Оралтай), Құсайын (Бибек), Әлтай (Қайыржан, Қабиден), Опабек (Ұйымшыл, Тыйыштықбай, Айтбай, Ермек).

Дерек. Ыбырайым Бөжікұлы Ұлы Отан соғысында қаза болды. Шөкей мен Қонақтың ұрпақтары Омбы қаласында тұрады.

Шөкей – Еркін (Данияр), Еділ, Есіл, Есен, Хайрулла (Илья).

Қонақ – Марат, Марғат, Хайыр.

Болатай – Қайрат, Серік (Арман, Мәди).

Оралтай – Рашит.

Бибек – Таңат, Нұрлан, Жұмабек.

Қайыржан – Максұт (Әсет), Тілектес (Кенесары).

Қабиден – Мұрат.

Ұйымшыл – Еркін (Дарияр, Дамир), Қасен.

Тыйыштықбай – Максұт (Суат).

Айтбай – Сапар, Мейрам.

Ермек – Арман, Нұрлан, Руслан.

Дерек. Шонтыбай Дәкенұлы баласы Бәйменмен бірге меккеге қажылыққа барғаны турасында Мәшһүр Жүсіп Көпеев өзінің еңбегінде жазған [110, 306—326—337].

Шонтыбай — Жақсыбай (Бибіжан, Бәзікен, Жәмін, Орынтай, Имантай), Жаңабай (т), Нұрман (Бәзіл, Тастыбай), Бәймен (т), Момын (Қапан қыз); бұлардан басқа төрт қыз: Мизам, Қатша, Айша, Тоғым.

Дерек. Жақсыбайдың балаларының туған жылдары: Бибіжан қыз (1881—1965 жж.), Бәзікен (1895 ж.т.), Жәмін (1898 ж.т.), Орынтай қыз (1901—1971 жж.), Имантай (1904—1942 жж.).

Жақсыбайдың әйелі Жәнипа Жолдықызы (Жәдігер тегі) — суырып салма ақын Жүнісбек Жолдиновтың апасы, Нұрман Шойтыбайұлы, Жәмін Жақсыбайұлы,

Бәзіл Нұрманұлы 1914—1917 жж. Екібастұз көмір бассейніндегі шахтада жұмыс істеді.

Жәмін — Ермек (т), Зейпін қыз және Мәкіш (т). Зейпін (1928—2015 жж.) және оның Бақыт, Арыстанбек, Асылбек, Болат, Қарлығаш, Жібек деген балалары Екібастұз қаласында тұрады.

1915 жылдың наурыз — сәуір айларында Екібастұздың шахтасы мен мырыш зауытында жұмыс істейтін біраз жұмысшылар ереуілге қатысқаны және басқадай жасаған әрекеттері үшін жұмыстан шығарылады. Солардың ішінде Жәмін Жақсыбайұлы да бар. Оған күнделікті жалақыны 1 рубльге дейін өсіруді талап еткені үшін айып тағылып, 1915 жылдың 3-ші сәуір күні жұмыстан шығарылады [108, 217—221], [109, 113].

Бәймен Шонтыбайұлы диуана болған, үйленбеген, ол Айдабол руындағы Қарақозының ұрпағы Қасым ишанның үйінде қайтыс болған. Бәймен диуана туралы 1884 жылы Павлодарда туған орыстың жазушысы А. С. Сорокинның «Степные рассказы» деген шығармасында жазылған және

мұнда Бәйменнің фотосуреті де басылған [111, 155—159] және 2008 жылы Павлодарда шыққан Баянаула перзенттері» (бас редакторы А. Нұхұлы) атты кітаптың бетінде басылған [112, 527].

Бәзікен – (т).

Орынтай – Сақым қыз және оның балалары Екібастұз қаласында тұрады.

Имантай – Рақыш, Рақымтай, Күлзира қыз, Серік (Ермек, Ғалия, Ерік), Ертісбай (Марат, Дария), Ахметжан (Мұрат, Меруерт). Рақыш, Рақымтай, Күлзира 1932 жылы ашаршылық кезде Қарағанды қаласында қайтыс болады.

Жаксыбайдың (Малкелді тегі) шөберелері
(солдан оңға қарай): Мұрат, Марат, Ермек, Ерік Қорғантастағы
бабасының зираты басында. 19.07.2001 ж.

Дерек. Ертісбай Имантайұлы (1937—2015 жж.) – көмір өнеркәсібінің ардагері, Екібастұз көмір разрездерінде экскаватор-машинист болып жұмыс істеген; «Почетный механизатор Угольной промышленности СССР», «Почетный донор СССР» белгілерімен марапатталған.

Ермек – Гүлжан (Айша).

Ғалия – Раушан, Гауһар, Інкәр.

Ерік – Айжан, Айша, Даниал.

Марат – Нұрлан (1989 ж. 4, 5 жасында опат болды), Лаура, Әделия, Аяна.

Дария – Айгерім.

Мұрат – Куаныш (Елжас), Қуат, Қайсар, Имантай, Аяжан.

Дерек. Меруерт Ахметжанқызы – филология ғылымдарының кандидаты, Астана қаласында тұрады.

Бәзіл – (т).

Тастыбай – Мәкен қыз, Қабдолла (т), Орал (Мұрат, Әлия, Серік), Оразалы (т), Баян (т).

Дерек. Жаксыбайдың қарындастары: Айша, Қатша, Мизам, Тоғым (Дұржан қожа Байшотұлының әйелі). Айшаның күйеуі – Тұяқбай (Ақша тегі), оның қызы Қамканың күйеуі – Бәсібек (Ақша тегі). Қатша мен Мизамның күйеулері – Тәтей мен Ысқақ (екеуі де Жәдігер тегі). Тоғымның қызы – Үміт (Жаксыбайұлы Имантайдың әйелі). Дұржан қожаның арғы атасы Смағұл қожа – Баянаула мен Ақкөл-Жайылма өңірлеріне кеңінен белгілі Исабек ишанның (1792—1871 жж.) туған ағасы. Дұржан қожаның туған інісі – Баспақ қожа. Белгілі әнші, Қазақстан Республикасына еңбегі сіңген кайраткер Баспакова Жәмила – Баспақ қожаның ұрпағы.

Үміт анамыз 1907 жылы Баянаула өңірінде дүниеге келіп, 1981 жылы Екібастұз қаласында қайтыс болды.

Жаксыбаева Дұржанқызы Үміт анамыздың арғы ата-бабалары:

Сауд Арабиясындағы күрәйіш тайпасының перзенті Хашимның баласы Әбділ Муталибтің балалары: Абдуллах пен Әбу Талиб. Абдуллахтың баласы Мұхаммед (с.ғ.с.) пайғамбар. Әбу Талибтың баласы Хазіреті Әли (598 – 25.01.661).

Хазіреті Әли (қазақша – Әлі) Алланың ұлы елшісі Мұхаммед (с.ғ.с.) пайғамбардың немере інісі болуымен қатар Фатимаға үйленген күйеу баласы да. Хазіреті Әлі ислам әлемінде әділетті төрт халифаның (656—661) соңғысы болған. Ол сунниттік дүниетанымда Алла елшісінің сенімді серігі (сахиб) болған.

Хазіреті Әлі Фатимадан басқа Йамана (қазіргі Йемен Республикасы) патшасы Жаффар ибн Қайстың қызы Энәпияға үйленеді. Бұл әйелден Мұхаммед есімді ұл туады. Кейін ол күллі мұсылман дүниесіне имам Мұхаммед ибн Әли әл-Ханафия немесе Мұхаммед-Ханафия деген атпен мәшһүр болады.

Хазіреті Әлі мен Қайсақызы Энәпиядан өрбіген ұрпақтар:

1. Мұхаммед – Ханафия. 2. Абд ул-Фаттах. 3. Абд ул-Жаббар. 4. Абд ул-Қаххар. 5. Абд ар – Рахман. 6. Абд ул-Жалил баб (Хорасан Ата). 7. Ибраһим сопы. 8. Михайл сопы. 9. Исафил сопы. 10. Исмайл сопы. 11. Айна сопы. 12. Мұхаммед сопы. 13. Бадір Ата. 14. Көбіндік Ата. 15. Ибраһим Ата. 16. Исмайл Ата. 17. Исхақ баб. 18. Абдул Қасым қожа. 19. Сайд Ахмет қожа. 20. Сайфидди қожа. 21. Шамсуддин қожа. 22. Пірзада қожа. 23. Жалаладдин қожа. 24. Исмайл қожа. 27. Фақыр қожа. 28. Ислам қожа. 29. Забид қожа. 30. Мәді қожа (лақап аты Диуана). 31. Қылыш қожа. 32. Кәлен қожа. 33. Әуез (Акку) ишан. 34. Бағдат ишан. 35. Досым қожа. 36. **Мұрат** ишан.

Мұрат ишан қазіргі Қазақстан Республикасы Павлодар облысындағы Баянаула өңірінде Малдыбайқызы Маржанға үйленеді. Осы екеуінен Сүлеймен, Мұхаммеднияз, **Смағұл**, Исабек атты төрт ұл дүниеге келеді. Исабек ишан (1792—1871) кесенесі қазіргі Павлодар облысының Аккол-Жайылма жеріндегі Қылдыкөлден алыс емес.

37. Смағұл қожа. 38. Нәубат қожа. 39. Байшот қожа. 40. Дүржан қожа. 41. Үміт (1907—1980). Сонымен, Үміт анамыз – Әзірет Әлінің 42-ші буындағы ұрпағы.

Әзірет Әлі ұрпақтарының тізімі төмендегі кітаптан алынды: Сейт – Омар Саттарұлы. Қожалар шежіресі. Алматы, 2016 жыл. 273, 276—278, 391 беттер.

Қазіргі ғалымдардың айтуынша, «100 жылда үш ұрпақ ауысады» деп есептегенде Үміт анамыз Әзірет Әлінің төмендегідей сандағы ұрпағы боп шығады:

$$X = \frac{(1980 - 598) \cdot 3}{100} = 41,5$$

мұндағы: 1980 – Үміт анамыздың өмірден өткен жылы;

598 – Хазіреті Әлінің өмірге келген жылы;

3 – 100 жылда ауысатын ұрпақтардың саны.

Дегенмен, арифметикалық есеп бойынша шыққан 41,5 саны нақты шежіреден алынған 42 санымен дәлме-дәл үйлесімді келеді деуге болады. 14 ғасырға жуық уақыт аралығында (1980 – 598) арифметикалық есеп бойынша 41,5 боп шыққан ұрпақ санын қателік деуге болмайды. Өйткені, шындығына келсек, бұл есеп Сейт – Омар Саттарұлының 2016 жылы Алматыда жарық көрген «Қожалар шежіресі» атты кітабының 273, 276—278, 391 беттерінде жазылған Қожалар шежіресінің өте дұрыстығын көрсетеді.

P.S. Құл Қожа Ахмет Йассауи (қазақша: Әзірет Сұлтан) – Хазірет Әлі мен Әнәпияның жетінші буындағы Ибраһим сопының ұрпағы боп саналады.

Жақсыбай (1856—1929), Нұрман, Момын Шонтыбай ұлдары мен Ысқақ Жауынбайұлы қазіргі Баянауыл ауданына қарасты Жаяу Мұса ауылының оңтүстігінде 21 шақырым қашықтықтағы Қорғантас деген жерде бірге тұрған [43, 110—111]. Бұл жерде төрт үйдің орны әлі де бар. Жақсыбай осы жер-

де дүниеден өткен. Басына бүгінгі ұрпақтары ескерткіш тас орнатқан.

1927 жылы Мәшһүр-Жүсіп Көпеев осы кітап авторының атасы Жақсыбайдың үйіне келіп түстенеді. Сонда Жақсыбай үйден аттанғалы тұрған Мәшһүр-Жүсіпке: «Мәшеке, менің келінім аздап сырқаттанып жүр, соған бір дұғалық жазып берсеңіз», – дегенде, Мәшекең сыртқы киімінен бір түймесін киып алып: «Мына түймені келін бойына тағып алсын», – дейді. Сол түймені камзолына тағып алған менің анам Үміт сырқатынан тез айығып кетіпті.

Байкелді – Кенжекара (Дүржан, Мұратай, Дүйсен), Байкара (Естімес), Әлмен (Бекжасар, Көпжасар, Мынжасар, Жүзжасар, Ізбасар, Нұрбасар), Қойкара (Бектас, Бекжан), Жаманкара (Қашар), Токбура (Кенесбай, Сары, Әлімен), Шымыр (Қилыбай, Арық, Қойлыбай), Майма (Жарылғап, Сүйінбай, Жүнісбай, Жантемір), Тойкара (Еділбай, Сүгірбай).

Дүржан – Мәжім (Ақтайша, Қаратайша, Толымхан), Қасен.

Толымхан – Алтынбек, Дәулет.

Мұратай – Есенбек (Қали, Зында, Көшім), Тұрдыбек (Тұрсын), Қоржынбек (Аман, Қиба), Аманжол (Байкен, Құрман, Руслан).

Зында – Максұт.

Көшім – Қазыбек, Кенжебек.

Дүйсен – Телжан (Әбу, Әбіләйіс), Алашбай (Жұмабай), Сандыбай, Мыңғыш.

Жұмабай – Қазыбек (Өмірбек, Нұрлан), Жәнібек (Нұрлан), Марат (Рүстем).

Естімес – Бүкі (Үркімбай, Дәкеш, Омар).

Үркімбай – Нұрман (Қасен, Қасым, Бәшен), Балтабай (Тұрсынбай).

Қасен – Ошақ (Қанат).

Қанат – Дәурен.

Тұрсынбай – Серікболды (Руслан, Асылбек).

Дәкеш – Айдар.

Омар – Айтжан (Қабыл).

Қабыл – Төлеутай, Көркембай, Нұрдос, Ақан.

Бәшен – Тактан (Қайыркелді, Қайрат), Төлеутай (Сатыбалды), Тоқтамыс.

Қайрат – Ерлан.

Сатыбалды – Сағындық.

Бекжасар – Әжмағанбет (Дәртай, Турабай).

Дәртай – Ермек (Данат), Төлеген (Талғат), Сансызбай, Баянбек (Алтынбек), Қуат, Қанат.

Турабай – Мүслім (Дәурен), Марат.

Көлжасар – Бәтима (Іңірбай).

Мынжасар – Исатай (Идан), Амантай (Ережеп).

Идан – Құлжан (Марат).

Жүзжасар – Өміш (Төлеу).

Төлеу – Жүрсесбай, Айтбай, Елубай, Орынбай, Боранбай, Ботабай.

Ізбасар – Белгібай (Бұзауке).

Бұзауке әнші, акын болған.

Бұзауке – Балта (Талған), Қарабай, Жұбай, Малшыбай, Қорғанбай.

Нұрбасар – Бордай қыз (Кәмали).

Бекжан Қойқараұлы – Төлепберген (Әбділда, Жұмаділда, Туғанбай).

Әбділда – Көбен (Әділ, Қабыл, Ербол).

Әділ – Арнұр.

Қабыл – Рақым.

Жұмаділда – Жұман (Бауыржан, Серік).

Бауыржан – Азат, Мейрам.

Туғанбай – Еркін (Төлеген), Ержан.

Дерек. Әбділдаұлы Көбен (1930—2004 жж.) – Екібастұз қаласының құрметті азаматы. Алматы жоғары партия мекте-

бін 1964 жылы бітірген. 1954—1957 жж. Павлодар облыстық комсомол комитетінде нұсқаушы болды. Көбесі ағай өмірінің соңғы күндеріне дейін Екібастұз қаласында еңбек етті. Осы жылдары ол қалалық партия комитетінде өндіріс бөлімінің меңгерушісі, «Южный» разрезінің партком хатшысы, Екібастұз теміржол торабының партком хатшысы қызметін атқарды. «Құрмет Белгісі» орденінің иегері.

Жұмаділдаұлы Жұман (1935 ж.) — Қазақ КСР-нің еңбек сіңірген экономисі. 1958 жылы Семейдің қаржы техникумын, Алматы халық шаруашылығы институтын (1964 ж.) бітірген.

1958—1965 жж. Екібастұз қалалық қаржы бөлімінде бас инспектор болып қызмет істеді. Содан кейін Екібастұз қалалық қаржы бөлімінің меңгерушісі, Екібастұз қалалық атқару комитеті төрағасының орынбасары болды. 1990—1997 жж. Екібастұз қалалық салық комитетін басқарды.

Дерек. Байкелдіұлы Жаманқара – жауырыны жерге тимеген балуан. 64 жастағы Шоң би Қуандықтың Тоқа руынан тарайтын Қорысбай байдың асына балуанға түсіруге Жаманқараны, ақындар айтысына салуға Орманшыдан шыққан Сақау ақынды ертіп барады. Сонда Шоң бидің балуаны шығып, ақыны жеңіп мерейі үстем болады [103, 209].

Кенебай – Ақбай (Қожахмет).

Қожахмет – Тілепбек (Балташ, Ағмар, Қаныш, Марат).

Балташ – Ермек, Талғат (Диас).

Ағмар – Болат. Марат – Ернар.

Дерек. Тілепбекұлы Балташ (1945—2006 жж.) Омск облысына қарасты Мариянов ауданының Құлансу ауылында дүниеге келген. Қарағанды политехникалық институтының автомеханика факультетін бітірген. Балташ студент кезінде қаладағы кеншілердің мәдениет сарайында қазақ және ағылшын тілдерінде ән айтып, «әнші жігіт» атанып, ел көзіне түседі.

Балташ Қарағанды қаласындағы Ленин аудандық атқару комитетінің төрағасы; 1992 жылдың ақпанынан 1994 жылға дейін Ленин ауданы әкімінің орынбасары болды. Өмірінің соңғы күндеріне дейін Қарағанды облыстық экология және биоресурстар комитетін басқарды.

Сары – Қабылан (Қасен), Үкіш, Уәйіс, Ақтан (Нығман, Мұсан), Әбіш (Рақым, Әбдікұл), Қоқыш (Кәмәли), Тұтқыш (Бақа, Төрке).

Мұсан – Тұрсынбай (Асылбек).

Рақым – Рамазан (Асқар), Сәрсенбай (Қазыбек).

Дерек. Рақымұлы Сәрсенбай Әбішев (1940 ж.) – КСРО көмір өнеркәсібінің құрметті механизаторы (1985 ж.). 1960—2007 жж. Екібастұздағы «Западный» және «Богатырь» көмір разрездерінде бұрғылау станогының машинисі, экскаватор машинисінің көмекшісі, роторлы экскаватордың машинисі болып еңбек етті. «Шахтерская слава» белгісінің үш бірдей дәрежесінің иегері, III және II дәрежелі «Орден трудовой славы» ордендерімен, КСРО медальдарымен марапатталған.

Қазыбек – Құсайын.

Әбдікұл – Қабылда (т), Бәкіжан (Тілеген).

Кәмәли – Малғаждар, Қалижан, Ахметжан (бұл үшеуі Омскіде тұрады).

Бақа – Рапық.

Арық Шымырұлы – Сәрсенбай (Исекей, Кенже).

Исекей – Пішенбай (Бақытжан, Асқар, Марат, Мұрат), Таңат, Қанатбай (Қанағат), Балқыбай (Нұрлан, Ерулан, Жасұлан, Ербол), Кенже (Жұмаш, Серік).

Жұмаш – Қажымұрат, Жанайдар.

Сүйінбай – Бейсенбай (Құлжан, Айтжан).

Құлжан – Біләл (Айтмағанбет).

Жүнісбай – Қуаныш (Бәсібек, Солтанбек, Түсіпбек, Қасым).

Солтанбек – Максұт.

Түсіпбек – Тәукенбай.

Жантемір – Дүйсенбай (Тапыр), Әбен (Көпір), Шухай (Таку).

Көпір – Рақымжан, Тиыштықбай.

Таку – Балташ (Нұрлан, Ерлан, Әділет).

Жылкелді – Байтілес (Бәйбішіден: Едіге би, Еламан, Жолан, Сарт, Шадай, Баймұрын қажы; тоқалдан: Тыйту, Бөлеген, Мейірман, Көсеген, Жақыбай, Байты); Жантілес (Қабанбай, Шалқарбай, Бөлтей, Көшембай, Аманбай).

Едіге би – Жайық (Ыбырай, Боқат, Әбдікер), Мырзабай (Қалдыбай, Наурызбай, Оразбай), Қысырбай (Әбжан, Әуез, Аждар), Будан (Ахмет, Меңеш, Мақажан, Түсіпбек), Керімсал (Қожағұл), Маймақбай (Итжан).

Дерек. Едіге Байтілесұлы XVIII ғасырдың аяғында Баянаула өңіріндегі Белағаш деген жерде туып, сол жерде XIX ғасырдың бірінші жартысында қайтыс болған. Едіге би халық үшін қызмет еткен, Баянауыл округіне белгілі шешен адам, әрі көп жылқы біткен ірі бай да болған. Едігенің басына балшыққа жылқының қылы мен қойдың жүнін қосып илеп, биіктігі 4 метрге жуық салынған тамның бүгінде жұрнағы бар. Осы тамда өзінің ұрпағы Бопының мүрдесі де жатыр. Бұл там қазіргі Белағаш ауылының күншығысында жарты шақырымдай жерде орналасқан.

Белағаш ауылынан күнбатысқа қарай 2 шақырым қашықтықтағы биіктігі 760 метр тау күні бүгінге дейін «Едіге тауы» деп аталады.

Боқат – Сағидолла.

Әбдікер – Мұқыш (Егінбай).

Егінбай – Серік (Мейрам), Берік, Бораш, Амантай, Сәрсенбай, Дүйсен, Сағидолла.

Қалдыбай – Әбілда, Накас (Кенжебай, Дәрібай).

Кенжебай – Дүйсенбай (Сәрсенбай).
 Дәрібай – Мұқан (Қазыбек, Арман).
 Наурызбай – Манай (Хамза).
 Хамза – Сағидолла (Омбыда тұрады).
 Оразбай – Смағұл (Төкен).
 Әуез – Балтабай.

Аждар – Жанатай (Құдайберген).
 Құдайберген – Елгелді, Жангелді.

Баянауыл болыстығының № 9 әкімшілік ауылында 1910 жылы тұрған Малкелді және Жылкелді ұрпақтары туралы деректер 2-кестеде көрсетілген [71, 122].

1910 жылы № 9 әкімшілік ауылда мекендеген
 Малкелді және Жылкелді ұрпақтары

2-кесте

Шаруашылық ауылдардың рет саны	Ауылдағы ең жасы үлкен аксақалдың аты-жөні	Ауыл орналасқан жердің атауы	Ауылдағы отбасы (түтін) саны
1	Ағымбай Аязбайұлы	Керегетас	10
2	Ещан Қалыбайұлы	Қаражал	13
3	Манай Наурызбайұлы	Сарышоқы	2
4	Менеш Буданұлы	Дағара	8
5	Бек Мақтайұлы	Қаракөз	11
6	Жанпейіс Сағындықұлы	Ақтасты	1
7	Бағаналы Байболұлы	Қорғантас	5
8	Жартыбай Нығманұлы	Ақшоқы	6
9	Ауысбай Байтоқаұлы	Қарашоқы	5
10	Ақмер Баймұрынұлы	Қарашоқы	11
		Барлығы	72

Осы кестедегі № 7 шаруашылық ауылда 5 түтін (отбасы) көрсетілген. Олар мына адамдар: Бағаналы Байболұлы, Жаксыбай Шонтыбайұлы³⁵, Нұрман Шонтыбайұлы, Ысқақ Жауынбайұлы, Қибат Күржіманұлы.

Ахмет – Бейсекей (Алпысбай), Бәстеми (Хайрулла, Сәбит, Қанат).

Алпысбай – Қанат (Едіге).

Хайрулла – (т).

Сәбит – Ерлан.

Қанат Бәстемиұлы – (т).

Меңеш – Ертай (Амангелді, Аманжол, Рамазан), Жанатай.

Макажан – Рақымжан.

Түсіпбек – Бексейіт (Алпысбай).

Алпысбай – Әмір, Дүйсекей (Ахметжан).

Ахметжан – Темірболат.

Қожағұл – Машрап (Зында), Мұқыш, Сыздық, Әліп.

Зында – Мұрат.

Итжан – Алпан (Ертай, Сартай, Нартай).

Нартай – Едіге, Ернат.

Еламан – Аксейіт (Нығыман), Бақтай (Оразбай).

Нығыман – Жартыбай, Жакия (Ахат), Пішенбай (т).

Ахат – Мақсат.

Оразбай – Баймұқан (Әлкен), Мұқыш (Қалкен).

Әлкен – Айдын.

Қалкен – Ерболат (Мадияр, Данияр), Ерсін, Болатбек, Бейсенбай.

Жолан – Байтоқа (Әбілда, Қапар, Ауысбай), Жантоқа (Майкен), Жекен (Кәріш), Бейсенбай (Дүйсекей, Пішенбай).

Әбілда – Сейфулла (Ерлан, Ержан, Қымбатбек), Қасым.

Ерлан – Темірлан.

Ержан – Олжас.

³⁵ Жаксыбай Шонтыбайұлы – осы кітап авторының атасы.

Майкен – Шайкен (Қабидолла, Оразалы, Сағидолла),
Зейнолла (Оразғали), Хамит (Қуаныш), Хайрулла.

Оразғали – Егінбай, Ораз, Бейбіт, Мерғали.

Қуаныш – Азамат.

Жскен – Қатпа (Кәріш).

Кәріш – Алдан, Төлеу (Зейнолла).

Зейнолла – Дархан, Марғұлан.

Сарт – Мыңтай (Жансейіт, Бексейіт), Бопы (Әбен, Қожамсейіт), Жәнгі (Ораз, Байсейіт), Тәші (Құлсейіт), Бекі (Мырзасейіт, Қасым, Мұхамедия, Молдаби).

Дерек. Сартұлы Бопының қарындасының күйеуі Әбіжан өлгенде Мәшһүр-Жүсіп Көпеев Бопының қарындасына 48 жолдан тұратын жоқтау өлең шығарып береді [21, 32–33].

Бексейіт – Әмір (Айтжан), Қуаныш, Мүсілім, Әбдірахман, Жүніс, Дайыр.

Қожамсейіт – Омар (Мағзұм, Кәрібай), Әбікен (Мұстафа, Мұсабай), Оспан, Қапызғали.

Мағзұм – Мейрам (Балтабай), Рамазан (Бүркітбай, Наурызхан), Рахметолла (Олжас), Рақымберді.

Дерек. Мағзұмұлы Рамазан (1966 ж.) – әнші, 1986 жылдан бері Екібастұз каласында асаба өнерімен айналысады.

Кәрібай – Әміртай, Азамат.

Мұстафа – Мұса, Иса.

Мұсабай – Жанат, Марат, Данат.

Ораз – Мұқан, Қанат, Иса.

Байсейіт – Қокан (Серікбай), Құсайын, Қасен.

Құлсейіт – Жақып (т), Жансейіт (Жақан).

Мырзасейіт – Молдаби (Қайыржан), Молдақаш (Әміржан, Қайыркелді, Амангелді, Жаңабай).

Қайыржан – Марат, Жанат, Қанат.

Әміржан – Бейбіт (Әнуарбек), Бауыржан.

Амангелді – Нұрмұхамед.

Жаңабай – Данияр, Нури.

3-кесте

1854 жылы Баянауыл сыртқы округі Құлеке-Қаржас болысына қарасты Байболат ұрпақтары тұратын ауылда колледжік хатшы Котельников жүргізген жан мен мал санағының қорытындысы [52, 29]

Реттік саны	Натуральды салық төлейтін адамдар	Малдар саны, бас		
		жылқы	сиыр	қой
1	Сартынбай Қашқынбайұлы	40	5	180
2	Едіге Байтілесұлы	825	15	450
3	Шадай Байтілесұлы	31	5	150
4	Сарт Байтілесұлы	16	5	71
5	Жұман Байтілесұлы	17	2	60
6	Еламан Байтілесұлы	65	4	150
7	Тыйту Байтілесұлы	17	4	130
8	Бөлеген Байтілесұлы	4	5	50
9	Мейірман Байтілесұлы	35	6	136
10	Көшембай Жантілесұлы	-	1	-
11	Бөлтей Жантілесұлы	-	2	-
12	Шалқарбай Жантілесұлы	-	4	-
13	Қабанбай Жантілесұлы	-	4	-
14	Аманбай Жантілесұлы	-	5	-
15	Қилыбай Шымырұлы	2	3	-
16	Арық Шымырұлы	-	4	-
17	Естемес Байғараұлы	70	5	86
18	Олақ Байкожаұлы	7	13	11
19	Аязбай Баубекұлы	2	3	-
20	Еділбай Тойғараұлы	31	6	154
21	Сүгірбай Тойғараұлы	-	2	20
22	Сары Токбураұлы	40	2	10
23	Қаблан Сарыұлы	10	3	-

24	Кенебай Токбураұлы	28	2	-
25	Шопан Нокайұлы	300	2	314
26	Әлімен Токбураұлы	109	2	200
27	Қаржау Нұралыұлы	-	3	-
28	Алпысбай Иленұлы	-	1	5
29	Жаяубай Құрмантайұлы	1	3	-
30	Бектас Қойғараұлы	2	3	-
31	Бекжан Қойғараұлы	45	5	400
32	Сәрсен Қашкынбайұлы	1	2	-
33	Беркімбай Токтыбайұлы	1	3	-
34	Құлбай Малкелдіұлы	-	2	-
35	Байбол Есенбайұлы	-	2	-
36	Болымсақ Есенбайұлы	1	2	4
37	Дәкек Есенбайұлы	-	2	-
38	Қарамырза Есенбайұлы	1	2	-
39	Майма Байкелдіұлы	140	4	160
40	Жарылғап Маймаұлы	5	1	5
41	Сүйінбай Маймаұлы	1	1	15
42	Еркебұлан Бәйтенұлы	1	2	16
43	Есқара Бәйтенұлы	3	4	250
44	Мұса Досқараұлы	-	2	-
45	Қашар Жаманқараұлы	-	-	-
46	Мыңбай Кенжеұлы	1	3	15
47	Жаулыбай Қожамжарұлы	2	2	5
48	Шыныбай Итқараұлы	2	2	40
49	Қойлыбай Шымырұлы	1	2	-
50	Жұрынбай Байбөріұлы	-	2	-
51	Қоянбай Жәнтейұлы	-	2	-
52	Әуелбай Малбағарұлы	-	-	-

53	Тілеуқабыл Бостанұлы	-	1	-
	Барлығы	1857	172	3087

1854 жылы Байболат ұрпақтары тұратын ауылда патша үкіметінің жүргізген статистикалық есептің қорытындысы 3-кестеде берілген.

Бұл құжатқа мөр басып, таңба салғандар: Құлеке-Қаржас болысының басқарушысы Мұстафа Шорманов, ауыл старшыны Сартынбай Қашқынбаев, старшын Жәңке Едігеұлы, би Сәтбай Шұжықұлы, 11 маусым 1854 жыл.

Шадай – Сағындық қажы (Әбілқас, Жанпейіс, Әбдірахман), Еңсебай (Дүйсенбай), Тайкүзет.

Әбілқас – Көкен қыз.

Жанпейіс – Ақыш, Әпсалық (Әпсамат), Ыбырай (Нұролла).

Нұролла – Асылбек, Қаһарман (Ризабек, Руслан).

Әбдірахман (Қаратай), Смағұл (Ғизатолла).

Ғизатолла – Мейрам (Мәмбет, Бейбіт, Аян, Рамазан), Талғат (Әсет, Азамат, Асхат, Аяз, Әрсен), Талап, Мақсұт (Әділ).

Дүйсенбай – Қабылда (Қабдыл)

Қабдыл – Ермекбай (Рунар, Санжар, Ернар), Серікбай (Ілияс, Ербол), Берікбай (Мадияр, Бақтияр).

Баймұрын қажы – Акмер (Жәкен).

Жәкен – Мүбәрак (Рашит, Данияр).

Рашит – Ілияс, Әнуар, Санжар.

Данияр – Олжас, Нұржас.

Дерек. Мүбәрак Жәкенұлы Акмеров (1945 ж.) академик Сәтбаев атындағы Қазақ ұлттық техникалық университетінің автоматика және есептеу техникасы факультетін бітіреді (1968 ж.). 1968—1975 жж. «Қарағандауголь» өндірістік бірлестігінде инженерлік қызметтерді атқарды. 1992 жылдан бері ол «Қарағандаресурсы» акционерлік қоғамының Бас директоры болып қызмет істейді.

Тыйту – Жүсіп, Баймырза (Бөкет).

Шалқарбай – Қүсеген (Токмағамбет).

Бөлтей – Жақыбай (Жортық, Қойман, Өскебай). Өскебай – Мәті.

Көшембай – Дәкібай, Жұман (Дәуіт).

Сұлтанкелді – (т).

4-кестеде Дәулет ұрпақтары тұратын № 2 әкімшілік ауылда патша үкіметі жүргізген статистикалық санақтың қорытындылары берілген.

4-кесте

Баянауыл болыстығындағы № 2 әкімшілік ауылдың 1897 жылғы статистикалық мәліметтері [71, 110—117]

Ауылдардың рет саны	Ауылдағы ең жасы үлкен ақсақалдың аты-жөні	Ауыл орналасқан жердің атауы	Ауылда тұратын Қаржас аталары	Ауылдағы отбасы (түтіні) саны	Ауылда тұратын адамдардың саны	Ауылдағы малдардың саны			
						Жылқылар мен құлындар	Сиырлар мен бұзаулар	Қойлар, ешкілер (лақ, қозыларымен бірге)	Түйелер (бота-ларымен бірге)
1	Бактыбай Бәкіұлы	Найзақара	Ақша	2	14				
2	Тастанбек Осырақұлы	Егіз соры	Жиенәлі	7	54				
3	Балтабай Мейірманұлы	Ұлқара	Жиенәлі	3	26				
4	Ырымбай Тоқайұлы	Бұланбай	Жиенәлі	7	52				
5	Жақын Бактыбайұлы	Терек	Жиенәлі	3	15				
6	Мұса Досқараұлы	Майра	Байболат	10	42	23	65	143	-
7	Өміртай Еркебұланұлы	Тасшоқы	Байболат	5	23	60	55	240	4
8	Орынбай Жарбұлұлы	Қосарал	Жиенәлі	4	28				

9	Әлдебек Жарылғапұлы	Жарболы	Жиенәлі	6	35				
10	Дүйсенбай Жомартұлы	Обалы-Сары	Жиенәлі	4	28				
11	Алтыбай Ортамбайұлы	Әуес-Жаныс	Жиенәлі	9	51				
12	Молдабай Сартымбайұлы	Қостал	Байболат	3	28	25	36	76	1
13	Шеге Болымсақұлы	Сары шоқы	Байболат	4	31	37	25	162	3
14	Сәрсен Қашкынбайұлы	Белағаш	Байболат	6	41	50	56	335	2
15	Дөрбеуіл Қашкынбайұлы	Қара-Адыр	Байболат	8	53	120	57	446	10
16	Наурызбай Мырзабайұлы	Ақши	Байболат	7	36	153	52	290	8
17	Тонғынбай Аязбайұлы	Керегетас	Байболат	8	58	104	54	661	6
18	Мысықбай Қабанбайұлы	Қаражал	Байболат	8	40	25	48	240	-
19	Қожағұл Керімсалұлы	Сары шоқы	Байболат	2	15	36	24	149	2
20	Ахмет Буданұлы	Дағара	Байболат	7	40	97	59	334	13
21	Бек Мактайұлы	Қарагөз	Байболат	11	58	415	66	353	13
22	Ыскак Жауынбайұлы ³⁶⁾	Қорғантас	Байболат	4	24	11	28	107	5
23	Жартыбай Аксейітұлы	Ақ шоқы	Байболат	6	39	59	30	169	-
24	Ауысбай Байтоқаұлы	Қара шоқы	Байболат	4	28	29	29	64	2
25	Жүсіп Титуұлы	Қара шоқы	Байболат	11	62	203	52	493	5
26	Бейсенбай Жиенбекұлы	Төретүскен	Байболат	2	16	24	13	21	1
27	Қуандық Мөнекұлы	Дулығалы	Жиенәлі	6	35				
28	Ақтан Сарыұлы	Шаншар кемер	Байболат	6	28	31	42	263	3

29	Дүйсе Ескараұлы	Ақ шоқы	Байболат	8	43	84	49	472	1
30	Қожан Бегенұлы	Шоңқал	Жиенәлі	3	23				
31	Мыңжасар Әлменұлы	Шаншар кемер	Байболат	14	75	294	157	760	23
32	Жантемір Маймаұлы	Қарашат	Байболат	8	49	29	56	98	-
33	Тынжан Сүгірбайұлы	Тасшаңырақ	Байболат	10	51	62	76	367	2
34	Бөке Естемесұлы	Сары адыр	Байболат	13	69	109	71	646	5
			Барлығы	219	1310	2080	1200	6689	109

Қаржас... Малкелді тегі Шонтыбай Қажының ұрпақтары.
Солдан оңға қарай: Серік Оралұлы, Ерік Серікұлы, Мұрат Ахат
(Ахметжан) ұлы, Серік Имантайұлы, Орал Тастыбайұлы.

³⁰ Осы шаруашылық ауылда тұратын үй иелері: Ысқақ Жауынбайұлы, Жақсыбай Шонтыбайұлы, (осы кітап авторының атасы), Нұрман Шонтыбайұлы, Момын Шонтыбайұлы.

Үмбет – Базар (Әлдеберлі, Жайнақ).

Әлдеберлі – Айдар (Құдас, Маң, Шибас, Кеме, Тоқай),
Боранбай (Жанай, Қонай, Боқандық, Мәме, Дүбір).

Құдас – Есенқұл (Бижан, Бекжан).

Бижан – Әріп, Әбуғали, Нұрғали (Мирас, Төкітай, Мұраттай, Абзал).

Бекжан – Мұқан, Жұмабек, Қасен.

Маң – Төлеубек (Құсайын, Әрін, Үсейін, Әдеш, Мұхитден).

Құсайын – Мәшен.

Әрін – Пәсеп, Әділхан.

Үсейін – Бағдат, Майра. Әдеш – (т).

Мұхитден – Танкен, Азамат, Құдайберген.

Шибас – Айнабек (Сүлеймен, Орындық, Хамит, Сәбит).

Сүлеймен – Меркен (Серғали), Жетен (Сапар, Марат, Талғат).

Сәбит – Мәтай (Еркали, Жиенқали), Мүнкен (Нұркен, Нұрбол).

Кеме – Әбикұл, Бибігүл.

Тоқай – Әбсат (Жұмажан), Әшірбек (Ақтай).

Жұмажан – Бақи, Қабыкен, Сапи, Дәурен, Шолпан қыз.

Жанай – Мақым (Қожантай, Жұмаш, Бәкіш, Бейсенбай), Жалбақ (Әбіш, Байжұман, Жүніс), Түсіп (Басқақбай, Піспекбай, Торсықбай, Рақымтай), Сәтжан, Жамантай.

Қонай – Жансақбай (Бәкіш, Пұсырман, Нұрмұқан), Байсақбай (Сағындық).

Бәкіш – Әбдікәрім.

Пұсырман – Қали, Сембай.

Нұрмұқан – Қайыр (Төлеген, Көбеген, Ғабит, Сәбит, Мұрат).

Төлеген – Дәурен. Көбеген – Ернұр.

Сәбит – Боранбай.

Сағындық – Совет (балалары Қарағанды облысы Бұқар жырау ауданындағы Акбел ауылында тұрады).

Бокандық – Жәшен (Елубай, Серікбай, Шахмет), Бәшігүл (Тілеуберген, Сыздық), Нөкер (Құсайын, Белгібай).

Елубай – Маймақ.

Серікбай – Төлеу (Сапар, Рапық).

Шахмет – Күлбарам.

Дүбір – Елеусіз (Барлыбай, Қали).

Барлыбай – Ескендір (Серік, Төкіш, Сәкен, Асқар).

Қали – Сағынбек.

Мәме – Жүрер (Жұмабай, Бейсенбай), Арықпан (Жұматай, Жұмат, Олжабай), Артықбай (Сәрсенбай, Әмір, Темірғали, Омар, Бәкір).

Жұмабай – Жәнібек, Рақымбек, Сәтбек, Тәшімбек, Әли, Кенжебай (Сағынтай, Маралбек).

Сәрсенбай – Оспан, Садық.

Әмір – Төлеутай (Төкен).

Төкен – Қазыбек, Жәнібек, Жұмабек.

Темірғали – Тұрлыбек (Нұрбек), Абай (Ерсін, Бейбіт).

Омар – Айтқожа (Қаныш), Сапар (Ерлан, Ербол), Жамбыл (Мирлан, Мағжан), Нұрлан (Санжар, Сайран).

Жайнақ – Тайынша батыр (Ниязбек, Тойғұлы би).

Ниязбек – Жаманбай, Жаман (Шәймен).

Тойғұлы би – Отаман (Төлен).

Төлен – Біжан, Мәруан, Кенжиден, Жанбатыр, Бақтыбай.

Қасаболат – Бабас (Жанак, Бапақ, Жайпақ, Табылды, Самат, Наке, Жабат, Тікен).

Жанак – Қожаберген (Жантөре, Қантөре, Байқожа, Жанқожа, Байқонақ, Лязбай), Қайым (Айтөбет, Байтөбет), Асан (Ақжан, Байқошқар, Ынтықбай), Үсен (Байкүшік, Жанкүшік, Ақкүшік, Қыдырәлі, Иткүшік), Есентүгел (Сопы, Сайдалы, Арық, Кенжеәлі), Сарғалдақ (Тіленді, Тілеп, Жажан, Мансақай, Қарашолақ, Балтақара, Әділ, Бармақ).

Жантөре – Қыстаубай (Бәтен, Қапаш, Жәман), Тока (Жакия), Тінәлі (Айса).

Қапаш – Ырысбек (Аманжол), Шолан.

Аманжол – Ермек, Марат, Боранбай, Исак.

Жакия – Әлжан (Ыдырыс).

Ыдырыс – Ораз (Мұхаммедхан).

Мұхаммедхан – Сабыр (Аскар).

Аскар – Әлібек, Арман.

Айса – Иман (Елеу).

Байкожа – Күржіман (Мұқыжан),

Мұқыжан – Мергенбай.

Аязбай – Азберген (Рақым), Жапар (Лұқпан).

Лұқпан – Хмат.

Хмат – Талғат (Бекзат, Жаннұр), Әсет (Токтар, Алиби), Азамат.

Айтөбет – Ералы (Түсіп), Бекалы (Жанғұтты, Жамбай).

Түсіп – Қален (Әбдірайым, Балташ), Бәкен (Әбляш, Ахмадия).

Әбдірайым – Ырымтай, Совет, Саят, Қанат, Нұрлан, Нұржан.

Балташ – Мәдениет, Тұрмыс.

Ахмадия – Марат, Тілепбек, Болат, Бораш, Жанат, Аман.

Әбляш – Сағынтай.

Жанғұтты – Әмір (Дақыш), Зікір (Құрмаш), Аскар.

Құрмаш – Абай.

Байтөбет – Соқыр (Шаңқыл), Шүкей.

Шаңқыл – Жәмші (Хамит).

Хамит – Серік, Берік.

Шүкей – Күлшара қыз.

Ақжан – Әлі (Айтжан, Сәрсен, Хасен), Әлімбай, Смағұл, Бөдеш (Оспан), Оспанқұл (Төлеу, Зейтін, Кәбіш).

Оспан – Сәрсенбай, Сейсенбай, Жекен.

Сәрсенбай – Шәймен (Болат, Марат).

Марат – Бауыржан.

Сейсенбай – Олжатай.

Төлеу – Кәлей (Игілік, Әнуар).

Игілік – Бораһ (Қуаныш, Ұлықбек), Берік, Серік (Қаныш), Бейбіт (Мирас), Мейрам (Әмір).

Әнуар – Сәкен (Әлішер), Ерлан (Әлиансар).

Байқошқар – Қауға (Жұматай, Қали), Маташ (Құрманбай, Шаяхмет, Иманбай, Бек, Бекмағамбет, Дүйсенбай), Сартай (Түсіп, Ахмет).

Жұматай – Мақан (Нәжмиден, Зиямиден, Мұхиден).

Нәжмиден – Нұриден, Қамариден, Қанат.

Құрманбай – Бейсен, Қабира, Рақымжан (Наурызбай).

Шаяхмет – Айтмағамбет (Сабыртай, Асқар, Мағымтай, Сағадат), Нұрсейіт (Нұрғайша қыз), Құлмағамбет (Болат, Дулат, Марат).

Болат – Саят, Мұрат.

Дулат – Қанат, Жанат.

Иманбай – Ыбыш (Рахметолла), Хабиболла (Қонақбай), Әбуғали (Қапиза), Мұқыш (Мейрам, Абзал, Бақытжан), Ғабдығали.

Рахметолла – Сұлтан, Махмет, Нұриман.

Қонақбай – Серік.

Бек – Ысқақ, Қайыр, Мода, Хасен (Токан, Ербол, Нұрлан).

Бекмағамбет – Оқаш, Мұқаш.

Дүйсенбай – Зейтін (Қадыртай), Төкетай, Қалтай (Қайыргелді, Шәпен, Төкіш, Амангелді, Маймұна).

Түсіп Сартбайұлы – Нүкен (Кенжетай, Жәми, Жәмін), Еспай (Мұсайып, Мұса), Жүкебай.

Кенжетай – Рапық (Рақым, Раушан).

Жәми – Елемес.

Жәмін – Ырымтай, Бақыт.

Ахмет Сартбайұлы – Қанафия.

Ынтықбай Асанұлы – Жыланбай (Кәрім, Арын, Мүшрап),
Нысан (Опабек, Жәкен, Шалатай, Сынтыбек, Дүйсенбек),
Омар (Шамғұл), Сыздық (т), Бәкір (Әлімкұл).

Кәрім – Ахмет (Қанафия).

Опабек – Шағыл, Белдекей (Бейсенбек).

Жәкен – Бейсенбек (Әкітай, Жұка).

Шамғұл – Жұмаш, Құрмаш.

Әлімкұл – Қабыл, Аманжол, Дүйсенбай, Жамау, Жұма-
жан, Зайкен, Қайкен, Кенжетай.

Байкүшік – Сүгірәлі (Танаш, Жәнібек, Жоламан, Әлім-
бай), Бектас (Еспенбет, Доспанбет, Әпи, Тастен, Қикым,
Сиқым), Нөгербек қажы, Тышанбай.

Танаш – Иса (Сембай), Башай (Төкен), Бұқпан (Құрмет,
Нығмет, Қизат, Жакылық, Кенжетай).

Дерек. Нығмет Бұқпанұлы Танашев (1937 ж.) – экономи-
ка ғылымдарының кандидаты (Алматы қаласында тұрады).

1993 жылы Бұқар жыраудың туғанына 325 жыл толуы-
на орай өз қаржысымен «Поэзия Бухар-Жырау» атты жинақта
оның толғауларын орыс тілінде шығарды.

Сембай – Ілдебай, Базарбай.

Төкен – Аманбай, Мүбәрак, Қуандық, Марат.

Жәнібек – Ермағамбет (Садық), Дәукей (Тұңғышбай,
Мүгіл), Шой.

Садық – Қайырхан, Сарқытбай.

Жоламан – Оспан (Төкен), Жәми.

Еспенбет – Бек (Дүйсек, Нұрахмет).

Доспанбет – (т).

Әпи – Ділда (Жазира), Молдабек (Нұртай), Қарымсак
(Серік, Сабыр).

Нұртай – Алдан.

Серік – Динара.

Тастен – Ескен, Серік.

Қықым – Жұмкен (Қайыр, Майдан, Мейрам), Бозша, Жұмабек, Жиенбай (Рамазан, Жолдыбай), Дүйсен (Қабыл, Әбіл), Амантай (Ғаббас, Төкіш, Төлеген, Қайрат, Болат).

Қайыр – Асқар, Айдар (Әлібек), Қайдар.

Майдан – Көкен, Серік, Берік, Әсет, Медет.

Рамазан – Айдос, Бауыржан.

Қабыл – Сейфолла.

Төкіш – Ғани.

Сиқым – Бейсенбек (Ғинаят), Рахман.

Ғинаят – Ерлан, Нұрлан.

Нөгербек кажы – Жаманбай (Такыр, Жәми, Айткен), Қоғабай (Олжабай), Ордабай (Қасым, Құсайын).

Такыр – Төлеухан (Қаныш, Асқар).

Айткен – Қаржас, Жылкен, Ораз, Сүйіндік.

Олжабай – Мақаш.

Қасым – Шәрбан.

Тышанбай – Алтайбек (Мәуия, Жақай, Камзе, Асқар, Тиып), Қасқабас (Жүніс, Жақия, Ілияс), Жамал, Әбіш (Рақымжан).

Мәуия – Қали (Тәбарак, Құбыш, Рақатай, Алпыс), Тәбарак – Шәпат, Абай, Адай, Өміртай, Ғалымтай, Сержан.

Жүніс – Мұқай [90, 61].

Ілияс – Рақыш.

Дерек. Тышанбайқызы Жамал – ХХ ғасырдағы казак әдебиетінің негізін салушы жазушы, мемлекет және қоғам қайраткері Сәкен Сейфуллиннің анасы. Жоғарыдағы Қасқабас, Жүніс, Ілияс, Мұқай, Рақыш есімдері Сәкен Сейфуллиннің «Тар жол, тайғақ кешу» атты романының «Баянауылға келу» деген тарауында айтылады.

Жанкүшік – Надыбай (Мүсәлім, Мәсәлім, Атабәкір, Мәмилә, Жәмилә).

Мүсәлім – Сейіт (Қабылқәрім), Ахметжан (Айтқали), Сейітжан.

Атабәкір – Жетпісбай (Қаскатай, Игілік).

Мәмилә – Құлмахамбет (Шәкира).

Жәмилә – Қаратай (Наурызбай, Амантай).

Ақкүшік – Жұмабай (Әумежан), Сәрсекей (Барым, Шалатай), Жақып (Исабек, Иқсан, Қисық, Илмекей, Сәмет, Исақ), Сүлеймен (Әшірбек, Төлеубай), Топпан (Нұртаза), Түсіп (Сағындық), Көрпебай (Иман), Әбілқас (Хасен), Жапар (Мәден).

Әумежан – Досай (Мұхамедия).

Мұхамедия – Хамит.

Барым – Сыланбек (Сағидолла).

Шалатай – Самбек.

Исабек – Қарағыз.

Иқсан – Хамит (Шолпан), Баязит, Әбдікадыр.

Сәмет – Қамалиден (Кәмал), Мұхиден (Марат, Нұртаза).

Кәмал – Баянбек, Асылбек (Арман), Әлібек (Әділбек),

Әнуарбек (Темірлан).

Исақ – Мағаз (Серікбай).

Серікбай – Еркін, Бейбіт.

Әшірбек – Есмағамбет (Жақсылық), Кенжебек (Амантай).

Жақсылық – Оспан.

Нұртаза – Қайкен, Қами (Мұрат, Бейсенбек).

Иман – Баймен (Сағат).

Сағат – Ақан, Ерғали, Жақсылық, Асқар, Қуаныш, Медет.

Қыдырәлі – Дотбай, Құтбай (Абжан, Қапы, Жалел, Қызжан, Қалдаяқ).

Абжан – Мұқыш.

Қапы – Мұхаметжан (Рапық, Қакыш). Жалел – Аман.

Қалдаяқ – Мақпуза қыз.

Иткүшік – Ақпан (Айса, Әбу қажы, Қани), Ағыбай (Кәрібай), Амангелді (Есей), Мұсабек.

Дерек. Ақпанұлы Айсаның есімі Сәкен Сейфуллиннің «Тар жол, тайғақ кешу» атты романының «Баянауылға келу» деген тарауында айтылады.

Айса – Қабылда, Ғұбайдолла (Тезекбай, Айткен, Боранбай).

Кәрібай – Сыздық, Серік.

Сапы – Тоғатай (Слан, Нұртаза, Әткей), Андамас (Рақым, Қатпа), Торғай (Кәкен), Көшкінбай (Жұмыш, Сәрсен), Ерубай (Кәріпжан), Жетпісбай (Қапди)

Әткей – Түсіпбек (Рахметжан, Жұмабек, Бөкен), Ашықбек.

Рақым – Жүмәділ, Қабыш, Ыбыш, Қойшыбай, Далабай.

Қатпа – Қабен.

Кәкен – Сату (Болат, Майдан, Жанат, Нәзия, Қайрат, Мәден), Қаби (Мәдениет, Сағадат, Шайзат, Идаят, Амангелді, Мереке), Темірғали (Марат, Руслан, Нұрлан).

Қапди – Дыбыс (Шайхан, Мейрам), Шама, Шамаран.

Сайдалы – Атаби (Өстемір), Тастемір (Әшірбек), Мәшкен (Хасен, Құсайын, Смағұл, Жүкен, Мықтай, Дүйсенбай, Сейсенбай), Ыбырай.

Өстемір – Әбсалам, Мардан, Нұрлан, Түсіпбек.

Смағұл – Қырықбай, Хайролла.

Жүкен – Аяш.

Дүйсенбай – Ақан (Алмас).

Арық – Бектемір (Жүніс), Нұрпейіс (Нұртен), Асылбек (Әмір, Бәкір, Омар), Әлпейіс (Көмек, Шұбар, Серік).

Жүніс – Шалқарбай.

Нұртен – Айтмұқан (Төлеутай).

Әмір – Қауден (Шарапат, Ишарат, Смағұл, Азкен).

Бәкір – Сейілхан.

Омар – Ораз, Мейірхан.

Көмек – Амангелді, Аман, Тілеуғабыл, Ертай, Иманғали, Құрманғали, Төлен.

Кенжеәлі – Аймағамбет (Ақыш, Ысқак, Манап, Серизат, Оқаш), Нұрғазы.

Ақыш – Сейіт, Баттал, Зейтін, Тәрмізі (Матай, Мұсахан, Мұрат).

Ыскак – Мұхамедия (Қадырхан, Асылхан, Фазылхан, Уәлихан).

Манап – Мадина, Шайхан.

Серизат – Жазира.

Окаш – Уайда (Еділ, Жайық, Қабдуали).

Тіленді – Бекболат (Кәрім, Абсат, Жалел, Өтебай), Бөкей (Байділда, Қаратай), Мүйіз (Байбұға, Жанбұға, Сасанбай, Бейсекей), Дүйсенбі (Байбосын, Баймағанбет, Кендірбай).

Кәрім – Ахмет (Айткен), Жөкен (Жұмажан).

Абсат – Қорабай, Сейіт.

Жалел – Нағипа.

Өтебай – Қапар.

Байділда – Мауия (Қамаш), Танжарық (Серік, Берік).

Қаратай – Тезекбай (Төлеген).

Баймағанбет – Жакия (Құсайын).

Құсайын – Руслан, Амангелді.

Жакен – Жұматай.

Ахметжан – Әйткен.

Кендірбай – Әмірбек (Қасау).

Тілеп – Күдері (Күленбай, Шүленбай, Түсіпбек).

Күленбай – Машрап (Жанайдар).

Жанайдар – Шарапат, Аман.

Шүленбай – Ақшал (Сейсенбек), Жексенбек (Сейсібай).

Сейсібай – Тұрсын, Меркен.

Түсіпбек – Әлихан (Хасен), Тоғанбек (Алпыс), Қабыкен (Аман).

Жажан – Тоқболат (Қожабай, Далабай, Балабай).

Қожабай – Жексенбай (Сұңғат).

Далабай – Бейсенбек (Белгібай).

Балабай – Ыбырай (Балташ, Максұт), Әбіжік (Нәби, Қара, Темірғали, Жақсылық, Алпыс, Шәмшира, Жамал, Күміс, Жүпсира), Сәулім, Қарымсақ.

Дерек. Жүпсира Әбіжікқызы Қарағанды облысы, Бұқар жырау ауданы, Доскей ауылындағы қазақ мектебінің оқу ісінің

меңгерушісі Ғалымтай Бақтияровтың анасы. Ғалымтайдың тегі Қаржас (Алтынторының баласы Мәмбетәліден тарайды).

Балабайдың қызы Сәулім туралы Сәкен Сейфуллиннің «Тар жол, тайғақ кешу» атты романының «Баянауылға келу» деген тарауында сөз болады. Осы тарауда Сәкен Сейфуллин былай деп жазады: «Маужырап жусап иірілулі жылқы түр. Жылқының шетінде, текемет үстінде қотанды күзетіп Балабайдың қызы мен екеуіміз ғана ояу отырмыз. Ақырын домбыра шертіп Сәулім отыр. Шалқамнан көкке қарап, жұлдыз санағандай, алыс қиял теңізіне шомып мен жатырмын... Сәулім домбырасына «Зұлқияның» әнін салады...» [59, 322].

Мақсақай – Сілеті (Жүнісбек, Сейітбек, Райымбек, Оразбек).

Жүнісбек – Нұрлан (Тұяқ), Марден (Амантай), Балкенже. Сейітбек – Төлеубай (Жасқайрат), Аманжол (Ырысты, Майкен, Майра, Зайда).

Оразбек – Бибіғайша қыз.

Қарашолак – Тіншібай (Әбіш, Рамазан, Шыбынтай, Дөкей).

Рамазан – Мұқаш, Тай.

Дөкей – Имантай (Жақсылық), Жаңбыртай, Қажыкен.

Балтақара – Қасен (Кәдір, Қайрақ, Айткен), Қалық (Аманжол), Жапар, Құсайын.

Кәдір – Қабжан (Алтай).

Әділ – Әбдірахман (Жолдыбай, Сағат), Қожабек (Айып), Кәкібай (Күлтайлак, Наукебай), Жәкібай (Бакыт, Тұрсын).

Нәукебай – Қайыржан, Майдан.

Бармақ – Жүніс (Лау), Қапаш, Смағұл.

Лау – Төленді.

Бапақ – Сержан би, Далшын, Майма, Қаражан, Шуақ, Байсары.

Дерек. Бапаққа 17 мың жылқы біткен. «Бай болсаң Бапақтай бол, Азнабай, Сапақтай бол» деген сөз әлі күнге

дейін ел аузында. Қуандық руының өкілі Сапақ би 18 мың жылқы ұстаған, ал Қаржас ұрпағы, Мырзағұл батырдың немересі Азнабайдың 25 мың жылқысы болған.

Саржан – Тәуке (Жәңгір, Бейсекей, Бұршақбай). Жәңгір – Түсіп, Еспай.

Далшын (Дәліш) – Мырзабек (Балтабай, Томарбай), Тұрлыбек (Жарты).

Балтабай – Өкпе (Әбдірай, Қолаба), Жанкелді (Әбілғазы).

Томарбай – Мұқан (Айтбай, Жөкен), Баймұқан (Борбақ, Ыбырайым, Омар), Серікбай, Қаражетім, Күшман.

Жарты – Баймолда (Сағынтай, Қалақай, Айтмағамбет), Молдабай (Далабай), Бағыбай (Шәріпбек).

Қалақай – Үкенай, Амантай, Амангелді.

Айтмағамбет – Қабыкен, Манап, Қанат, Кенжетай, Алпыс.

Әбдірай – Қайыржан, Қайыркен.

Қолаба (Төлепберген) – Бейсен, Мейрам, Сайран.

Жөкен – Ысқақ.

Ыбырайым – Серік.

Майма – Түгелбай (Сүлеймен, Қамзе), Дүйсенбек (Ахет), Оразалы

Сүлеймен – Рақымжан.

Қамзе – Баймұқан (Жақия).

Ахмет – Еркін, Төлеубек.

Қаражан – Итемген (Боқыш, Жарылғап, Арбабай, Алпысбай).

Боқыш – Үмбет (Бекмағамбет, Нұрмағамбет), Шаланбай (Есен, Қыздарбек, Жүнісбек).

Жарылғап – Баянбай (Мәк, Әукей, Қоңқай), Дүйсенбай (Артықбай).

Арбабай – Әбсат (Бейсек).

Алпысбай – Мұратбек (Ұмсынай), Темірбек (Айтбай), Теміртай (Көкенай), Қарабай.

Бекмағамбет – Балмағамбет, Құлажан, Көшжан.

Нұрмағамбет – Ермағамбет, Елеусіз (Қуат, Серік), Бекжан.

Мәк – Майшеке (Серік), Құлтас.

Шуақ – Қабан (Боқтыкөт, Отарбай, Егінбай, Шалдыбай), Жұман (Жанқозы, Салықбай, Сабен), Аман (Өсіпбай), Шәкей (Кәрібай), Шағыр (Оңайбек), Кембай.

Боқтыкөт – Рақыш (Қонқыш, Саржала, Қақпан, Садық).

Сабен – Кәрмен.

Өсіпбай – Бекмағамбет.

Кәрібай – Сыздықұл (Шалтай, Нияз), Омаркұл (Қасенбек), Оспанкұл (Малқасен), Бәкіш (Сарбас, Төкен), Тайшық.

Оңайбек – Мыңжасар (Әшірбек), Көпжасар (Дүйсен).

Әшірбек – Құсайын.

Шалтай – Сағындық.

Нияз – Рақымтай.

Малқасен – Қоңыр (Болат, Бота, Амангелді), Марат.

Болат – Шұға.

Бота – Есенгелді, Жанат, Сапар, Талғат, Бекзат.

Амангелді – Жанкелді.

Марат – Нариман.

Тайшық – Сарбас, Төкен.

Байсары – Тұрғынбай (Көпбай, Сәти).

Көпбай – Түлкібай (Сәрсенбай, Төлеу, Қанафия, Алпысбай), Қойлыбай (Тойбағар, Қойбағар).

Сәти – Мыңбай, Бейсенбай, Рамазан, Тапал.

Дерек. Бапақ екі әйел алған.

Бәйбішесі Сусардан – Саржан, Дәліш, Майма, тоқалы Мендіден – Қаражан, Шуақ, Байсары.

Бапақтың бәйбішесі Сусарға қызметші болған Саршадан туған екі бала – Бөрбі, Айбас.

Бөрбі – Қошан (Ысқақ, Жүніс, Ибат, Әмір).

Ысқақ – Сағат (Үкібай).

Жүніс – Жарбол (Нұрмұқан).

Ибат – Қазым (Балташ, Ашық, Болат, Алпыс), Нұржан (Мұхаметжан).

Әмір – Әлімжан (Абдықамит, Бәлішкен), Кәрім, Әли.

Жайпақ – Барақ (Елемес), Қошетер (Амантау, Төкен).

Елемес – Байдалы (Дауылбай, Нұрзақ), Шақа (Амангелді, Әйтей, Байдәулет, Мұсабек, Дәулетбек), Жабық (Дайырбек, Кежен), Наурызбай (Төлшім, Ыбырай, Смағұл, Ысқақ).

Дауылбай – Шайылда (Нұрғали), Бәжей (Қали).

Нұрғали – Төкен.

Нұрзақ (Науырзек) – Смайыл (Әбдірахман).

Әбдірахман – Қайыржан.

Амангелді – Түсіпбек (Рахметолла).

Әйтей – Қыздарбек (Нұрмұқан, Ермұқан, Жармұқан, Жұмабек, Қабди).

Байдәулет – Өтеуке.

Мұсабек – Айтмағамбет, Бейсекей (Төкетай).

Төкетай – Сергей, Серікбай.

Дәулетбек – Мұқыш (Серік), Шәмшиден.

Дайырбек – Іргебай.

Кежен – Әмір (Сәрсенбек, Ахметбек).

Төлшім (Төлжан) – Байжұман (Ертай), Ыдырыс (Ақтан), Әубәкір (Бактыбай, Мұратай).

Ертай – Ерден.

Ыбырай – Қоқыш (Қалым).

Қалым – Қайыржан, Жолтай, Сабыр.

Смағұл – Мұқыш.

Ысқақ – Сұлтан.

Амантау – Жаманқұл (Асқар), Бабақұл, Қожақұл.

Асқар – Қали, Бекен, Қалиден.

Төкен – Бегімтай (Қоңыратбай), Алпысбай (Мұса, Дүйсебек).

Қоңыратбай – Максұт.

Табылды – Самай (Шәмкен, Сағындық, Сейіт), Нәне (Ашақай, Жасан, Баужан), Қабай (Дүңкей), Жабай (Шұлғыма), Тікен (Мамай, Жолдаяқ), Көтен (т).

Шәмкен – Шыныбай (Құсайын, Бұлақбай, Ботай, Сұлтанбек, Дәулетбай), Сатыбай (Дәрменбай, Батырбек), Көрпебай.

Сұлтанбек – Рақымжан (Тұрымтай), Нығмет.

Дәулетбай – Төлеубай, Нұртай.

Дәрменбай – Қадыкен, Айтжан, Сейітқали.

Батырбек – Қоқай.

Сағындық – Сексен (Байшал, Нұршал, Сәрсен), Солпы (Тайшыбай, Жұмәділ).

Сейіт – Жұматай, Қазиза.

Ашақай – Бажей (Тұрлыбек), Әзберген (Боранбай, Қаржау), Шәутібай (Аңғал).

Тұрлыбек – Айтбай. Боранбай – Қорабай.

Қаржау – Мапруза.

Жасан – Нияз (Нұғыман, Жағыман), Әнапия (Разит, Баязит).

Жағыман – Дүйсенбек.

Баужан – Ақпан (Құлбек), Қырғыз (Құлжабек), Түсіпбай (Жұмабек), Үйсінбай, Омар.

Құлбек – Айкен.

Құлжабек – Төлеутай, Мұхамедия (Бүркіт).

Жұмабек – Сағынтай.

Дүңкей – Боқай (Тұқыш, Саптаяқ).

Тұқыш – Марат (Сатыбай, Сатыпалды, Бейсенбек).

Бейсенбек – Хамидолла.

Саптаяқ – Өтеген (Смағұл).

Смағұл – Сыздық (Майкен).

Жолдаяқ – Әжекен (Әбуғали), Иманқұл (Жуанышбек), Тоғамбек.

Жуанышбек – Айтбай (Серік).

Нияз Анайұлы – Құттыбай, Таттыбай, Бөгенбай.

Дерек. Нияз – Әбілмәмбет (1690—1771 жж.) ханның бас уәзірі болған.

Құттыбай – Бозай (Малды, Сапты, Избасар, Итаяқ), Жезді, Сеңгірбай (Қуаныш, Сәулебай, Молдажан, Дадыран, Қара, Қажыман), Ақантай, Жанас (Молдаш, Қосбармақ, Темір).

Малды – Жайлаубай (Шәйкен, Асайын, Үсейін, Қасен), Талпақ (Майлық, Тымтық, Сімтік), Жаманқұл (Сегізбай, Өгізбай, Тоғызбай, Алпыс), Қорасан, Сапак (Нұрмағамбет, Несіпбек, Бекен), Шалғынбай (Құлмағамбет, Бірмағамбет).

Шәйкен – Хайролла.

Майлық – Жакып (Ыбырай, Хайролла).

Ыбырай – Қырықбес (Ерлас, Ербол).

Хайролла – Зейнолла (Максұт, Талғат, Нұрлан).

Сімтік – Батырбек (Оразбек, Бәстеми), Әзденбек (Төлеубек).

Оразбек – Масқұт (Нұрлан), Серік.

Бәстеми – Ағзам.

Төлеубек – Ертісбай.

Құлмағамбет – Құлжанбек, Сейтен.

Сапты – Жанатай (Мәтік, Тәтік, Молдасары), Тыныбай (Түсіп, Шақшы), Бәйтелі (Баймолда, Жәкен).

Мәтік – Молдабек (Дәндеу, Сатыбай), Жұман, Төлеш, Кенжебек, Божкен.

Дәндеу – Құдайберген.

Тәтік – Зікір (Жанәбіл, Шахман, Бәлтеш, Рақымтай), Омар.

Жанәбіл – Қайыр (Талғат, Қанат, Серік).

Шахман – Торғай, Майқан (Тілектес, Бозтай, Айтбек, Балтабай).

Тілектес – Әділ.

Бозтай – Мадияр.

Айтбек – Азат.

Бәлтеш – Тоқтар (Сайран), Тұраш (Жанат, Данияр).

Сайран – Әмір.

Рақымтай – Төлеген (Мақсұт, Қаршыға).

Молдасары – Әлжан (Егіз, Қанафия), Жанайдар (Нұрғали, Қапан, Дәкен, Базар), Шәйкен (Жұматай, Қаратай, Серкебай, Құсбек, Қизат, Серікбай).

Қанафия – Қанаш, Төлеутай, Илияш.

Нұрғали – Болат (Қайрат).

Дәкен – Бүркіт (Нияз, Қаныш), Қылышбек (Қуаныш, Жәнібек, Әлібек, Жанат), Қайыржан, Қайыргелді (Олжас).

Жұматай – Қабыкен, Әйткен (Қайрат, Амантай, Марат, Мұрат), Секен (Бакұстар, Бауыржан, Бекболат), Серік.

Құсбек – Амантай, Асқар.

Қизат – Талғатбек (Асқар, Асхат, Фархад), Мұрат.

Баймолда – Әбу, Қасым (Қабиден, Зейнолла).

Жәкен – Бәйтіш.

Ізбасар – Шегірбай (Көлмалды, Қосыбай, Ақшолақ би, Иса, Кенжетай).

Көлмалды – Ермағамбет (Рахай, Шақар, Баба, Қоқыш, Бекен, Боранбек, Түсіпбек, Олжабай, Олжатай), Мүлкібай (Боранбай), Басай (т).

Рахай – Қабытай (Қанат, Қуат), Қауғаш (Нұртай).

Шақар – Теміртай (Теміртас, Құдайберген, Темірхан), Қайыртай (Қайырнас, Марат, Мұрат, Болат), Қайыржан (Қабай), Қалижан (Түсіпбек, Қажыбек).

Қоқыш – Сағынтай, Бауыржан.

Бекен – Алпыс (Марат), Есен.

Боранбек – Орынбай (Жұмажан, Жанат, Талғат, Дулат, Сұңғат), Ырымбай (Теміржан), Тиыштықбай (Нұрлыбек), Қажыбек (Әлібек, Хабиболла, Избасар).

Нұрлыбек – Дархан, Дастан, Иманәлі-Хаджи, Әмина.

Дерек. Нұрлыбек (1972 ж.т.) Тиыштықбайұлы (1943—2015 жж.) – Дүниежүзілік «Қазақ күресі» федерациясының Бас хатшысы.

Олжатай – Ерлан қажы (Абдулхаким).

Боранбай – Бейсенбек (Қайырбек, Несіпбек, Баянбек, Рүстембек), Амантай (Қажыбек, Әнуарбек).

Қосыбай – Жанақи (Әбілтай).

Әбілтай – Қайыртай (Рүстем, Қайыржан).

Ақшолақ би – Құлмағанбет (Құлтай), Қазы (Төлеутай), Бибіш, Бибіжар, Шаймау.

Құлтай – Сүлеймен (Шапау).

Дерек. Шапау Сүлейменқызы – Қазақстанның халық жазушысы Мұзафар Әлімбаевтың әйелі.

Ақшолақ бидің ұлы Қазы Баянауыл ауданында алғашқы құрылған «Жасасын» деген колхоздың басқарма төрағасы болып тұрғанда жаламен ұйымдастыру саясатын бұрмалаушы ретінде сотталып, Қарағанды қаласы жанындағы лагерьге (КарЛаг) айдалады.

Төлеутай – Тәйкен, Мертай, Сайран.

Иса – Әбілда (Кентай, Қасым, Тәшім).

Кентай – Бекім (Тоғайбай, Дәуіт, Мұрат), Рақымжан (Жетпіс, Сексен).

Тоғайбай – Талғат (Ілияс), Марат, Қанат.

Дәуіт – Қайрат, Руслан.

Мұрат – Төлеген. Жетпіс – Марат.

Итаяқ – Айтмағамбет. Қуаныш – Жанұзақ.

Сәулебай – Мақат.

Молдажан – Жұмат, Қорабай (Шәмші).

Қара – Пұштақай, Дүйсенбай, Жәнібек.

Қосбармақ – Жолдас.

Таттыбай – Әнет (Шағырай, Қабыл), Мекітай (Қаратай), Қабас (Қанай, Қатпа, Кенжебай, Самай, Жанет, Жанкелді, Ғайниқұл), Жолдыбай (Бөкенбай, Ордабай, Мәмбет, Аяған, Әлім, Махамбет), Өтеген, Аманбай (Байтанат, Әулие).

Шағырай – Аманбай (Смайыл).

Смайыл – Әби (Момын, Тұяқ), Хамзе (Макажан, Кәрім, Мұқан).

Тұяқ – Ғабиден.

Макажан – Ғалымжан, Рахман (Рустем).

Кәрім – Төлеген (Жанбосы), Сапар, Болат (Рафаэль, Русте), Марат (Рашит), Рунар (Әмір, Жәнібек).

Жанбосы – Мүбәрак. Қабыл – Сыздық (Кәрбоз).

Кәрбоз – Рақымтай, Қазықбай.

Қанай – Айкожа (Акайбек, Жанбала), Жаңабай (Балғабай, Түйтебай, Дүйсенбай), Нұрпейіс (Темербай, Жүнісбек, Қасен), Күнпейіс (Оспан).

Жанбала – Қамал (Серік, Берік, Шопанай, Аманкелді, Қиналбек).

Серік – Назарбек, Әнуарбек.

Түйтебай – Балташ (Серік, Айтбай, Айдос).

Темербай – Шардарбек (Берік), Шайхыбек, Қасен.

Берік – Ерлан (Жандарбек, Қуанышбек), Жасұлан.

Дүйсенбай – Смағұл.

Жүнісбек – Жарылғасын (Қабыкеш, Айтжан, Аманкелді), Рақымтай (Айтқұл).

Қабыкеш – Нұрлан (Әнуарбек), Әділжан.

Айтжан – Алпамыс.

Аманкелді – Ерсін.

Айтқұл – Бақдәулет, Елтай, Дуатай.

Оспан – Кәріжан (Кәмкар).

Жанкелді – Балташ (Серік).

Қатпа – Тоғымбет (Дүйсекей).

Дүйсекей – Сартай (Балкен).

Кенжебай – Күркебай (Нұрбек, Балбек, Сейсенбай), Бекарыстан (Жолдыөзек, Күркебай).

Балбек – Балта (Орақ).

Орақ – Арман. Сейсенбай – Берік.

Жолдыөзек – Бек (Әміржан, Шәріпжан).

Әміржан – Марат, Ешмұрат.

Шәріпжан – Қайыржан (Ербол), Сапар, Сабырғали.

Самай – Жұбай (Балқожа), Дүйсекей, Аққожа, Жанқожа, Жұмабай (Сүлеймен).

Балқожа – Субек (Баян, Қуаныш), Майбас (Бартай, Майдан, Мағдан).

Сүлеймен – Бек (Нәжмиден).

Нәжмиден – Аманкелді.

Жанет – Жанпейіс (Тұрсынбек, Жантұрсын, Байтұрсын), Жансейіт, Әмірқұл (Сәлім, Арын, Сәкен), Сұбанқұл (Қали, Ермағанбет, Мұқан).

Тұрсынбек – Сәрсекей (Дүйсекей).

Дүйсен – Совет, Кеңес.

Жантұрсын – Елубай, Кәрібай.

Байтұрсын – Серік.

Арын – Төлеутай (Талғат), Қуанышбай (Берік).

Қали – Әбікен (Айтман).

Айтман – Арман, Асқар, Айдын, Аманжол.

Ермағанбет – Айтбай (Абдолла, Аманкелді).

Абдолла – Дархан.

Ғайниқұл – Есболат, Тоғымбет, Балқожа, Момынқожа.

Мәмбет – Жабағы (Төлеутай).

Аяған – Тілеужан, Шәріп, Әріп, Тілеуберген, Кәріп.

Байтаңат – Ыбырайым (Садык, Жалықбай, Серкебай, Салықбай), Қапар (Кәріпбай).

Жалықбай – Кеңес.

Серкебай – Хамит, Мұхтар (Мұрат), Саттар (Мерген), Файзолла (Серік).

Кәріпбай – Сапар (Ермек, Қанат, Марат).

Мерген – Ислам.

Салықбай – Әліпбек (Жетпіс, Сейсен, Дүйсен, Бейсен, Жұмажан).

Жетпіс – Төлеген, Дархан.

Бөгенбай – Аманжол (Атығай, Шопан, Бабасан, Тобан, Тиыштықбайұлы Бағыс, Оңай, Жақсыбай), Төлеміс (Ақпан, Тәтей, Күлен, Түменбай), Көкен, Тарқан, Байсары (Байтоқа, Байдалы, Көпжасар), Жансары (Қошан би, Жарылғап, Қыздар, Жалбыр), Қойсары (Еткей, Бабай, Қиық).

Дерек. Бөгенбайұлы Жансары Әулие 1841 жылы туған. Ол Шідерті, Өлеңті, Ерейментауды жайлаған елдің құты болды. Зиратының басына түнеген адамдардың тілегі қабыл болған. Мұса Шорманов жылына бір рет Жансарының басына түнейді екен. Зираты Қарағанды облысы, Осакаровка ауданы бұрынғы Родниковский, қазіргі «Жансары» деп аталатын ауылдың жанында.

Атығай – Еркебай (Ақтайлак), Ноғай (Сыздық, Ағыбай, Қожамқұл, Кәрімқұл, Мәлімқұл, Омар, Оспан, Ыскак), Әуез (Айдарбек, Жандарбек, Қоқымтай, Қызқан), Жұмабек (Әшірбек).

Ақтайлак – Айтжан (Манарбек).

Сыздық – Рақымжан (Кәрімжан, Мұрат).

Кәрімжан – Ғалымжан.

Мұрат – Хамит (Нұржан, Бауыржан, Ақан), Хакім (Әділ), Біржан (Әлішер), Ержан.

Қожамқұл – Сүлеймен (Төлеш, Доскей), Мұқаш (Жүніс).

Төлеш – Асқар.

Жүніс – Нұрмұқан.

Кәрімқұл – Бірлән.

Ыскак – Смағұл, Мақы (Зейнолла, Жәлел).

Айдарбек – Садық (Кәментай, Айтыкен, Қамар).

Жандарбек – Әбілғазы.

Қоқымтай – Зәкір.

Әшірбек – Әбділғапар (Сағат, Кәрім), Момын (Сүйіндік), Кәкім.

Дерек. Әшірбекұлы Момын (1890—1973 жж.) жасынан ән-күйге құмар болып, өлең шығаруды әуес қылған

адам. Өлеңдерін әр түрлі мерзімді баспасөз беттерінде жариялап тұрған. Оның өлеңдері «Пернедегі термелер» (1965 ж.), «Ақын-жыраулар» (1979 ж.) жинақтарына енген. Өзінің «Белестер» (1961 ж.), «Кербез дала» (1966 ж.), «Ақселеу» (1972 ж.), «Баянаула» (2001 ж.) атты өлең кітаптары Алматы қаласында жарық көрген.

Бабасан – Жұмағұл, Оспанәлі.

Бағыс – Иса (Шайхы, Жұмаш, Рахметолла), Жүсіп.

Оңай – Қосан (Қасен), Құрман (Аманкелді), Қосыбай, Кәрім (Мұхамедқали).

Қасен – Ермек, Ерсай.

Жақсыбай – Төлеутай, Әбдіраш.

Тәтей – Мыңбай (Тілеуберген, Жакыпбек, Аяпберген), Сәрсенбай, Аманкелді (Қадырбай, Уәйіс, Бекенбай), Жаншуақ (Сүлей, Жанекей, Түскей), Байшуақ.

Дерек. Мыңбай Тәтейұлы жүйке ауруларына шалдыққан адамдарды емдеумен ел ішінде атағы шыққан емші болған. Оның есімімен сол кезде аталған Баянаула өңірінің Маяжон тауындағы (Ақсан ауылы жанындағы) бұлақ әлі де «Мыңбай бұлағы» деп аталады.

Сүлей – Айтмағамбет (Байдүйсен), Жұмабек.

Байдүйсен – Боранбай (Жанболат, Бекзат, Төлеген), Бейсенбай (Бақтияр), Жанабай (Нұржан, Ержан), Ерлан (Бекзат), Нұрлан.

Күлен – Мыңтай (Аяпберген, Құрман, Зікірия, Бүркітбай, Жантемір, Мырзабек), Тауша (Шәкір, Шай, Жакия, Шаймерден, Ақмадия), Қара (Бақырбек, Омар, Әубәкір), Әстекей, Нұрбай (Сағымбек).

Аяпберген – Қамза (Қайкен).

Қайкен – Нұрсипат, Нағыпан, Мадияр, Нұрлан.

Зікірия – Зейнеп.

Бүркітбай – Зибә (т).

Шәкір – Шәріпбек (Забира).

Шай – Айтмағамбет (Серік, Берік).

Ахмадия – Ғизатула.

Бақырбек – Сламбек (Хамит, Бактыбай, Амантай), Айсабек (т), Нұралы (Шаймерден), Мералы (т).

Хамит – Ақлият (Ғалымжан), Төлеу, Рымкеш қыз.

Дерек. Хамитқызы Рымкеш (1950 ж.) Павлодар педагогикалық институтының физика-математика факультетін бітірген (1976 ж.). 1976—1999 жж. Павлодар облысы, Ақсу қаласындағы № 1 қазақ орта мектебінің оқу ісінің меңгерушісі, директоры, 2000 жылдан осы қаладағы Қазақ гимназиясының директоры болып қызмет істейді.

Рымкеш Хамитқызының ұсынысымен «Мектеп – ұлттық мәдени орталық» атты мектеп жайлы шыққан фильм республикалық әдістемелік бейнефильмдер сайысында дипломмен марапатталды, сонымен қатар ол басқарып отырған гимназия мектебі «Мектептер үшін грант» бағдарламасының жүлдесіне ие болды. Ол «Қазақстан Республикасы оқу-ағарту ісінің үздігі» белгісімен марапатталды.

Бактыбай – Серік, Тілектес (Арман), Берік (Ернар).

Шаймерден – Құдайберген (Әлібек), Қайыржан, Тәңірберген (Рамазан), Сайлау, Жасұлан (Данияр, Әділет), Ержан.

Омар – Оспан, Әлкен (Балтабай, Балғабай).

Балтабай – Оразбек, Ерлан, Ержан.

Балғабай – Ардақ, Ақан, Бақытжан.

Әубәкір – (т).

Әстекей – (т).

Сағымбек – Сапарбек (Бекболат, Қуандық, Сүйіндік, Темірболат, Рымкеш қыз).

Дерек. Рымкеш (Рымтай) Сапарбекқызы (1954 ж.) Қарағанды Мемлекеттік университетінің химия-биология факультетін сырттай оқып бітірген. Баянауыл ауданындағы Көкдомбақ ауылында және Шөңтікөл мектеп-интернатында мұғалім болды. 1993 жылдан бастап Алматыда Халық ме-

дицина орталығында дәстүрлі емес медицина өкілдерінің біліктілігін жетілдіру курсына оқыған соң емшілікпен кәсіби түрде айналысып келеді. Ол жүйке ауруларына ұшыраған, арақ ішуге салынған, темекі мен есірткіге әуестенген адамдарды емдейді.

Баянауыл ауданындағы Майқайың поселкесі жанындағы Шөптікөл ауылында тұратын Рымкеш қажыға емделуге Қазақстанның әр жерлерінен, тіпті Ресейден, Германия мен Түркиядан да арнайы келетіндер аз емес. Рымкеш қажы – Халықаралық емшілер Ассоциациясының алтын медалімен марапатталған (2004 ж.). Халықаралық дәрежедегі халық емшісі.

Түменбай – Оспанбет (Қадырбек, Бибек, Бокшал, Шақар).
Шақар – Мұқатай.

Байтоқа – Ордабай (Смайыл, Тапырбай), Байшүкір (Сқақ, Смағұл, Жайтуған, Қоқымбай).

Смайыл – Айтмағамбет (т), Мәмила.

Тапырбай – Максұт қажы (Ақылбек, Серік, Талғат),
Құланбай (Әлібек, Марат), Бұланбай (Болат), Дөненбай
(Қайрат, Қуат), Сайлаубай (Қанат, Марат), Ырысбай (т).

Ақылбек – Олжас, Диас.

Әлібек – Дулат, Дастан.

Марат – Аслан, Бақтияр, Әділет.

Сқақ – Айтуған (Тұрғынбай), Көпірбай (Оразбай), Байтуған (т).

Тұрғынбай – Серік (Бауыржан), Жиенбай (Темірлан),
Тасболат (Илдар), Ерболат.

Оразбай – Қанат, Баянбек.

Смағұл – Ынтықбай (Зейнелғабиден, Сүйіндік, Төлеген,
Мейрам), Сыйқымбай, Тыйыштықбай.

Зейнелғабиден – Нариман. Сүйіндік – Қасымхан, Әлихан.

Төлеген – Әділбек, Бекзада, Санжар.

Мейрам – Жәнібек.

Қоқымбай – Тұрсынбек, Жантұрсын.

Жантұрсын – Тәуекел (Дидар, Дәнияр, Мадияр, Мұрат),
Бөкеш, Қайырбай, Амангелді, Амантай.

Байдалы – Көшкімбай (Қоқымбай), Жәнібек (Шақымет).

Қоқымбай – Олжабек.

Шақымет – Төлепберген (Хамит, Әбілда, Қабылда, Дүйсенбай, Сембай, Рашит), Әбәйілда.

Хамит – Марс, Мәлс, Мирас, Алмас.

Әбілда – Жанболат, Ерболат.

Қабылда – Жеңіс (Сержан, Ержан).

Дүйсенбай – Жұмабек.

Сембай – Азамат.

Қошан би (1785 ж.т.) – Бұхарбек (Ырысбек, Кәрібай, Нұрбек, Құсайын, Жүнісбек, Ысқақбек, Қасен, Тәстенбек),
Үрістембек (Әби, Қали), Түркістанбек (Иманбек, Жексенбек),
Шайқыбек (Сәбденбек, Бокшал).

Ырысбек – Шәйт.

Ысқақбек – Абайділда (Мұрат, Төлеш, Нұрлан, Ерлан).

Төлеш – Базылбек, Айбек (Нұрбек).

Ерлан – Ерзат.

Әби – Солтан (Қалкеш, Қадыркеш), Қанкен (Бекболат, Төлеутай, Темірболат), Жазубай (Теміртай, Қайыртай, Баянбек, Қайрат, Айдын).

Қалкеш – Ардақ, Арғын.

Бекболат – Қайыржан, Бауыржан.

Темірболат – Ержан.

Теміртай – Қаныш, Айдос, Азамат.

Баянбек – Айдар, Айканат.

Иманбек – Кәкім (Сиязбек, Амантай), Қабдығалым,
Тоқыш (Дәулетбек).

Сиязбек – Дәуренбек, Қуанышбек, Дүйсенбек, Баянбек,
Жарқынбек, Батырбек, Ақылбек.

Дәуренбек – Аманбек (Рамазан), Асығат, Қайрат.

Қуанышбек – Ерлан, Микәш.

Дүйсенбек – Нұрлан.

Амантай – Нәсбек (Ерғанат, Ерболат).

Дәулетбек – Серік, Нұржан.

Сәбденбек – Ермек, Қабдолла, Әбілаш би (Сүйінбек, Жәнібек, Оразбек, Саябек, Балабек, Мейрамбек).

Сүйінбек – Ербол, Нұрбол.

Жәнібек – Қазыбек, Жүнісбек.

Оразбек – Әділбек.

Саябек – Ермек, Елдос.

Жарылғап (Сарбас) – Базарбек, Жүсіпбек, Үргенішбек (Сапабек, Жәкіш, Бәби, Ұшпабек), Опабек (Күмісбек, Алтынбек, Бөкей, Тоғайбек).

Күмісбек – Сейфолла (Жармұхамед, Секен, Монтай, Мұрат, Мұхамедқали, Сейітқали).

Сейітқали – Елдос, Айдос, Жандос, Абылай, Жаксылық. Сапабек – Мұхамедсадық (Әнуарбек, Бекмұхамбет, Максұтбек, Қылышбек, Кенжебек), Мұхамедсалық (Сұңғатбек, Талғатбек, Балтабек).

Әнуарбек – Бекрахмет.

Максұтбек – Ермұқанбет.

Қылышбек – Досмұқанбет Кенжебек – Нұрмұқан, Жармұқан.

Сұңғатбек – Дінмұхамед, Әнібек, Мырзабек.

Талғатбек – Болатбек (Әділ).

Балтабек – Әкімбек, Дархан.

Бәби – Ашубасар (Мұратбек, Қуатбек, Жұмабек, Аманбек, Оразбек, Несіпбек, Дәулетбек).

Мұратбек – Қанатбек.

Қуатбек – Дәуренбек.

Жұмабек – Айдын.

Аманбек – Төлеубек.

Оразбек – Айбек, Жанат.

Дәулетбек – Қуанышбек.

Қыздар – Токкожа (Айдарбек, Омарбек, Анафия).

Айдарбек – Қамбал (Айтмұқанбет, Өміртай, Рапық).

Айтмұқанбет – Азамат.

Өміртай – Әлкен, Теміржан (Дәурен).

Рапық – (т).

Омарбек – Нұрмағамбет (т).

Анафия – Жанахмет (Қаткен, Зада).

Қаткен – Жарылғасын, Боран, Нұркен.

Зада – Бекен, Қайыркен, Ербол, Нұрбол, Айбол.

Дерек. Қаткен Анафин (1927–2004 жж.) Қарағанды Мемлекеттік педагогикалық институтты бітірген (1959 ж.).

40 жылдан аса Қарағанды облысы, Шет ауданы және Баянауыл ауданында қазақ мектептерінде мұғалім, директор болып қызмет істеді. Ол туристік сапармен Еуропа мен Азияның, Африка материгінің 14 мемлекеттерінде болды. 1997 жылы Меккеге барып, қажы атанып қайтады.

Жарылғасын – Олжас.

Боран – Алмас, Бектас.

Нұркен – Бибігүл.

Ербол – Айдос, Нұрдос.

Айбол – Айтілеу, Нұртілеу.

Қуан – Садық (Мұрат, Асығат, Марат), Серік (Жұмат, Манат, Қанат, Әсет, Қуат), Төлеутай (Ардақ, Ерлан), Бақи (Жанат).

Мұрат – Асанәлі, Қуан.

Марат – Ілияс.

Жұмат – Айдын.

Манат – Айтуар.

Қанат – Әділет.

Ардақ – Рүстем.

Жалбыр – Ахметбек, Рахметбек (Қабылбек), Жұмабек (Дәкен, Тыйышбек), Қадырбек, Тілеубай (Тұрсынбек, Мұсылман).

Дәкен – Бұрыш.

Тыйышбек – Құрыш.

Тұрсынбек – Болат, Мейрам, Нұрабек, Тілепбек, Ақан.

Мұсылман – Файзолла (Абзал), Шарифолла (Әділ),
Ғарифолла, Сағидолла, Ғайнолла.

Үшкей – Бейсен (Қадылбек, Иманбек, Сәрсенбек), Дүйсенбай.

Қадылбек – Садық (Мадияр, Ерік, Берік, Ринат, Серік),
Нұрғали (Бекет), Мерғали, Ахмет, Құлтай, Асылтас.

Дерек. Садық Қадылбекұлы Павлодар педагогикалық училищені бітіріп, көп жылдар ауылда мұғалім болған; Ахмет Москвада металлургия институтын бітірген (1941 ж.), Ұлы Отан соғысында көрсеткен ерлігі үшін «Ленин» орденімен марапатталады, содан кейін Витебск қаласы жанында қаза болды; Асылтас Ресейде институтта оқып жүргенде ауырып қайтыс болды.

Мадияр – Ғалымжан, Дулат.

Ерік – Шәріпжан.

Берік – Марат.

Серік – Шәріпжан (Дәулет), Мейрам, Нұрлан (Рүстем),
Ерлан (Арыстан), Болат (Бақытжан), Бақытжан.

Бабай – Байырман.

Қиық – Әбіш (Жетпісбай).

Жетпісбай – Төлеу, Елеу (Нұржан, Бауыржан), Ақан
(Нұрлан), Ақбота (Нұрғали, Мерғали, Рүстем), Көпей (Ерлан,
Ержан, Ербол, Еркін).

Нұрлан – Нұрсұлтан.

Нұрғали – Нариман.

Ерлан – Әлібек.

Құл Анайұлы – Құдайберген, Тәңірберген, Тілке (т),
Тілеміс, Олжагелді (т), қонысы Қызылтаудағы «Есеннің
қарақуысы» деген жер.

Құдайберген – Атасал (Тұрсынбай), Шүрекбай (Жайық,
Байқұтты), Нұралы (Қашқынбай, Бужан), Түйте (Қанай,

Мұсабек, Байкемпір, Матай), Балта (Шүршітбек), Қарсен (Марал, Қаражігіт, Өтей, Сәдібек, Оспан), Бактыбай (Жәнібек, Мейірман, Сүгір, Тоты, Үйсін).

Тұрсынбай – Жапар (Төлеубек, Атан).

Жайық – Смайыл (Қорабай, Кәден, Боранбай), Шәуешек (Қырықтай), Әлке (Елубай), Молдағайыр.

Қорабай – Қабылда (Данияр).

Данияр – Алданыш, Қуаныш, Олжас, Жаксылық. Боранбай – Төлеу (Тұрар, Мадияр, Жарас).

Қырықтай – Темір, Далабай (Данияр), Серік.

Елубай – Рахмет (Марат, Мұрат).

Байқұтты – Қайеке (Асқар, Қазтай), Жүмеке (Жұмаділда, Ғибаділда), Мәкан (Дүйсенбек, Смағұл).

Асқар – (т).

Қазтай – Қайрат (Жанат), Қанат (Аман, Марат, Данияр, Шеризат).

Жұмаділда – Алпыс (Қадырбай, Ерлан, Мәди), Әкіраман (Хайролла, Бақытжан, Мереке, Максұт, Бакдәулет, Нұрдәулет, Мылтықбай), Қайыр (Жасұлан), Кәкібай (Махмет, Нұрахмет, Рахмет, Шаяхмет).

Ғибаділда – Бейсенбек (Сарап, Нұрхан, Әзілхан).

Дүйсенбек – Шәкәрім (Айдос, Аманкелді), Мүбәрак (Қабдығали, Қуаныш, Сайлау), Қалымжан.

Смағұл – Қапатай (Мағыпар, Жағыпар, Жапар, Төлеген, Медет).

Қашқынбай – Қонақай, Хамза, Айтқожа (Зияда, Көшек), Қарқынбай, Барғана (Рүстембек), Майқы, Айнабек.

Зияда – (т).

Көшек – Қабдеш (Қабдулсамих), Мұрат (Мадияр.

Айгерім).

Рүстембек – Түсіп (Қалиолла, Жағалтай, Кенжебек), Қабиолла (т).

Қалиолла – Ермек, Қазыбек, Сақтаған.

Жағалтай – Бейбіт, Бейімбет, Сырымбет. Бужан – (т).

Қонай – Шөтік (Қараш), Шолан (Сатыпалды), Шәпей.

Қараш – Тұрсын (Зәдеш, Жетпіс, Бейбіт).

Сатыпалды – Әбдірашит, Әбілсамет, Әбіл, Әбілсадық, Саттар, Бәкіш, Әріп, Монтай, Рашит.

Мұсабек – Қожахмет, Шаймерден, Хасен, Махмет, Бекшебай, Ыбырай, Зейнеғабдол.

Байкемпір – Шерияздан (Бекмұхамет, Махмет), Иса, Теміртай, Акшабай, Кенжебай, Әділ, Смағұл (Замантай, Жолкен).

Махмет – Ғапур, Рапық (Рахман, Төкен, Сәкен).

Жолкен – Садық (Құттыбай, Сенбай, Алтынбек, Асылбек, Мүбәрак), Қали, Нұрғали (Жандос, Жомарт), Қанаш (Жасұлан, Біржан, Ерлан, Еркебұлан).

Матай – Хамитбек (Жолдыбай, Исабек, Жүнісбек), Молдабек, Байназар.

Жолдыбай – Жұмаш молда.

Жұмаш – Шүкір, Серік, Фарида.

Исабек – Қысырбай.

Жүнісбек – Мұқан (Рахметолла, Шакира).

Шүршітбек – Құлын, Тоғызбай (Кенже, Қазы), Бозай (Болат, Төлепберген, Ниязбек), Иса, Баянды.

Қазы – Айтуар, Жетібай (Әубәкір), Сегізбай (Құсайын).

Әубәкір – Мұрат.

Құсайын – Өміржан, Жұмажан (Ғаділхан, Рахман), Мейрам, Нұрлан, Ғосман.

Болат – Қайрат, Болат, Қанат (Бауыржан).

Марал – Дәкі (Әрен, Асқар, Әбжан), Керей (Қоқы, Ыскак, Бүркітбай), Садырбай (Бұтбан), Жанболды (Тойгөк, Сатыбалды), Бектен (Байжұман, Арен, Жайжұман, Сыздық).

Асығат – Өкпеш, Айтбай, Ерсін, Жүрсін (Олжас, Айтбай, Жарас), Ерлан, Нұрлан.

Өкпеш – Айдос, Айхан, Абай.

Әбжан – (Олжабай, Барлыбай), Әбдікәрім.

Олжабай – Абай, Асқар, Марат.

Қокы – Зейіл, Омар (Мая), Дүйсенбек.

Бұтбан – Жанұзақ (Кәрім, Рақым, Ахметжан) Тойгөк – Мәкен (Серік), Сәкен.

Байжұман – Шегетай (Қасымбек, Көшек, Амантай), Мақыш.

Қасымбек – Амангелді (Талғат), Жұма (Бекзат, Қизат, Қибат, Мұрат, Әсет), Қайыргелді (Марат), Қайролла.

Әсет – Данияр.

Көшек – Темірболат, Мейрам, Маражан, Баянбек, Саябек.

Амантай – Жанат (Ардак).

Сыздық – Амантай (Кенесары, Абай).

Қаражігіт – Бопы, Елубай (Рахмет), Тақырбас.

Өтей – Ақай (Әбжан, Әшім, Жұмабай, Қазтай).

Әбжан – Мұкаш.

Әшім – Күзенбай.

Сәдібек – (т).

Оспан – Бейсен (Ыбытай).

Ыбытай – Марат, Рашит.

Жәнібек – Дүкенбай (Шахмет, Құлмабет, Иман), Қозыбағар.

Шахмет – Баттал, Әбу, Алдажар (Ахмедия).

Ахмедия – Қалиқан, Елікбай.

Иман – Жалмағанбет, Жұматай, Сары, Дүйсенбек (Қашу, Әуе, Хасен).

Мейірман – Телі, Жаңқабай (Асқар, Әлиакпар).

Асқар – Мәди (Болат), Көшен (Қайдар, Айдар).

Болат – Қабыкен (Түсіп).

Сүгір – Жәкейқожа (Сағынтай, Ағыбай, Бұғыбай).

Сағынбай – Ораз.

Тоты – Жұмабек (Сартоқты, Тілеубек), Түсіпбек (Ерғали, Сапақ), Ақылбек (Манай, Бояуғали, Мәнтай).

Үйсін – (т).

Тәңірберген – Байқара (Итбасар, Тыным, Шоқай, Күнікей, Қодық, Шодырбек, Айтбай), Тәтен (Түсіп, Ыбырай, Жұмабай), Ұлтан (Құрманбай, Нұр молда, Төлеубай), Шүкей (Нұрпейіс, Смайыл). Қабанбай (Шақыт), Көбей (Тоқай, Бағыс, Бәсібек), Шоңмұрын (Тілеулі, Алпысбай, Көшекалды, Тышқанбай, Сәрсенбай).

Итбасар (Күнім) – Ақшабай (Бекім, Мұқыш, Сұлтан, Нұрлан, Нұрмағамбет), Имантай (Айсабек, Қасен, Нұрсейіт, Құсайын, Аманбай, Бақан), Мұхамедияр (т).

Мұқыш – Самет, Хамит (Мейрам, Ержан, Ербол), Мәшит (Талғат, Жомарт, Нығмет, Бегімбет), Сәбит (Алмас, Бейбіт).

Нұрсейіт – Темірғали (Болат), Мұхамедқали (Бекболат, Берік), Рахымбек (Мағаз).

Берік – Талғат.

Шоқай – Омарбек, Оңайбек, Жұмабек, Садық молда (Халел, Жәлел, Әбдікен), Исабек (Әреш).

Дерек. Садық молда Шоқайұлы Уфа қаласында Мірғалия медіресесінде оқыған [87, 3].

Жәлел – Халимардан (Шарапат, Аман, Қаныш, Дәміш, Болат, Жұмабай), Шаймерден (Олжатай), Қалымтай (Мұса), Егеубай (Қуат, Қайныкшы).

Қуат – Төлеген.

Қайныкшы – Бейсенбай, Жұмағали.

Әреш – Рақым (Асығат, Аманжол).

Асығат – Өкпеш, Айтбай, Жүрсін, Нұрлан, Ерлан.

Аманжол – Серік.

Күнікей – Оразбек (Әбушахман, Әбілқайыр, Шәмкен), Аязбек (Мұқан), Исабек, Шахан.

Әбушахман – Рақым (Төлеген, Жұмағали, Мерғали), Ғалым (Тілеубек, Ержан, Дүйсен, Ерлан, Бауыржан, Нұрлан, Ақан), Әлім, Аман (Қабатай, Мұкатай, Қайрат, Бауыржан), Төлеу (Серік, Бейбіт, Баянбек).

Төлеген – Руслан.

- Жұмағали – Ерлан (Олжас).
Мерғали – Нұрлан.
Тілеубек – Асылхан.
Ержан – Дархан.
Дүйсен – Әлихан, Қайыргелді.
Ерлан – Ерхан.
Нұрлан – Шерхан. Ақан – Қаныш.
Қабатай (Қабиболла) – Алтай.
Мұқатай – Бауыржан.
Қодық – Ысқак (Ыдырыс), Сүлеймен (Қандыбай), Асқар-
бек (Қапар, Мағыпар).
Ыдырыс – Болат, Санат.
Шодырбек – Әшірбек (Мүсілім).
Мүсілім – Серік, Әнуарбек, Аязбек, Болатбек, Қанат,
Шаймерден.
Айтбай – Рахмет (Машрап).
Машрап – Ғазиз (Ерсін).
Түсіп Тәтенұлы – (т).
Ыбырай – Жүніс (Қамзе, Омар, Кенжеқара), Әния (Рама-
зан), Шұғайып.
Жұмабай Тәтенұлы – Қайныден (Сағынтай молла).
Сағынтай – Рахат, Есенгелді, Еркін (Нұрлан, Нұржан),
Амантай.
Құрманбай – Әбіл, Бояубай (Мұқан).
Нұр молда – Әлжапар.
Төлеубай – Мағзұм.
Нұрпейіс Шүкейұлы – Төлеутай.
Шақыт – Өмірбай (Ашрақ, Сайлау), Темірбай (Қинаят,
Асығат), Жұмабек.
Тілеулі – Тұрқай.
Алпысбай – Қабылда, Ибадолла (Рақып, Әбдірахман),
Махмет, Әшкен.
Тышқанбай – Оразбек, Оразалы, Дүйсенбай (Ерікбай,
Асайын, Құсайын).

Тілеміс – Керней (Мақұлбек, Аласа, Қоңырбай, Сыздық), Шекшек (Жанбол, Көпіш, Трай Сопакай, Тықыбай, Сұлтанбай), Бегім, Шегім.

Мақұлбек – Әубәкір (Айдарбек), Қарашеке.

Айдарбек – Қуантай (Сағат, Берік), Шәміт (Олжатай, Нұркен, Сайран, Қасен), Төлеш (Серік, Нұрбол, Дархан).

Нұркен – Есенгелді, Тұрар.

Серік – Ерқанат.

Аласа – Сымақ (Мекен).

Трай – Шалабай (Сайлау).

Сопакай – Қыздарбек (Айтбай).

Айтбай – Сәрсенбай, Бейсенбай, Мұсабай, Дүйсенбай.

Тықыбай – Бағыбай.

Сұлтанбай – Мұхамедия (Смағұл), Маркайдар (Мақгу, Үміт), Шарама – зан (Бақыш, Зәуреш), Амантай (Еркін).

Еркін – Бейбіт.

Мырзақұл – Сатыбалды, Сәти, Баймырза, Жанмырза, Наурыз, Акмырза.

Сатыбалды – Тастыбай (Башар, Қожабай), Бектібай (Бейсенбек, Рамазан, Орынбек).

Башар – Нәзір (Әнес).

Әнес – Хазагер, Райымбек.

Қожабай – Түкібай (Намаз, Қияш, Ілияс).

Рамазан – Сұлтан.

Қияш – Қинаят, Әдебиет.

Ілияс – Жамсат.

Сәти – Күшік (Жұмабай), Байкісі (Ордабай), Жанкісі (Мамыр, Шымыр), Сәдір (Қарқабат, Қареке).

Жұмабай (Шорман би) – Зейнеп (1816—1892 жж.) қыз, Мұса, Мұстафа, Зейпін қыз, Иса, Әбу Әли ибн Сина.

Мұса – Сади ибн Уахас (Максұт), Білял (Жармұхамед, Жанмұхамед, Нұрмұхамед), Жәми (Екіш), Ахмет-Кәбір (Тұрсын, Жүрсін).

Сади ибн Уахас – лақап есімі Сәдуақас.

Дерек. Мұсаұлы Білял (?—1900 жж.). Ақкелін болыстығының болысы болған.

Жармұхамед (Жәржан) – Әлихан.

Жанмұхамед (Көкен) – Дінмұхамед (Сағадат, Саясат, Бакыт, Якут), Ғалимардан (Руслан), Арслан, Мұқмун (т).

Дінмұхамед – лақап есімі Дінше. Якут – Яхонт.

Нұрмұхамед (Нұркіш) – Руслан, Әлихан.

Дерек. Білялұлы Нұрмұхамед 1892 жылы Шадыра мекенінде туған.

Мұстафа – Хамза, Қанапия, Мәлік, Баттал (Садық, Салық, Жәржан), Заркеш (Напық, Уасық, Ғапық, Рапық, Ғабдул-Рахит).

Дерек. Мұстафаның адамгершілігі жөнінде айтқан Мәшһүр Жүсіптің мына бір шумақ өлеңін мысалға келтірейік:

«Мұстафа Шорманұлы, өзі – болыс, Ұстаған молдасы бар – молда Жүніс.

Күтуге қазірет үйін міндеттеніп, Бір жазша іргесінен берген қоныс» [27, 121]. Ол 1843—1869 жж. Құлеке – Қаржас болысының басқарушысы болды. Патша үкіметінің 1851 жылғы Мұстафаның қызметі туралы атаулы тізімде: «Мустафа Чорманов, бий, 31 год, Скромен и честен... с 1843 г. – волостной управитель. В 1838 г. захвачен был вместе с волостью мятежным султаном Кенесары Касымовым, в 1839 г. возвратился. Летние кочевни на северо – западе, по речкам Чидерты, Уленты Селеты и Еспе; зимние – на урочище Мырзагултас, в 60 верстах от столицы Баянаул», – деп жазылған [105, 190]. Ал, 1866 жылғы Батыс – Сібір губернаторының атаулы құжатында төмендегі деректер жазылған: «Хорунжий Мустафа Чорманов... Имеет серебряную медаль на Аннинской ленте для ношения в петлице, золотую медаль на Аннинской ленте для ношения на груди. Получает жалование 43 руб. за успешный сбор ясака (заттай салық. – С.Ж.) в 1862 г. от военного губернатора Области сибирских киргизов (қазақтар. – С.Ж.) изъявлена бла-

годарность. Женат на Сурат Тюлегеновой, у них дети: Байсагар – род. 15 декабря 1847 г. Рахила – род. 10 сентября 1850 г.» [105, 190–191].

Мұстафаұлы Мәлік 1900–1908 жж. Аккелін болыстығының болысы болған.

Салық – Шашкен, Жамали (Тұрсын, Серік), Дінше (Бегендік, Шегендік, Саят, Танабек).

Шегендік – Беделбек, Нұрлан.

Саят – Нұрмұхамед, Айбек, Райымбек.

Танабек – Мұсабек, Мирас.

Ғапық – Даныш, Марат, Елтай (Айдар, Тамыр-Ұлан).

Рапық – Сағит.

Иса – Шаһзында (Рақымтай, Бапық, Рапық, Кәрім, Ақуан, Бақи, Әди).

Шаһзында – лақап есімі Зында.

Рақымтай – Ғали (Рашит, Ғинаят, Жүсіп, Мұрат), Қаржас (Сергей).

Ғинаят – Ғинаят, Ермек.

Мұрат – Серік, Мұрат.

Кәрім – Уәли (Ахат, Рақым), Ғалым (Зейнолла).

Ахат – Кәрім.

Рақым – Расул.

Ақуан – Шапатай.

Бақи – Смет (Наталья қыз).

Әди – Қажымұрат (Абдулғани), Сұлтанмұрат (Серік), Еркін (Динара қыз).

Әбу Әли ибн – Сина (Әужан) – Бәйбішесінен: Әмір-Темір (Нариман, Асфандияр), екінші әйелінен: Шамсудин (Нұриден, Ғалауидин, Хафиз), Нариман (Дәнеш), үшінші әйелінен: Ақыш (Рашат, Кемел).

Дерек. Әужан Шорманов 1856 жылы патша үкіметінің Анненскі лентасына тағылған «За усердие» деген мойынға салып жүретін күміс медалімен марапатталады.

Нариман – Қаныш (Зайып, Ермек), Төкен, Ғаббас, Кәкіш (Валерий).

Асфандияр – Мағмура қыз.

Дерек. Шорманов Асфандияр Әмір – Темірұлы – қазақтың тұңғыш агроном ғалымы.

Шорманова Мағмура Асфандиярқызы – экономика ғылымдарының кандидаты.

Нұриден – Аманкелді (Жәнел, Асқар).

Рашат – Мейіз (Болат) қыз.

Кемел – Әлішер (Майя қыз), Зарина қыз (Артем).

Ордабай – Мақан (Омар, Жапар).

Омар – Зейнолла, Шәпек.

Жапар – Қайныш (Мәлс).

Мамыр – Байқұлақ (Қасқатай, Дат).

Қасқатай – Шамғон (Жұпар, Жалмағанбет), Сәрсенбек, Қанапия.

Жұпар – Тұрар (Жанат, Қанат), Уахит (Асан, Есен).

Дат – Латып (Шаймерден), Оспан, Лабақыр.

Шармерден – Әйтiш.

Шымыр – Алтай (Смайыл, Айтмақан, Жәми, Сарбас), Бөрі (Жақып, Әубәкір, Әміре, Жақия).

Смайыл – Райымбек (Егеубай).

Егеубай – Қуандық, Қуанышбек, Қуаныш.

Айтмақан – Мәжит (Сейсенбай, Қабден, Теңдік), Әбду (Әбілқасен, Қажамат, Қасымхан, Әшім), Шақат (Сағидолла, Сүйіндік, Сәбит).

Қабден – Марат, Мұрат, Ерлан.

Теңдік – Рашит.

Әбілқасен – Қанат, Қайрат, Мұрат, Жанат.

Қажамат – Боранбай, Хайролла. Қабиболла, Зайролла.

Қасымхан – Ерсін, Қуандық, Абай, Асан, Қасымзада, Әсет, Қуат.

Әшім – Серік, Ардақ, Оразбек.

Серік – Ырымтай.

Оразбек – Қуаныш, Зада.

Сүйіндік – Серік.

Жәми – Арыстанбек (Сұңғат), Айтжан.

Сұңғат – Амангелді, Аманжол, Алтын.

Амангелді – Қанат (Әлихан).

Аманжол – Арман, Аршат (Әди).

Алтын – Саят (Ахмет, Мұхаммед, Мұхтар, Абай).

Дерек. Жамиев Сұңғатұлы Аманжол (1946—2003 жж.) Целиноград медицина институтын (1971 ж.), Ленинград медицина академиясын (1974 ж.), Павлодар индустриалдық институттың құрылыс факультетін (1975 ж.) бітірген. 1971—2003 жж. Павлодар облыстық сот-медициналық экспертиза бюросының бөлім бастығы, бастығы қызметтерін атқарды. КСРО-ның (1991 ж.) және Қазақстан Республикасы денсаулық сақтау ісінің үздігі (1996 ж.) белгілерімен марапатталған. Ол 2002 жылы Павлодарда жарық көрген «Актуальные вопросы судебной медицины» атты кітаптың авторы.

Аманжолдың қарындасы Алтын (1949 ж.) Павлодар педагогикалық институтты (1970 ж.), Целиноград медицина институтын (1976 ж.), Алматы халық шаруашылығы институтын (1981 ж.) бітірген. Қазірде Екібастұз қаласында тұрады, кәсібі – ғылыми және халық емімен айналысады.

Сарбас – Достай (Қабиолла, Тілеген, Ишан), Сламбек (Мұхтар, Ғабдысаттар, Ғабдынасыр, Сабыр), Ыдырыс (Дүйсенбек, Сейсенбек), Кәрібоз (Құдайберген, Оразбай, Жаксыбай, Кенжебай, Сайлаубай, Елубай, Қыдырбай, Алпысбай).

Қабиболла – Аргын.

Тілеген – (т).

Ғабдысаттар – Тілеген, Ардақ, Асфандияр (Жасұлан, Қуаныш).

Ғабдынасыр – Тамыр (Нұрболат, Бекзат), Төлеген (Жанболат, Қайырболат, Елемес), Бекен, Қуанышбек, Назгүл.

Сабыр – Ақан (Жандос), Ахметбек (Досжан).

Дүйсенбек – Сәрсенбек, Діндар.

Сейсенбек – Айбек, Мұсабек.

Құдайбергнe – Ерлан, Нұрлан, Жасұлан.

Оразбай – Қыдыр.

Жақсыбай – Жасыбай.

Кенжебай – Қуаныш.

Елубай – Нұрсұлтан.

Жақып – Сыздық, Сағынбек.

Жакия – Көшен, Құдайберген.

Көшен – Тәуекел (Аман, Талғат, Қанат, Медет, Ерлан, Ертай, Есен), Қажымұрат (Жанат, Марат, Қайрат, Қаныш, Әсет).

Аман – Айдын. Қарқабат – (т).

Қареке – Бекмакан (Асқар, Іргебай, Махмет, Баязит, Бәстеми), Достай (Елубай, Елуғаш), Шая, Шәпи (Кәрібай, Сексенбай, Қырықбай).

Асқар – Омар (Қожа), Оспан (Мұрат), Әбен.

Іргебай – Құтжан.

Махмет – Рахметолла (Серік, Ерік).

Дерек. Рахметолла (1934—2011) Махметұлы 1958 ж. Қазақтың мемлекеттік ауылшаруашылық институтын механик мамандығы бойынша бітірген. 1973—1981 жж. Талдықорған облысындағы Алакөл аудандық партия комитетінің І-ші хатшысы, 1981—1988 жж. Қазақ ССР Су шаруашылығы министрлігінің «Главриссовхозстрой» басқармасының бастығы, 1987—1995 жж. «Главриссовхозстрой» бірлестігі бас директорының орынбасары қызметтерін атқарды. Екі рет «Знак Почета» орденімен марапатталған.

Серік – Дарын.

Ерік – Ербол, Шыңғыс.

Бәстеми – Рақым, Күнтай.

Сексенбай – Елеусіз, Жанәбіл (Амангельді, Қайыржан, Теміржан, Бауыржан, Сейітжан), Қабыкен, Қабылбек (Қайрат, Саша, Сережа), Кенжебай (Қанат, Болат).

Баймырза – Ақкүшік (Жандос, Айдос), Шөтік (Келдібай), Қойбақ (Айымдос), Сарша (Қияш. Махмет).

Жандос – Қабыл, Омар (Мағауия, Мәстай, Жұмабек, Махмет, Рақымбек, Мамырайым), Жүніс, Шәріп (Кәкім, Сағынбек), Шалабай (Сәмен), Кенжебай (Жұмамбек, Әбу).

Мағауия – Темірболат (Серікбай, Талғатбек, Дулат), Тасболта, Қайыртай (Олжас), Ерсайын (Қайрат).

Мәстай – Көшкінбай (Ғабдылмұхтар, Ғабдысаттар), Төлеубай (Әміркүл), Хамит (Әлік).

Махмет – Қайыргелді (Мұрат), Оразкелді (Марат).

Рақымбек – Әнуар.

Сәмен – Ибраһим, Алшын (Данияр, Олжас), Ғабдолла, Ғалым (Бүркіт, Қуат).

Жұмамбек – Максұт, Қуат.

Әбу – Жоламан, Сабыр (Думан, Нариман), Марғұлан (Медет, Арман, Ринат), Жасұлан (Ардақ, Орал).

Айдос – Қадыр (Жапар, Сыздық, Тайшық), Шакат (т), Айдар.

Жапар – Әйтiш (т), Бадаш (Әлімжан, Серік, Берік), Әбдікәрім (Қуандық, Сүйінбек, Медет), Ақзап (Тәңірберген, Саябек, Қабылбек, Ақзамбек), Матай.

Әлімжан – Руслан, Аслан.

Серік – Азамат.

Берік – Жасұлан, Ислам, Рустем.

Қуандық – Аслан, Нұрсұлтан (Әлішер).

Сүйінбек – Нұртөре.

Тайшық – Құдайберген (Қуаныш), Матай (Аллаберген).

Қабылбек – Әлішер.

Келдібай – Байғозы (Бейсенбай, Жұмабай), Бейсенбай – Сағадат, Шахдат, Сәлтай (Серік, Ермек).

Айымдос – Дәстүр (Тәрмізи, Жақия), Тоқыш (Айтжан), Мұрсал (Зікірия, Армия, Жағыпар).

Жақия – Карл, Гвардия (Нұрсұлтан).

Зікірия – Ілдебай (Арман).

Жанмырза – Бостан (Тіней, Байгел, Бокты, Дүйсенбай), Қоңырат (Мықтыбай, Сатбай), Балпан (Аулаба).

Тіней – Ырыспай (Жампейіс, Баян).

Жампейіс – Кәкен (Ыдырыс).

Баян – Әубәкір.

Байгел – Бежен (Мақсап).

Мақсап – Рамазан.

Бокты – (т).

Дүйсенбай – Балағаз (Махамбетәлі), Сармантай (Сыздық, Бәкір, Жапар).

Дерек. Жылқышы Сармантайұлы Жапар (1886—1960 жж.) ескі мәрте Ленин орденімен марапатталған.

Сыздық – Айтрахмет (Рамазан), Байдырахман.

Бәкір – Әділхан, Нұриден.

Мықтыбай – Қасен (Мағауия), Құсайын (Смайыл, Риза), Шапық (Шамкен, Әйткен), Карер (Әдікен).

Мағауия – Сәлмен (Сапарғали), Тымақ (Кәкімтай, Атымтай).

Сапарғали – Оңар (Ардақ), Дулат, Болат (Әсет, Рақат, Ерхат), Мұрат, Марат, Қанат, Қанағат.

Атымтай – Сапарбек.

Сатбай – Кәдір (Садық, Салықбай), Ақан (Сағын).

Садық – Болат (Ерік), Жамбыл (Мәди), Серік.

Салықбай – Владимир, Секетай (Сережа), Абай (Ардақ).

Аулаба – Қожахмет (Ахмет, Махмет, Райхан, Рақымбек, Рахмет, Қордаш), Шакен (Жиенба, Хамит, Әліп).

Ахмет – Шалата, Мәміш.

Махмет – Шәмке, Шамхаме, Жүрсін (Бейбі, Әсет, Ербол, Нұрбол, Арғын, Жанболат, Медет, Ерған, Алтынбек).

Рақымбек – Ермек (Нұрқасы, Қалдан, Аман, Дүйсен, Данияр), Бағдат (Қайрат), Зарлық (Абай).

Қалдан – Арман.